

ROZWÓJ STOSUNKÓW GOSPODARCZYCH UNII EUROPEJSKIEJ Z KRAJAMI AZJI A WSPÓŁPRACA NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Agnieszka Drzymała

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

**ROZWÓJ
STOSUNKÓW GOSPODARCZYCH
UNII EUROPEJSKIEJ Z KRAJAMI AZJI
A WSPÓŁPRACA NA RZECZ
ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

ROZWÓJ STOSUNKÓW GOSPODARCZYCH UNII EUROPEJSKIEJ Z KRAJAMI AZJI A WSPÓŁPRACA NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Agnieszka Drzymała

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

ŁÓDŹ 2016

Agnieszka Drzymała – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Katedra Gospodarki Światowej i Integracji Europejskiej
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43

RECENZENT

Bogumiła Mucha-Leszko

REDAKTOR INICJUJĄCY

Iwona Gos

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

AGENT PR

SKŁAD KOMPUTEROWY

AGENT PR

PROJEKT OKŁADKI

Stämpfli Polska Sp. z o.o.

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Shutterstock.com

Publikacja została przygotowana w ramach projektu „Utworzenie nowych interdyscyplinarnych programów kształcenia w zakresie ekonomii ochrony środowiska (w języku polskim i angielskim) w Uniwersytecie Łódzkim” współfinansowanego ze środków funduszy norweskich i krajowych. (Nr umowy FSS/2014/HEI/W/0124/U/0014)

© Copyright by Agnieszka Drzymała, Łódź 2016

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Publikacja jest udostępniona na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 4.0 (CC BY-NC-ND)

Wyłączną odpowiedzialność za treść podręcznika ponosi autorka

Podręcznik nie jest przeznaczony do sprzedaży

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.07382.16.0.S

Ark. wyd. 10,0; ark. druk. 11,0

ISBN 978-83-8088-089-4

e-ISBN 978-83-8088-090-0

<https://doi.org/10.18778/8088-089-4>

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Współpraca Unii Europejskiej z krajami Azji	9
1.1. Współpraca Unii Europejskiej ze Stowarzyszeniem Krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)	9
1.2. Współpraca Unii Europejskiej z blokiem Stowarzyszenia Krajów Azji Południowo-Wschodniej, z Chinami, Japonią i Koreą Południową (ASEAN +3) oraz Australią, Nową Zelandią i Indiami (ASEAN +6)	22
1.3. Współpraca bilateralna Unii Europejskiej z krajami Azji	25
1.3.1. Współpraca Unii Europejskiej z Chinami	25
1.3.2. Współpraca Unii Europejskiej z Japonią	29
1.3.3. Współpraca Unii Europejskiej z Koreą Południową	37
1.3.4. Współpraca Unii Europejskiej z Indiami	41
1.4. ASEM – forum multilateralnej współpracy Unii Europejskiej z krajami Azji	45
Podsumowanie	53
Rozdział 2. Wymiana handlowa i bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako formy powiązań gospodarczych Unii Europejskiej z krajami Azji	55
2.1. Obroty handlowe Unii Europejskiej z azjatyckimi krajami ASEM	57
2.2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Unii Europejskiej w azjatyckich krajach ASEM....	71
2.2.1. Rola kapitału zagranicznego w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej	71
2.2.2. Poziom zaangażowania inwestycyjnego Unii Europejskiej w krajach Azji Południowo-Wschodniej	73
2.2.3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w krajach azjatyckich Wielkiej Brytanii, Niemiec i Francji	77
2.2.4. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Unii Europejskiej, Wielkiej Brytanii, Niemiec i Francji w wybranych azjatyckich krajach ASEM	82
Podsumowanie	97
Rozdział 3. Ekologiczne aspekty zrównoważonego rozwoju na przykładzie wybranych krajów ASEM	99
3.1. Zrównoważony rozwój – koncepcje, trójkąt celów i etapy rozwoju strategii globalnej	99
3.2. Współpraca na rzecz zrównoważonego rozwoju w dialogu ASEM	110
3.3. Bezpieczeństwo ekologiczne krajów ASEM	117
3.3.1. Bezpieczeństwo ekologiczne – pojęcie, zasady i podmioty	117
3.3.2. Bezpieczeństwo ekologiczne wybranych krajów ASEM – analiza empiryczna	127

3.4. Wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii w Japonii	133
3.4.1. Zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej i Japonii	133
3.4.2. Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym a odnawialne źródła energii w Japonii	134
3.4.3. Wykorzystanie energii pochodzącej z elektrowni wodnych w Japonii	136
3.4.4. Energia pochodząca z innych źródeł odnawialnych w Japonii	140
3.5. Energia pochodząca z elektrowni jądrowych w Japonii	148
Podsumowanie	155
Zakończenie	157
Bibliografia	159
Spis wykresów	169
Spis tabel	173

Wstęp

Niniejszy podręcznik przeznaczony jest głównie dla studentów wyższych uczelni kierunków ekonomicznych i ekologicznych. Zawiera prezentację zagadnień dotyczących współpracy w ramach ASEM i zrównoważonego rozwoju. Został przygotowany na podstawie aktualnych materiałów, danych liczbowych i ocen dotyczących stosunków ekonomicznych i wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju. Książka ta może stać się pomocna przy studiowaniu wymienionych zagadnień i służyć procesowi kształcenia. Jest to również podręcznik wspomagający proces dydaktyczny w ramach interdyscyplinarnego programu kształcenia w zakresie ekonomii ochrony środowiska.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie płaszczyzn współpracy oraz współczesnych powiązań gospodarczych i środowiskowych dotyczących Unii Europejskiej i krajów Azji, a także pokazanie działań proekologicznych podejmowanych w krajach ASEM i wdrażanych tam zasad zrównoważonego rozwoju przez pryzmat wzajemnych stosunków politycznych i ekonomicznych.

Podręcznik łączy trzy zagadnienia: zrównoważony rozwój oraz współpracę polityczną i ekonomiczną Unii Europejskiej z krajami Azji. Książka podzielona została na trzy części. Rozdział pierwszy zawiera rys historyczny i współczesną perspektywę przebiegu wzajemnej współpracy między Unią Europejską a poszczególnymi krajami Azji, Stowarzyszeniem Krajów Azji Południowo-Wschodniej ASEAN i grupy ASEM. W rozdziale drugim został zaprezentowany gospodarczy wymiar tej współpracy na przykładzie wymiany handlowej i bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Część trzecia natomiast opisuje wybrane zagadnienia dotyczące wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju w krajach ASEM. Ta część przedstawia istotę bezpieczeństwa ekologicznego, zagrożeń ekologicznych, sposobów ograniczania i eliminowania tych zagrożeń dzięki aktywnej polityce ekologicznej.

Rozdział 1

Współpraca Unii Europejskiej z krajami Azji

Unia Europejska podejmuje szerokie działania zmierzające do rozwoju współpracy z krajami azjatyckimi. Mając na względzie obecną sytuację gospodarczą i polityczną na świecie, zdaje sobie bowiem sprawę, że konieczne jest zintensyfikowanie jej obecności w tym regionie.

Można sformułować tezę, że w ostatnich latach Unia Europejska jest aktywnym uczestnikiem stosunków politycznych z krajami Azji. Pytanie tylko, czy jej zaangażowanie jest wystarczające, aby ta współpraca wzmocniła się w najbliższym czasie. Czy UE wykorzystuje właściwe sposoby do realizacji celu, jakim jest wzmocnienie wzajemnej współpracy?

1.1. Współpraca Unii Europejskiej ze Stowarzyszeniem Krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)

Stowarzyszenie Krajów Azji Południowo-Wschodniej (The Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) powstało w Bangkoku 8 sierpnia 1967 roku. Krajami założycielskimi było pięć państw tzw. młodej demokracji w regionie o orientacji prorynkowej: Indonezja, Filipiny, Singapur, Tajlandia i Malezja¹. Realizacja głównych celów miała zapewnić pokój, stabilizację i dostatek narodom Azji Południowo-Wschodniej. Obejmowały one: promowanie rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego regionu poprzez programy współpracy; zagwarantowanie stabilności politycznej i ekonomicznej w regionie, forum do rozwiązywania problemów wewnątrzregionalnych². Cele zostały zapisane w *Bangkok Declaration* i dotyczyły szczegółowo³:

¹ B. Drelich-Skulska (red.), *Azja – Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 174–186.

² A. Kisiel-Łowczyc (red.), *Współczesna gospodarka światowa. Wybrane zagadnienia z międzynarodowych stosunków ekonomicznych*, Gdańsk 1994, s. 243–244.

³ A. Pochylczuk, *Unia Europejska a pozaeuropejskie instytucje integracji regionalnej*, Biuletyn, Seria Z, Nr 7 – 2001, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, s. 63–81, https://www.pism.pl/files/?id_plik=254 [dostęp 22.04.2014]..

- poprawy dynamiki wzrostu gospodarczego i rozwoju społecznego;
- promowania pokoju i stabilizacji w regionie;
- promowania współpracy pomiędzy państwami regionu w celu osiągnięcia wspólnych celów gospodarczych i społecznych oraz w obrębie kultury i nauki, w sferze technicznej i aparatu administracyjnego.

W skład ASEAN weszły: w 1984 roku – Brunei Darussalam, w 1995 – Wietnam, w 1997 – Laos i Myanmar (Birma), a w 1999 roku Kambodża.

Stowarzyszenie Krajów Azji Południowo-Wschodniej tworzy dziesięć krajów: Brunei, Filipiny, Indonezja, Kambodża, Laos, Malezja, Myanmar, Singapur, Tajlandia i Wietnam⁴. Organami ugrupowania są: Stały Komitet ASEAN (Standing Committee ASC), Spotkania na Szczycie przywódców państw i szefów rządów, Nieformalny Szczyt ASEAN.

Najważniejsze, przełomowe dla Stowarzyszenia dokumenty podpisano⁵:

1. 1976 rok – w Bali:

- a) Deklarację układu ASEAN (zasady i cele przyjęte dla zapewnienia stabilności politycznej w regionie oraz program działań na rzecz współpracy w różnych dziedzinach). Sformułowano kluczowe zasady współpracy⁶:
- wzajemne uznanie niepodległości, suwerenności, równości, integralności terytorialnej i tożsamości narodowej wszystkich narodów;
 - uznanie prawa poszczególnych państw do wyboru własnej drogi istnienia bez ulegania wpływom zewnętrznym, naciskom czy przymusowi;
 - nieingerowanie w sprawy wewnętrzne partnerów;
 - rozwiązywanie sporów i problemów metodami pokojowymi;
 - wyrzeczenie się użycia jakichkolwiek środków siłowych;
 - efektywna kooperacja między partnerami;

⁴ *About ASEAN*, Association of Southeast Asian Nations, <http://www.asean.org/asean/about-asean> [dostęp 3.09.2014].

⁵ E. Oziewicz (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 203–224.

⁶ B. Drelich-Skulska (red.), *op. cit.*, s. 174–186.

b) Traktat o przyjaźni i współpracy w Azji Południowo-Wschodniej (ramy dla utworzenia pokojowej i efektywnej współpracy w regionie).

2. 1977 rok – Porozumienie w Sprawie Ustaleń o Preferencyjnym Handlu w ramach Stowarzyszenia – ASEAN PTA (*Preferential Trading Arrangements*) – był to główny instrument pobudzenia handlu wewnątrzregionalnego oparty na wzajemnym udzielaniu sobie 25-procentowych preferencji na konkretne towary umieszczone na liście PTA. Porozumienie to gwarantowało m.in.⁷:

- preferencje handlowe poprzez kontakty długoterminowe;
- udzielanie sobie kredytów kupieckich na zasadzie preferencyjnych stóp procentowych;
- liberalizację pozataryfowych barier na zasadach preferencyjnych;
- poszerzenie preferencji taryfowych i inne.

PTA było dużym krokiem na drodze ku liberalizacji handlu w tym regionie. Jednak należy dodać, że liberalizacja ta była stopniowa, a jej tempo dostosowane do możliwości poszczególnych członków Stowarzyszenia.

Kraje ASEAN zainicjowały nowy rodzaj współpracy, czyli kooperację przemysłową składającą się z trzech elementów⁸:

- 1) Projekt Przemysłowy ASEAN – AIP;
- 2) Projekt Komplementarności Przemysłowej ASEAN – AIC;
- 3) Projekt Przemysłowych Joint Ventures ASEAN – AJIV.

Czerwiec 1972 roku uznaje się za oficjalny początek stosunków między krajami ASEAN a Wspólnotami Europejskimi (WE). Ustanowiony Specjalny Komitet Koordynacyjny SCCAN (Special Coordinating Committee of ASEAN) w 1972 roku rozpoczął dialog między Komisją Europejską a ASEAN. Jego głównym zadaniem było wypracowanie technicznych elementów przyszłej współpracy⁹. Trzeba podkreślić, że ASEAN była pierwszą pozaeuropejską organizacją regionalną, z którą WE zdecydowała się nawiązać szerszą współpracę. Z drugiej strony ówczesna Europejska Wspólnota Gospodarcza została pierwszym formalnym partnerem Stowarzyszenia Narodów Południowo-Wschodniej Azji.

⁷ E. Oziewicz (red.), *op. cit.*, s. 208.

⁸ A. Kisiel-Łowczyk (red.), *op. cit.*, s. 247–248.

⁹ Ł. Bartkowiak, *Stosunki zewnętrzne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 7–30.

W dniu 7 maja 1975 roku odbyło się pierwsze spotkanie Wspólnej Grupy Studyjnej JSG (ASEAN–EEC Joint Study Group). Grupa ta zajęła się zbadaniem możliwości rozwoju współpracy międzyregionalnej. Wtedy też narodził się pomysł, aby WE stworzyła rozległą sieć stosunków handlowych, gospodarczych i politycznych z krajami ASEAN¹⁰.

Ministrowie spraw zagranicznych krajów członkowskich ASEAN podczas Specjalnego Spotkania (*Special Meeting of ASEAN Foreign Ministers*) w Manili w lutym 1977 roku zaproponowali nawiązanie stosunków z Komitetem Stałych Reprezentantów Wspólnoty Europejskiej (COREPER¹¹). Celem spotkania było uzgodnienie ułatwień w dostępie do rynku wspólnotowego dla towarów z państw Południowo-Wschodniej Azji. W tym samym roku nawiązano oficjalne stosunki dyplomatyczne WE–ASEAN.

Rok później (1978) dzięki zaangażowaniu niemieckiego ministra spraw zagranicznych Hansa-Dietricha Genschera rozpoczęła się współpraca pomiędzy ASEAN a WE na poziomie ministerialnym. Przełomowym momentem było właśnie pierwsze wspólne posiedzenie ministrów spraw zagranicznych, które odbyło się w listopadzie 1978 roku¹² – I Spotkanie Ministerialne ASEAN–WE (*1st ASEAN–EEC Ministerial Meeting*). Podczas tego spotkania postanowiono, że tzw. spotkania ministerialne będą odbywać się co dwa lata na przemian w jednym z państw członkowskich WE lub ASEAN.

Formalny dialog polityczny obu regionów trwa od 1980 roku, czyli od zawarcia Porozumienia o współpracy między Wspólnotami Europejskimi a ówczesnymi członkami ASEAN (*EC–ASEAN Cooperation Agreement*). Dokument został podpisany podczas II Spotkania Ministerialnego 7 marca 1980 roku w Kuala Lumpur. Umowa zawierała założenia dotyczące współpracy gospodarczej, handlowej i technicznej. W ten sposób stosunki między stronami zostały sformalizowane. Należy dodać, że w pierwszym etapie układ ten został zawarty pomiędzy Wspólnotami Europejskimi a pięcioma krajami ASEAN¹³: Indonezją, Malezją, Filipinami, Singapurem i Tajlandią. Jednak stał się ważnym elementem kształtowania obustronnych kontaktów, przede wszystkim w sferze gospodarczej¹⁴. W preambule umowy wskazano, że strony potwierdzają „wspólną wolę, aby przyczynić się do nowego etapu międzynarodowej współpracy gospodarczej i ułatwić rozwój zasobów ludzkich i materialnych oparty na wolności, równości i sprawiedliwości”¹⁵.

¹⁰ EUR – Lex, Access to European Union law, www.eur-lex.europa.eu [dostęp 15.09.2014].

¹¹ COREPER – obecnie organ pomocniczy Rady Unii Europejskiej składający się ze stałych przedstawicieli krajów członkowskich UE, z siedzibą w Brukseli; powstał w 1958 roku.

¹² E. Haliżak, *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010, s. 30–35.

¹³ ASEAN, www.aseansec.org [dostęp 15.04.2014].

¹⁴ E. Oziewicz (red.), *op. cit.*, s. 10–12.

¹⁵ M. Dziembała, *Stosunki gospodarcze i polityczne Unii Europejskiej z krajami ASEAN na początku XXI wieku*, [w:] B. Drelich-Skulska (red.), *Procesy integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 13, Wrocław 2008, s. 94–105.

Umowa ta wyznaczała główne cele oraz współpracę na rzecz rozwoju¹⁶. Celem wzajemnych relacji stało się m.in. przyspieszenie i wzmacnianie wymiany handlowej, uznanie znaków towarowych, wspólne inwestycje (przy wsparciu Europejskiego Banku Inwestycyjnego), walka z ubóstwem, ochrona zdrowia, ochrona środowiska i zrównoważony rozwój. Ustanowiono również Wspólny Komitet Współpracy (Joint Cooperation Committee – JCC), który miał się spotykać co roku. Jego zadaniem było wspieranie, monitorowanie i koordynowanie bieżących oraz przyszłych różnorodnych działań w zakresie współpracy ASEAN i WE¹⁷.

Co ważne, mimo że nie była to umowa handlowa, uwzględniono w niej postanowienia dotyczące największego uprzywilejowania zgodnie z zasadami Układu Ogólnego w Sprawie Taryf Celnych i Handlu (*General Agreement on Tariffs and Trade* – GATT)¹⁸. Oznaczało to, że wzajemne stosunki handlowe pomiędzy Wspólnotami Europejskimi a krajami ASEAN będą odbywać się w ramach przyznanej przez każdą ze stron klauzuli największego uprzywilejowania. Dodatkowo kraje ASEAN zostały objęte Systemem Powszechnych Preferencji Celnych.

Jeśli chodzi o postanowienia układu dotyczące współpracy handlowej, strony zobowiązały się m.in. do: współpracy na szczeblu międzynarodowym, regionalnym i dwustronnym w zakresie rozwiązywania wspólnych problemów, przyznawania wzajemnych ułatwień w dokonywaniu transakcji handlowych i w promowaniu działań na rzecz wzrostu handlu. Określono główne sfery współpracy ekonomicznej, ukierunkowanej m.in. na rozwój inwestycji, wspieranie postępu technologicznego i naukowego, otwarcie nowych źródeł dostaw i rynków oraz tworzenie miejsc pracy i zatrudnienia oraz na cele w zakresie współpracy technicznej.

Postanowienia te wypełniły lukę we wzajemnych kontaktach, zatem rok 1980 jest przełomowy z tego punktu widzenia. Od tego czasu nastąpił bowiem rozwój w kierunku zrównoważonej wymiany handlowej, inwestycji oraz ściślejszej współpracy gospodarczej¹⁹.

Dalszym krokiem w budowaniu wzajemnych stosunków było zawarcie umowy gospodarczej (*Economic Agreement*) podczas spotkania ministrów spraw zagranicznych w 1985 roku w Bangkoku. Miała ona zintensyfikować wzajemne stosunki handlowe. ASEAN dążyła przede wszystkim do umocnienia powiązań handlowych i przemysłowych m.in. poprzez transfer technologii i zagraniczne inwestycje bezpośrednie. Umowa jednak nie przyniosła oczekiwanych rezultatów, a kontakty ekonomiczne bardziej

¹⁶ P. Wołejko, *Integracja w Azji. Europejski wzór*, www.politykaglobalna.pl [dostęp 18.09.2015].

¹⁷ *ASEAN and the European Community*, Europe Information, External Relations, 1983, No. 66, s. 3–5.

¹⁸ EUR – Lex, Access to European Union law, www.eur-lex.europa.eu [dostęp 15.09.2014].

¹⁹ ASEAN–Parlament Europejski, www.europa.eu [dostęp 2.09.2014].

koncentrowały się na problemach związanych z Powszechnym Systemem Preferencji Celnych²⁰.

Począwszy od 1991 roku, w dialogu politycznym stworzony został system stałych konsultacji w formie regularnych ministerialnych konferencji. Intensyfikacja współpracy Unii Europejskiej z krajami ASEAN nastąpiła w 1994 roku po jedenastym ministerialnym szczycie w Karlsruhe. Podjęto wtedy decyzję o utworzeniu grup ekspercko-doradczych EPG (*ad hoc Eminent Persons Group*), których zadaniem miało być opracowanie całłościowego programu współpracy we wszystkich dziedzinach wzajemnych relacji w perspektywie roku 2000 i kolejnych lat. Zaznaczono wówczas, że Stowarzyszenie ASEAN ma priorytetowe znaczenie w unijnej strategii w odniesieniu do regionu Azji. Zasadniczym celem było oczywiście wzmocnienie powiązań między Azją a Europą. Stanowisko Unii Europejskiej było odpowiedzią na zmieniającą się sytuację polityczną i gospodarczą w tym regionie²¹. Stwierdzono, że miejsce krajów Azji w polityce zagranicznej Unii Europejskiej wyznacza jej potrzeba gospodarczej i politycznej obecności w Azji, która została wyrażona oficjalnie w dokumencie *W stronę nowej strategii wobec Azji (Towards New Asia Strategy)*²². W związku z rosnącą wówczas potęgą gospodarczą krajów tego regionu w dokumencie wskazano, że Unia Europejska w celu utrzymania wiodącej pozycji w światowej gospodarce musi nadać większe znaczenie stosunkom z Azją i umocnić tam swą obecność²³.

W 1995 roku w Singapurze odbyło się pierwsze spotkanie wyższych urzędników na Wyższym Szczeblu Ministerialnym ASEAN–UE (*First Meeting of the ASEAN–EU Senior Officials – SOM*). Z kolei w marcu 1996 roku w Bangkoku doszło do pierwszego spotkania w ramach dialogu Azja–Europa (*Asia–Europe Meeting – ASEM*). Udział w nim wzięli szefowie państw i rządów oraz ministrowie spraw zagranicznych: państw członkowskich Unii Europejskiej, państw członkowskich ASEAN, Japonii, Korei Południowej i Chin oraz Komisja Europejska. Podczas spotkania proklamowano tzw. Partnerstwo euroazjatyckie na rzecz wzrostu, zakładające pogłębianie dialogu politycznego oraz rozszerzenie współpracy gospodarczej, naukowej i kulturalnej. Szczyty azjatycko-europejskie organizowane są co dwa lata i stanowią forum wzajemnego dialogu.

²⁰ S. Miklaszewski (red.), *Kraje rozwijające się w światowym systemie gospodarczym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007, s. 238–278.

²¹ B. Drelich-Skulska, *Asia–Europe: partnership or rivalry*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław 2010, s. 24.

²² *Towards New Asia Strategy*, www.europa.eu [dostęp 10.09.2014].

²³ *Towards New Asia Strategy*, Commission's Communications to the Council – www.munimadrid.es/UnidadWeb/Contenidos/EspecialInformativo/RelacInternac/InversionAsia/Ficheros/TowardsNewAsiaStrategy.pdf [dostęp 10.09.2014].

W lipcu 1996 roku Komisja Europejska opublikowała dokument *Kształtowanie nowej dynamiki stosunków UE–ASEAN (Creating a New Dynamic in EU–ASEAN Relations)*, w którym potwierdzono wzmacnianie powiązań z ASEAN jako głównym partnerem w realizowaniu polityki dotyczącej Azji. Zapisano, że Stowarzyszenie ASEAN stało się motorem dialogu pomiędzy Azją a Europą. W dniu 7 lutego 1997 roku w Singapurze podczas obrad Spotkania Ministerialnego UE–ASEAN Komisja Europejska zaproponowała przyjęcie programu o nazwie *Nowa Dynamika*. Jego zadaniem było wzmocnienie współpracy w sferze ułatwień kontroli granicznej w sprawach celnych oraz wprowadzenie rozwiązań zwiększających stopień zainteresowania inwestorów regionem ASEAN²⁴. *Nowa Dynamika* dotyczyła współpracy opartej na partnerstwie.

W dniach 13–14 lutego 1997 roku w Singapurze zorganizowano dwunaste spotkanie ministerialne ASEAN–EU, podczas którego przyjęto *Wspólną Deklarację (Joint Declaration)*, czyli plan działania i przyszłego rozwoju wzajemnych stosunków oparty na potencjale gospodarczym obu regionów. Zaznaczono również konieczność silniejszego zaangażowania sektora prywatnego we wzajemną współpracę m.in. przez stworzenie systemu wymiany informacji w przedsiębiorstwach (*business networking*) i joint ventures. *Wspólna Deklaracja* zakładała²⁵:

- pogłębienie dialogu politycznego między UE a ASEAN;
- współpracę na forum organizacji międzynarodowych;
- rozwój ścisłej współpracy gospodarczej.

Niespodziewanie w 1997 roku nastąpił kryzys. Spowodował on jednak ściślejszą współpracę finansową w regionie. Uzgodniono wtedy *ASEAN Finance Work Program* w celu zapewnienia stabilności makroekonomicznej i finansowej, kontynuowania procesu liberalizacji finansowej oraz współdziałania na rynkach finansowych w zakresie ubezpieczeń, podatków i ceł. W 1998 roku powołano Forum Ścisłej Współpracy (ASEAN Surveillance Process – ASP), którego głównymi zadaniami były²⁶:

- monitorowanie światowych, regionalnych i krajowych przemian w gospodarkach i systemach finansowych w celu poprawy sytuacji w krajach dotkniętych kryzysem oraz ostrzegania przed pojawieniem się zaburzeń, kłopotów, a w konsekwencji kryzysu;

²⁴ Ł. Bartkowiak, *op. cit.*, s. 7–30.

²⁵ A. Pochylczuk, *op. cit.*

²⁶ J. Żabińska (red.), *Rola międzynarodowych organizacji finansowych w stabilizowaniu światowego systemu finansowego*, cz. 1, Wydawnictwo Uczelniane AE im. Karola Adamieckiego, Katowice 2005, s. 43–70.

- wymiana poglądów i informacji między państwami członkowskimi na temat przemian w krajowych gospodarkach i postępu w reformach strukturalnych.

Najwyższą władzą Stowarzyszenia są spotkania na szczycie przywódców państw członkowskich ugrupowania. Należy dodać, że w corocznych spotkaniach brały udział również inne zaproszone państwa, np. USA, Chiny, Rosja oraz przedstawiciele Unii Europejskiej. Podstawowym celem Stowarzyszenia było wówczas nie tylko umacnianie stosunków handlowych (własna strefa wolnego handlu) wewnątrz tej grupy państw, ale również promocja na rynkach europejskich i USA oraz poprawa konkurencyjności²⁷.

W maju 1999 roku w Bangkoku podczas Spotkania Komitetu Współpracy (EU–ASEAN Joint Cooperation Committee) zatwierdzono *Program implementacji Nowej Dynamiki* (*Work Programme for the Implementation of the New Dynamic*), który pokazywał praktyczne sposoby wspierania rozwoju handlu i przedsiębiorczości obu partnerów: UE i ASEAN.

Trzynasty szczyt ASEAN–UE odbył się w dniach 11–12 grudnia 2000 roku w Wientianie w Laosie. W *Vientiane Declaration* podkreślono konieczność: walki z biedą i ubóstwem, zapewnienia opieki zdrowotnej, ochrony środowiska, zrównoważonego wykorzystania zasobów naturalnych, inicjowania wspólnych programów dotyczących rozwoju technologii (w tym informatycznych), rozwoju obszarów wiejskich i aglomeracji miejskich, zwalczania handlu narkotykami i narkomanii, wspólnych programów dotyczących sektora energetycznego oraz edukacji, kultury i poprawy pozycji kobiet w systemie społecznym.

Z punktu widzenia Unii Europejskiej kraje ASEAN postrzegane były jako siła napędowa w stosunkach pomiędzy Europą i Azją oraz kluczowy partner gospodarczy i polityczny. Zostało to zapisane w komunikacie Komisji *Europa i Azja: strategiczne ramy dla wzmocnionego partnerstwa* we wrześniu 2001 roku (COM (2001) 0469). Wymieniono tam główne cele, takie jak:

- wspieranie stabilności w regionie oraz walka z terroryzmem;
- rozwój praw człowieka, demokracji i rządów prawa;
- rozwój wymiaru sprawiedliwości;
- zdynamizowanie współpracy handlowej i inwestycyjnej pomiędzy regionami;
- wsparcie rozwoju słabiej rozwiniętych państw;
- rozwój dialogu i współpracy w innych dziedzinach.

²⁷ W. Molendowski, C. Mojsiewicz (red.), *Stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Alta 2, Wrocław 2004, s. 110–122.

Następne ważne wydarzenie to spotkanie ministerialne, które odbyło się w Brukseli w dniach 27–28 stycznia 2003 roku. Komunikat końcowy zawierał stwierdzenie, że obie strony mają zbieżne stanowiska w kluczowych kwestiach umacniania pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. Komisja Europejska przedstawiła wówczas komunikat w sprawie Nowego Partnerstwa z Krajami Azji Południowo-Wschodniej (*A New Partnership with South East Asia*), które postrzegane były jako najlepszy gwarant pokoju i stabilności w tym regionie świata. Zapisano również, że UE jest gotowa nadal współpracować z tą organizacją i jeszcze dynamiczniej rozwijać dialog polityczny oraz współpracę gospodarczą. Strategia miała być zatem bodźcem do dalszego pogłębiania stosunków ze względu na wspólne interesy polityczne i ekonomiczne. Zapisano sześć priorytetów²⁸:

- 1) wzmocnienie regionalnej stabilności i walki z terroryzmem;
- 2) promowanie praw człowieka, zasad demokracji i dobrego rządzenia;
- 3) priorytetowe traktowanie kwestii sprawiedliwości i spraw wewnętrznych;
- 4) wprowadzenie nowej dynamiki w zakresie regionalnego handlu i realizacji inwestycji poprzez ustanowienie Transregionalnej Inicjatywy Handlowej UE–ASEAN;
- 5) wsparcie rozwoju mniej rozwiniętych krajów;
- 6) wzmocnienie dialogu w określonych obszarach.

I tak w 2003 roku weszła w życie wspomniana inicjatywa TERATI (*The Trans-Regional EU–ASEAN Trade Initiative*)²⁹ ułatwiająca handel i inwestycje pomiędzy Unią Europejską a krajami ASEAN. W ramach tej inicjatywy w latach 2004–2006 odbyło się jedenaście seminariów, warsztatów lub spotkań. Omawiano współpracę w następujących dziedzinach³⁰:

- standardy sanitarne i fitosanitarne dotyczące produktów rolnych i owoców morza;
- standardy techniczne w elektronice;

²⁸ *A New partnership with South East Asia*, COM (2003) 399/4, <http://ec.europa.eu> [dostęp 5.06.2014].

²⁹ TERATI, www.trade.ec.europa.eu/doclib/html/137414.htm [dostęp 10.09.2014].

³⁰ M. Adamczyk, A. Piasecka-Głuszak, *Stosunki handlowe pomiędzy Unią Europejską a wybranymi krajami azjatyckimi*, *Ekonomia i Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze* 19, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 28, Wrocław 2008, s. 12–14, http://www.dbc.wroc.pl/Content/4266/PN_28_EMSG_19.pdf [dostęp 20.09.2015].

- gałęzie przemysłu oparte na drewnie;
- ułatwienia w handlu i inwestycjach.

Działania te miały zademonstrować umiejętność zmagania się z rzeczywistymi barierami w handlu między UE a ASEAN i jednocześnie pokazać pozytywny wkład UE w wewnętrzny proces integracji ASEAN. Zaplanowano, że w okresie 2008–2009 odbędzie się kolejnych pięć seminariów w takich dziedzinach, jak: regionalna integracja gospodarcza, usługi telekomunikacyjne i w sektorze finansowym, bariery techniczne w handlu oraz cła i ułatwienia w handlu.

W październiku 2003 roku liderzy dziesięciu państw Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej podpisali układ w sprawie utworzenia w 2015 roku wspólnoty gospodarczej na wzór Unii Europejskiej.

W styczniu 2005 roku w Dżakarcie zorganizowano specjalny szczyt, którego celem było uzgodnienie zasad udzielania pomocy krajom dotkniętym kataklizmem tsunami w grudniu 2004 roku. Natomiast podczas piętnastego spotkania ministrów spraw zagranicznych UE i ASEAN w dniach 9–10 marca 2005 roku w Dżakarcie podsumowano dotychczasowy trzydziestoletni dialog pomiędzy obiema stronami. Postanowiono jeszcze bardziej wzmocnić wzajemne relacje, przede wszystkim przez ułatwienia w wymianie handlowej. Przyjęto *Instrument Dialogu Regionalnego READI (Regional EU–ASEAN Dialogue Instrument)*, który stanowił podstawę późniejszych wspólnych inicjatyw dotyczących innych obszarów współpracy niż strefa wolnego handlu³¹.

W październiku 2006 roku Komisja Europejska w komunikacie pt. *Globalna Europa: Konkuruje na Świecie (Global Europe: Competing in the World)* zadeklarowała, że Stowarzyszenie ASEAN jest podstawowym partnerem do utworzenia strefy wolnego handlu (FTA). Stwierdzono, że działania powinny być nakierowane na możliwie najwyższy stopień liberalizacji handlu, włączając w to dalekosiężną liberalizację usług i inwestycji.

Szesnasty szczyt odbył się w dniach 14–15 marca 2007 roku w Norymberdze. W deklaracji końcowej partnerzy po raz kolejny potwierdzili gotowość dalszej współpracy polityczno-gospodarczej oraz działań na rzecz pokoju i rozwoju dzisiejszych i przyszłych pokoleń. Zaznaczono konieczność podjęcia dalszych działań na rzecz pogłębienia współpracy politycznej i w zakresie bezpieczeństwa (m.in. przez wzmocnienie dialogu w ramach Regionalnego Forum ASEAN), wzajemnej współpracy gospodarczej, w zakresie bezpieczeństwa energetycznego i zmian klimatycznych/środowiska oraz współpracy społeczno-kulturalnej.

³¹ Joint Co-Chairmen's Statement of the 15th ASEAN–EU Ministerial Meeting, Jakarta, 10 March 2005, <http://www.aseansec.org> [dostęp 4.09.2014].

Wdrażane są m.in. projekty środowiskowe i gospodarcze (centrum ASEAN na rzecz bioróżnorodności)³².

Dnia 23 kwietnia 2007 roku Rada Unii Europejskiej upoważniła Komisję do rozpoczęcia negocjacji w sprawie utworzenia strefy wolnego handlu FTA z ASEAN, co nastąpiło 4 maja 2007 roku podczas szczytu w Brunei³³. Proces negocjacji między UE a ASEAN miał być oparty na zbliżaniu obu regionów przy uwzględnieniu różnego poziomu rozwoju poszczególnych krajów członkowskich ASEAN³⁴. Zawarcie takiej umowy pozwoliłoby na szerszą współpracę i przyczyniłoby się do liberalizacji handlu i przepływu inwestycji³⁵, co umożliwiłoby wzrost zatrudnienia i wzrost gospodarczy. Ze strony unijnej natomiast wynegocjowanie FTA wpisałoby się w cel, jakim jest aktywizacja polityki unijnej w tym regionie świata³⁶. Jednak zróżnicowanie polityczne i ekonomiczne krajów stowarzyszonych w ASEAN nie pozwala na wypracowanie oferty negocjacyjnej dla wszystkich krajów ASEAN. Z drugiej strony należy wspomnieć o tym, że kraje ASEAN przejawiają małe zainteresowanie przyspieszeniem negocjacji o FTA, ponieważ istnieją już relatywna otwartość rynków UE dla krajów ASEAN oraz system preferencji dla eksportu do UE, jakim objęta jest większość krajów ASEAN³⁷: 1) Ogólny System Preferencji Taryfowych (*Generalised System of Preferences* – GSP); 2) Wszystko Oprócz Broni (*Everything but Arms* – EBA).

W marcu 2009 roku podjęto decyzję o tymczasowym zawieszeniu rokowań w sprawie FTA z powodu różnic politycznych i ekonomicznych wewnątrz ASEAN. Kraje te nie mogły wypracować wspólnego stanowiska w negocjacjach. Podjęto decyzję o zawieraniu umów bilateralnych UE z krajami ASEAN. Singapur i Malezja były gotowe do podjęcia takich rozmów. Singapur jako najbardziej rozwinięty z krajów ASEAN stał się naturalnie pierwszym kandydatem do rozpoczęcia negocjacji³⁸. Dopiero 16 grudnia 2012 roku w Singapurze unijny komisarz ds. handlu Karel De Gucht i Minister Handlu i Przemysłu Singapuru Lim Hng Kiang zakończyli negocjacje w sprawie umowy o wolnym handlu między UE a Singapurem. Dzięki temu Singapur stał się pierwszym państwem ASEAN, które ma możliwość podpisania takiej umowy z Unią Europejską.

Zgodnie z porozumieniem przedsiębiorstwa z Singapuru będą miały łatwiejszy dostęp do unijnych rynków. W ciągu najbliższych pięciu lat wszystkie cła na

³² M. Dziembała, *op. cit.*, s. 94–105.

³³ ASEAN – Parlament Europejski, www.europa.eu [dostęp 15.09.2014].

³⁴ M. Adamczyk, A. Piasecka-Głuszak A., *op. cit.*, s. 12–14.

³⁵ M. Dobroczyński, *Przekształcenia międzynarodowej rzeczywistości ekonomiczno-politycznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa–Toruń 2005, s. 329–339.

³⁶ ASEAN, Ministerstwo Gospodarki, www.mg.gov.pl [dostęp 23.09.2015].

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

towary importowane z Singapuru do Unii zostaną zniesione. Na początku wejścia w życie umowy UE anuluje 80% ceł na towary importowane z Singapuru, zwłaszcza na elektronikę, produkty chemiczne, farmaceutyczne oraz żywność przetworzoną. Singapur z kolei natychmiast zniesie wszystkie cła na towary importowane z Unii³⁹. Obie strony obiecały także wzajemną liberalizację swych rynków usług dotyczących: ochrony środowiska, branży IT, finansów, prowadzenia biznesu oraz transportu morskiego. Powstaje zatem pytanie: kto na tym zyska? Zapewne porozumienie spowoduje zwiększenie eksportu produktów naftowych Singapuru (jest jednym z największych na świecie ośrodków rafinacji ropy) do Unii, która prawdopodobnie obniży cła. W Singapurze działają już m.in. Royal Dutch Shell i Exxon Mobil. Przewiduje się, że umowa ułatwi rozwój działalności europejskim bankom i firmom ubezpieczeniowym – najwięcej skorzystają działy obsługi detalicznej Standard Chartered i HSBC, a w działalności hurtowej Deutsche Bank i Barclays. Nastąpi dalsza liberalizacja działalności banków i towarzystw ubezpieczeniowych. Umowa przewiduje otwarcie rynku zamówień publicznych, a w tej dziedzinie Unia ma wielu czołowych dostawców – uzgodniła normy techniczne w takich dziedzinach jak pojazdy mechaniczne, elektronika i zielone technologie (np. samochód wyprodukowany zgodnie z unijnymi normami będzie akceptowany do sprzedaży w Singapurze). Unia Europejska zyska ponadto lepszą ochronę produktów regionalnych (m.in. szynki parmeńskiej czy szampana). Za to singapurska żywność (np. suszona wieprzowina smażona na słodko *pork floss* czy pulpety rybne) będzie dopuszczana do krajów Unii bez cła w ramach rocznych limitów. Najważniejsze jest jednak to, że stawki celne na niemal wszystkie artykuły z Singapuru zostaną zniesione w ciągu pięciu lat, a władze tego kraju zobowiązały się utrzymać istniejący obecnie bezcłowy import z krajów Unii. Singapur skorzysta z niższych stawek na wyroby farmaceutyczne i petrochemiczne⁴⁰.

Po zakończeniu negocjacji z Singapurem prowadzone były rozmowy z Japonią oraz Malezją, Wietnamem i Tajlandią. Polityczne negocjacje dotyczące umowy o utworzeniu strefy wolnego handlu pomiędzy UE a Wietnamem zakończono 4 sierpnia 2015 roku. Korzyścią we wzajemnym handlu ma być zniesienie niemal wszystkich ograniczeń celnych. Przewiduje się, że umowa pozwoli na rozszerzenie współpracy, zwiększy dostęp do rynku dla towarów, usług oraz inwestycji. Szacuje się, że dla unijnego eksportu otworzy się rynek dziewięćdziesięciu milionów konsumentów. Obowiązkiem po stronie Wietnamu będzie zliberalizowanie ponad 65% stawek na import z UE z chwilą wejścia w życie umowy. Pozostałe zobowiązania zostaną zrealizowane w okresie przejściowym trwającym do dziesięciu

³⁹ P. Aleksandrowicz, P. Rudzki, *Umowa o wolnym handlu Unii z Singapurem*, <http://www4.rp.pl/arttykul> [dostęp 23.11.2015].

⁴⁰ *Ibidem*.

lat. Unia Europejska zastosuje okres przejściowy trwający do siedmiu lat. Wyznaczono następujące terminy zniesienia stawek importowych na przywóz towarów z Unii Europejskiej⁴¹:

- stawki importowe na przywóz z UE maszyn i urządzeń zostaną niemal w całości zniesione z chwilą wejścia umowy w życie, pozostałe w ciągu pięciu lat;
- stawki importowe na przywóz z UE motocykli o pojemności powyżej 150cc oraz samochodów zostaną zliberalizowane odpowiednio po siedmiu i pięciu latach;
- stawki importowe na przywóz z UE wyrobów farmaceutycznych zostaną w niemal połowie zliberalizowane z chwilą wejścia porozumienia w życie, pozostałe w ciągu siedmiu lat;
- stawki importowe na przywóz z UE tkanin zostaną zliberalizowane z chwilą wejścia porozumienia w życie;
- stawki importowe na przywóz z UE wyrobów chemicznych będą niemal w 70% zliberalizowane z chwilą wejścia umowy w życie; kolejne w okresach trzech, pięciu lub siedmiu lat;
- stawki importowe na przywóz z UE wina i napojów spirytusowych zostaną zliberalizowane po siedmiu latach;
- stawki importowe na przywóz z UE mrożonego mięsa wieprzowego zostaną zliberalizowane po upływie siedmiu lat od wejścia umowy w życie, wołowiny po trzech latach, nabiału po pięciu latach, a mięsa drobiowego po siedmiu latach.

Unia Europejska zadeklarowała, że zastosuje okresy przejściowe dla najbardziej wrażliwych towarów (m.in. wyrobów włókienniczych i obuwia) i produktów rolnych, które będą liberalizowane stopniowo, m.in. przez ustanowienie kontyngentów taryfowych na przywóz do UE: ryżu, słodkiej kukurydzy, czosnku, pieczarek, cukru i produktów o wysokiej zawartości cukru, manioku, surimi i tuńczyka w puszkach.

Umowa zakłada, że rynek Wietnamu ma być dostępny m.in. dla usług finansowych, telekomunikacyjnych, transportowych, pocztowych i kurierskich. W zakresie zamówień publicznych przyjęto zobowiązania zgodnie z Porozumieniem

⁴¹ ASEAN, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl> [dostęp 23.09.2015].

o Zamówieniach Publicznych WTO. Jednak bardzo ważne jest to, że umowa będzie regulować także kwestie zrównoważonego rozwoju. Z jednej strony zawiera aspekty dotyczące prawa pracy, z drugiej poszanowanie zasobów naturalnych i ochronę środowiska.

Jednak należy dodać, że do tej pory żadna z umów nie weszła w życie – ani z Singapurem, ani z Wietnamem. Każda z nich musi być zatwierdzona przez parlamenty Singapuru i Wietnamu, Parlament Europejski i parlamenty dwudziestu ośmiu krajów Unii Europejskiej.

1.2. Współpraca Unii Europejskiej z blokiem Stowarzyszenia Krajów Azji Południowo-Wschodniej, z Chinami, Japonią i Koreą Południową (ASEAN +3) oraz Australią, Nową Zelandią i Indiami (ASEAN +6)

W ramach Szczytu ASEAN odbywają się także spotkania z Partnerami Dialogu. Jednym z najważniejszych jest Szczyt ASEAN +3⁴². Grupa państw ASEAN +3 obejmuje dziesięć państw ASEAN oraz Chiny, Japonię i Koreę Południową. Spotkanie przywódców wymienionych państw w grudniu 1997 roku odbywało się już w trakcie kryzysu azjatyckiego i to on był impulsem do utworzenia ASEAN +3. Celem było promowanie współpracy regionalnej podczas azjatyckiego kryzysu walutowego, który rozpoczął się w 1997 roku. Kryzys ten ujawnił nowe oczekiwania i braki we wzajemnych relacjach w ramach Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC). Organizacja ta nie była zdolna do rozwiązywania tak głębokich problemów gospodarczych. Jednym z najistotniejszych czynników, które przyczyniły się do zbliżenia stanowisk i rozwoju współpracy, był również szybki rozwój gospodarczy krajów ASEAN oraz Chin, Japonii i Korei Południowej. Kraje Azji Wschodniej notowały wysokie tempo wzrostu PKB będące także efektem rozwoju wymiany handlowej. Z tej przyczyny następowała ściślejsza integracja gospodarcza⁴³. Zatem wspólnym celem grupy była taka współpraca, która będzie umożliwiała w przyszłości samodzielne przezwyciężanie kryzysów. Państwa azjatyckie widziały korzyści wynikające z integracji i liberalizacji handlu, w postaci zwiększenia chociażby wzajemnych inwestycji i współpracy w zakresie technologii. Jednak warto odnotowania jest to, że kraje ASEAN +3 stanowiły dwie różne grupy. W pierwszej były tylko kraje ASEAN, stosunkowo biedne i zacofane gospodarczo. W drugiej Chiny, Japonia i Korea Południowa – potęgi

⁴² 13. Szczyt ASEAN +3, <http://www.polska-azja.pl/2010/10/30/13-szczyt-asean3> [dostęp 23.09.2015].

⁴³ ASEAN +3, <http://www.asean.org/asean/external-relations/asean-3> [dostęp 3.11.2015].

ekonomiczne, z dużą siłą oddziaływania⁴⁴. Zatem prezentowały różne opinie na temat sytuacji politycznej i ekonomicznej w regionie.

Wszyscy członkowie zgodzili się na regularne spotkania na szczycie przywódców państw, jak również inne spotkania: ministerialne, wyższych urzędników i konferencje branżowe⁴⁵. Na spotkaniach ministerialnych omawiane były m.in. kwestie dotyczące spraw zagranicznych, gospodarki i handlu, finansów, środowiska, energii, zdrowia, pracy, nauki i technologii oraz opieki społecznej. Na spotkaniach ministrów finansów rozmowy obejmowały warunki współpracy regionalnej i wsparcia finansowego. W ramach inicjatywy ASEAN +3 zrzeszone kraje podjęły również współpracę w takich obszarach jak: bezpieczeństwo energii i żywności, przeciwdziałanie klęskom żywiołowym, współpraca finansowa, stymulowanie handlu czy zrównoważony rozwój⁴⁶. Powstał Układ Chiang Mai Initiative, czyli Regionalny Proces Nadzoru Regionalnego, do którego państwa ASEAN zaprosiły przywódców Japonii, Chin i Korei Południowej. Proces ten został zinstytucjonalizowany w 1999 roku.

W listopadzie 2004 roku liderzy potwierdzili potrzebę dalszej współpracy w ramach ASEAN +3. Grupa ta postrzegana była wówczas jako główny czynnik w tworzeniu Wspólnoty Wschodnioazjatyckiej. Pomysł ten został przedstawiony w 2001 roku przez Asia Vision Group East. Najważniejszymi obszarami zainteresowania były: gospodarka, handel i inwestycje. Przedstawiono następujące cele:

- ustanowienie w Azji Wschodniej Strefy Wolnego Handlu (EAFTA) oraz liberalizację handlu;
- rozbudowę Umowy Ramowej w Sprawie Obszaru Inwestycyjnego ASEAN (AIA);
- wspieranie rozwoju i współpracy technologicznej między krajami regionu w celu zapewnienia pomocy dla krajów słabiej rozwiniętych;
- realizację gospodarki opartej na wiedzy oraz stworzenie zorientowanej na przyszłość struktury gospodarczej.

Procesy integracyjne w regionie Azji mają duże znaczenie strategiczne. Z punktu widzenia Unii Europejskiej grupa ASEAN +3 to bardzo istotny rynek oraz ważny partner handlowy dla całej Europy⁴⁷.

⁴⁴ *Znaczenie ASEAN +3 dla gospodarki światowej i Unii Europejskiej*, Portal Spraw Zagranicznych, <http://www.psz.pl/117-polityka/znaczenie-asean-3-dla-gospodarki-swiatowej-i-unii-europejskiej> [dostęp 3.11.2015].

⁴⁵ S. Urata, *An ASEAN +6 Economic Partnership: Significance and Tasks*, Japan Center for Economic Research, <https://www.jcer.or.jp/eng/pdf/asia07.pdf> [dostęp 12.01.2016].

⁴⁶ *Ambitne plany ASEAN – jednolity rynek*, <http://www.institutintl.pl/pl/aktualnosci/item/339-ambitne-plan-y-asean> [dostęp 23.01.2016].

⁴⁷ *Ibidem*.

W skład grupy ASEAN +6 wchodzi: dziesięć państw ASEAN oraz Australia, Chiny, Indie, Japonia, Nowa Zelandia i Korea Południowa. Grupa spotyka się podczas Szczytów Azji Wschodniej⁴⁸. Celem współpracy jest zacieśnienie więzi gospodarczych. Inicjatywa ta zakłada podpisanie przez ASEAN umów o wolnym handlu z sześcioma krajami (czyli z Australią, Nową Zelandią, Chinami, Indiami, Japonią i Koreą Południową), co może przyczynić się do pogłębiania relacji handlowych w regionie. W przyszłości ma powstać prężnie działająca regionalna strefa wolnego handlu obejmująca wszystkie te państwa (ASEAN +6 FTA). W zasięgu jej oddziaływania znajdzie się ponad 3,36 mld ludzi żyjących na tym obszarze (49% ludności świata) i będzie mogła ona wytwarzać 25% światowego PKB⁴⁹. Pomysł powstania Wspólnoty Gospodarczej Azji Wschodniej (Comprehensive Economic Partnership in East Asia – CEPEA) wysunięto na drugim szczycie East Asia Summit 15 stycznia 2007 roku w Cebu. Przedstawiono tam główne cele, takie jak⁵⁰:

- pogłębienie integracji gospodarczej regionu;
- wspomaganie rozwoju w poszczególnych krajach regionu;
- wdrożenie zasad zrównoważonego rozwoju, co pozwoli czerpać korzyści z rozwoju w przyszłych latach (m.in. obszary wspólne dla wszystkich krajów obejmują kwestie ochrony środowiska i energii).

Uzgodniono wspólny zakres przyszłych działań w celu realizacji powyższych założeń, do których zaliczono⁵¹:

- ułatwianie współpracy gospodarczej, handlowej i inwestycyjnej;
- liberalizację handlu i bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Podczas dziewiętnastego szczytu ASEAN w listopadzie 2011 roku podjęto decyzję o powołaniu i ustaleniu ogólnych ram funkcjonowania Kompleksowego Regionalnego Partnerstwa Gospodarczego⁵² (The Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP). Partnerstwo to oparte jest na porozumieniach

⁴⁸ M. Kawai, G. Wignaraja, *ASEAN +3 or ASEAN +6: Which Way Forward?*, <https://www.wto.org/english> [dostęp 16.01.2016].

⁴⁹ *Ambitne plany ASEAN – jednolity rynek*, <http://www.instytutintl.pl/pl/aktualnosci/item/339-ambitne-plany-asean> [dostęp 14.01.2016].

⁵⁰ M.H. Toh, *ASEAN+6 as a step towards an Asian Economic Community*, East Asia Forum, www.eastasiaforum.org [dostęp 14.01.2016].

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² S. Basu Das, *Asia's Regional Comprehensive Economic Partnership*, East Asia Forum, <http://www.eastasiaforum.org> [dostęp 23.10.2015].

NAFTA i CEPEA. Bierze również pod uwagę zasady WTO. Celem powołania RCEP jest podpisanie kompleksowej umowy o partnerstwie gospodarczym. W ramach Partnerstwa funkcjonują grupy robocze, które zajmują się takimi zagadnieniami, jak handel towarami, handel usługami i inwestycje. Obszarami zainteresowania są też współpraca gospodarcza i techniczna, własność intelektualna, konkurencja oraz rozstrzyganie sporów między stronami⁵³. Wspólnie uzgodnione plany współpracy dotyczą ponadto zmniejszenia kosztów i czasu obsługi wzajemnych transakcji gospodarczych. Partnerstwo RCEP jest rozszerzeniem koncepcji Wspólnoty CEPEA i zakłada przystąpienie krajów ASEAN FTA (Chiny, Korea Południowa, Japonia, Indie, Australia i Nowa Zelandia) oraz innych azjatyckich zewnętrznych partnerów gospodarczych⁵⁴.

Pomimo widocznych różnic w poziomie rozwoju gospodarczego, co mogłoby zahamować wspólne inicjatywy, władze tych szesnastu krajów pragną ściślejszej współpracy. Organizowane są spotkania zmierzające do pogłębienia wzajemnych stosunków i podpisywania porozumień dotyczących stref wolnego handlu ze Stowarzyszeniem Krajów Azji Południowo-Wschodniej. Takie umowy zostały zawarte m.in. z Chinami, Japonią, Indiami i Koreą Południową.

Unia Europejska przewiduje szeroką współpracę z grupą ASEAN +6 (obecnie w ramach Partnerstwa RCEP). Wydaje się, że w pierwszej kolejności brane są pod uwagę kraje Stowarzyszenia ASEAN, z którymi UE chce w przyszłości podpisać regionalną umowę o wolnym handlu. Następnie będą pogłębiane stosunki między Unią Europejską a grupą ASEAN +3.

1.3. Współpraca bilateralna Unii Europejskiej z krajami Azji

1.3.1. Współpraca Unii Europejskiej z Chinami

Czynnikiem pobudzającym rozwój gospodarczy regionu Azji są przede wszystkim procesy transformacji gospodarczej. Chiny także przechodzą ten skomplikowany proces, wprowadzając kompleksowe reformy rozpoczęte w 1978 roku pod ideologicznym kierownictwem Den Siao Pinga. Wtedy też, pod koniec lat siedemdziesiątych XX wieku, Wspólnota Europejska podjęła pierwsze inicjatywy w celu stworzenia korzystniejszych warunków wymiany handlowej z Chinami. W 1985 roku zostało podpisane Porozumienie w Sprawie Handlu i Współpracy

⁵³ Factsheet on the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), http://www.fta.gov.sg/press_release%5CFACTSHEET%20ON%20RCEP_final.pdf [dostęp 12.10.2015].

⁵⁴ Z założenia 10 krajów ASEAN stanowi podstawę CREP.

Gospodarczej (*EU–China Trade and Cooperation Agreement*)⁵⁵. Głównymi barierami we wzajemnej wymianie handlowej EWG i Chin w ostatnim dwudziestolecu XX wieku były skrajnie wysokie taryfy celne Chin (średni poziom – 60% w 1985 r.) oraz postępowania i cła antydumpingowe ze strony EWG. Do roku 2000 Komisja Europejska przeprowadziła wobec Chin aż dziewięćdziesiąt postępowań antydumpingowych⁵⁶.

Przełomowym momentem w rozwoju międzynarodowych stosunków gospodarczych Chin było ich przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu 11 grudnia 2001 roku, co przyniosło zniesienie wielu barier handlowych i inwestycyjnych. Istotną przeszkodą w dalszym rozwoju współpracy gospodarczej między Unią Europejską a Chinami jest ograniczony dostęp do chińskiego rynku. Dlatego też UE, śledząc niekorzystny bilans handlowy z Chinami, dąży do zmian. Uważa, że najszybciej jak to możliwe powinno nastąpić obniżenie różnic w saldzie obrotów handlowych. Unia Europejska zauważa też zmiany zachodzące w polityce wewnętrznej i zewnętrznej Chin. Kraj ten staje się bardziej otwarty. Natomiast członkostwo Chin w WTO otwiera nowe możliwości dla przyszłych potencjalnych inwestycji w sektorach chronionych do tej pory przed kapitałem zagranicznym, toteż UE monitoruje wypełnianie zobowiązań wynikających z tego członkostwa⁵⁷.

Z drugiej strony należy dodać, że Chiny uważają za partnerów przede wszystkim rozwinięte i silne kraje starej Unii, tj. Wielką Brytanię, Niemcy i Francję. Z punktu widzenia Chin polityka zagraniczna kształtowana jest przez zawieranie sojuszy i umów bilateralnych z wybranymi państwami. Pozostałe są marginalizowane⁵⁸. W 2003 roku UE i Chiny zawarły Partnerstwo Strategiczne (*The EU–China Strategic Partnership*). Oprócz handlu i współpracy gospodarczej dotyczyło ono również innych ważnych dziedzin, takich jak sprawy zagraniczne, sprawy bezpieczeństwa i wyzwań międzynarodowych (m.in. zmian klimatu i globalnego zarządzania gospodarczego)⁵⁹.

W styczniu 2007 roku Unia Europejska rozpoczęła negocjacje z Chinami w sprawie Porozumienia o Partnerstwie i Współpracy – PCA. Negocjacje obejmowały politykę, handel i inwestycje. PCA nie jest umową preferencyjną i nie stanowi kompendium bilateralnych zobowiązań koncesyjnych. Głównym celem porozumienia miało być wzmocnienie zobowiązań, przejrzystości i zasad polityki handlowej Chin. Jednak podejście Chin do negocjacji handlowych z UE

⁵⁵ Umowa została uzupełniona o dodatkowe postanowienia w 1994 roku i 2002 roku.

⁵⁶ T. Białowas, M. Kąkol, *Stosunki handlowe Unii Europejskiej z Chinami w latach 1995–2007*, [w:] B. Mucha-Leszko (red.), *Pozycja Unii Europejskiej w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009, s. 146–147.

⁵⁷ A. Gradziuk, *Stosunki Unii Europejskiej z Azją Wschodnią i konsekwencje dla Polski*, Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, nr 85/2002.

⁵⁸ Chiny, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl> [dostęp 23.09.2015].

⁵⁹ EU Relations with China, http://eeas.europa.eu/china/index_en.htm [dostęp 23.09.2015].

pozostawiało wiele do życzenia. Chiny dążyły do aktualizacji umowy z 1985 roku o Handlu i Współpracy Gospodarczej. Nie chciały podpisywać nowego dokumentu, który konkretyzowałby współpracę w wielu obszarach. W dniu 28 listopada 2007 roku na szczycie w Beijing we *Wspólnej Deklaracji UE–Chiny (Joint Statement of the Tenth China–EU Summit)* potwierdzono chęć kontynuowania współpracy na rzecz promocji demokracji w relacjach międzynarodowych i przyspieszenia prac mających na celu zmniejszanie różnic w wymianie handlowej. Od marca 2008 roku działa Dialog Wysokiego Szczebla ds. Gospodarczych i Handlowych UE–Chiny (High Level Economic and Trade Dialogue). Dialog odbywa się w formie cyklicznych, corocznych konsultacji. Rozpatrywane są w jego ramach najważniejsze problemy we wzajemnych stosunkach handlowych oraz identyfikowane są obszary potencjalnej współpracy. W związku z tym, że Chiny skutecznie wykorzystują stworzone przez siebie mechanizmy faworyzujące własny eksport oraz ułatwiają przepływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych i transfer technologii z Unii Europejskiej do Chin, należało podjąć trudne rozmowy o obszarach wrażliwych, m.in. dotyczących właśnie utrudnionego dostępu do rynku chińskiego, działań zmuszających firmy zagraniczne do transferu technologii do Chin, działań na rzecz poprawy jakości i bezpieczeństwa chińskich towarów sprzedawanych na rynku unijnym, niekorzystnego dla UE kursu walutowego, poprawy środowiska naturalnego, produkcji energii, przyznania Chinom przez UE statusu gospodarki rynkowej, praktyk z zakresu ochrony praw własności intelektualnej (IPR)⁶⁰.

Innym ważnym tematem rozmów są bariery pozataryfowe (NTB's), nadmiernie wykorzystywane w chińskim handlu. Ich głównym celem jest ograniczenie rozmiarów wymiany handlowej, wyeliminowanie uczciwej konkurencji lub zniekształcenie struktury towarowej i kierunków wymiany dóbr i usług. Podobnie jak cła polegają one na ograniczeniu wymiany przez podwyższenie ceny dobra krajowego, głównie poprzez nieformalne restrykcje czy regulacje utrudniające sprzedaż na rynkach zagranicznych. Można nimi objąć konkretne produkty i usługi, są więc bardziej elastyczne i trudniejsze do wykrycia. Do najważniejszych barier pozataryfowych, które negatywnie wpływają na wymianę handlową i zniekształcają konkurencyjność, można zaliczyć: kwoty (kontyngenty) wartościowe lub ilościowe, zmienne opłaty wyrównawcze, depozyty importowe, dodatkowe podatki do importu, cła antydumpingowe i antysubwencyjne, zakaz importu (eksportu),

⁶⁰ W tym ostatnim obszarze prowadzone są działania w ramach EU–China Intellectual Property Dialogue, bowiem Chiny są krajem, który nagminnie łamie te zasady. Rozmowy na ten temat wydają się mieć szczególne znaczenie w dobie szybkiego rozwoju elektroniki i biotechnologii. Chodzi mianowicie o lepsze zabezpieczenie praw autorskich. Innowacyjne towary i usługi często są w Chinach kopiowane. Wytworzone na terenie Chin kopie są bardziej konkurencyjne na rynku, dlatego UE chce walczyć z piractwem i fałszerstwem. IPR oznaczają patenty m.in. na technologie, leki, urządzenia oraz prawa autorskie i ochronę danych komputerowych.

licencje, „dobrowolne” ograniczenia eksportu – VER, przepisy domieszkowe, normy techniczne, wymagania sanitarne i weterynaryjne⁶¹.

Poważne problemy w stosunkach handlowych UE z Chinami to⁶²:

- 1) Zróżnicowany wpływ przewagi konkurencyjnej Chin na handel krajów członkowskich i spory UE dotyczące realizacji zewnętrznej polityki handlowej;
- 2) Umiędzynarodowienie produkcji i obniżająca się skuteczność tradycyjnych środków polityki handlowej.

Zarówno Unia Europejska, jak i Chiny są globalnymi gospodarkami, dlatego też coraz częściej współpracują ze sobą w kluczowych kwestiach dotyczących spraw międzynarodowych i regionalnych. Podczas kolejnego szczytu w 2013 roku uzgodniono program UE–Chiny Strategiczna Agenda dla Współpracy (*The EU–China Strategic 2020 Agenda for Cooperation*). Celem jest promowanie pogłębionej współpracy między stronami w następujących obszarach⁶³:

- pokój i bezpieczeństwo (spotkania dotyczące zagadnień politycznych);
- dobrobyt (handel i inwestycje, przemysł i informacja, rolnictwo, transport i infrastruktura);
- zrównoważony rozwój (nauka, technologia i innowacje; przestrzeń i lotnictwo; energia; urbanizacja; zmiany klimatyczne i ochrona środowiska; oceany; polityka regionalna; rozwój społeczny; polityka państwa; współpraca na rzecz rozwoju globalnego);
- wymiana i kontakty między ludźmi (kultura, edukacja i młodzież; ułatwianie wymiany zasobów ludzkich oraz zrównoważona turystyka).

Ostatni, siedemnasty szczyt UE–Chiny odbył się 29 czerwca 2015 roku.

Obecnie można wyróżnić trzy filary spotkań podczas szczytów⁶⁴:

- 1) strategiczny dialog wysokiego szczebla;
- 2) dialog gospodarczy i handlowy wysokiego szczebla;
- 3) dialog wysokiego szczebla dotyczący relacji między ludźmi (społecznościami i narodami).

⁶¹ Chiny, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl> [dostęp 23.09.2015].

⁶² T. Białowas, M. Kąkol, *op. cit.*, s. 153.

⁶³ EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation, <http://eeas.europa.eu/china> [dostęp 12.01.2016].

⁶⁴ EU Relations with China, http://eeas.europa.eu/china/index_en.htm [dostęp 23.01.2016].

Uzupełnienie tych trzech filarów stanowi sześćdziesiąt regularnych spotkań wysokiego szczebla oraz dialog wysokich urzędników w obszarach polityki zagranicznej i zagadnień technicznych, takich jak: polityka przemysłowa, edukacja, kultura, energia jądrowa i ochrona konsumentów.

Dialog na temat praw człowieka to dzisiaj integralna część stosunków między Unią Europejską a Chinami⁶⁵ w ramach uzgodnionej Strategicznej Agendy 2020. Odbywa się on dwa razy w roku, jednak jak do tej pory nie udało się uzyskać zauważalnych rezultatów⁶⁶.

Podsumowując, można stwierdzić, że stosunki między Unią Europejską a Chinami oparte są głównie na Umowie o Handlu i Współpracy Gospodarczej z 1985 roku oraz corocznych szczytach i spotkaniach wysokiego i średniego szczebla urzędników. Rozpatrywane są wówczas najważniejsze problemy we wzajemnej współpracy. Jednak Unia Europejska pragnie wzmocnić stosunki z tym krajem. Chiny stały się potęgą gospodarczą i polityczną. Są coraz bardziej aktywne w skali międzynarodowej. Mogą wywierać wpływ na wiele kwestii o znaczeniu globalnym. Jednak należy dodać, że Chiny ponoszą również odpowiedzialność za promowanie pokoju, dobrobytu i zrównoważonego rozwoju w skali świata i to tym zagadnieniom poświęca się kolejne debaty dwustronne.

1.3.2. Współpraca Unii Europejskiej z Japonią

Stosunki Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej z Japonią w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku opierały się głównie na współpracy gospodarczej, szczególnie w dziedzinie handlu. Duże znaczenie we wzajemnych relacjach miało członkostwo Japonii w GATT⁶⁷. Japonia już w dekadę po II wojnie światowej osiągała sukcesy gospodarcze⁶⁸. Na lata sześćdziesiąte XX wieku przypadał okres „cudu gospodarczego” osiągniętego dzięki produkcji i eksportowi towarów. Japonia z uwagą śledziła rozwój krajów Europy Zachodniej. Duże znaczenie miało utworzenie Jednolitego Rynku Europejskiego, dzięki któremu m.in. znoszono bariery w handlu między państwami członkowskimi EWG i planowano wzmocnienie wspólnej polityki handlowej wobec państw trzecich. Doświadczenia krajów Europy Zachodniej w tworzeniu rynku wewnętrznego zainspirowały strony do rozwoju współpracy. Japonia widziała realne korzyści zarówno dla swoich konsumentów,

⁶⁵ Tak naprawdę od 1995 roku odbywają się regularne spotkania UE i Chin poświęcone tematowi praw człowieka.

⁶⁶ Chiny, <http://www.europarl.europa.eu> [dostęp 10.09.2015].

⁶⁷ Japonia należała do GATT od 10 września 1955 roku i należy do WTO od 1 stycznia 1995 roku.

⁶⁸ W latach 1955–1972 dochód narodowy brutto zwiększał się o około 10% rocznie i był największy spośród krajów rozwiniętych (W. Góralski, *Założenia i kierunki polityki zagranicznej Japonii*, „Azja-Pacyfik”, nr 1/1998, s. 101, <http://poznanstudies.swps.edu.pl/archiwum> [dostęp 23.09.2015]).

jak i przedsiębiorców oraz liczyła na wzrost PKB. Liberalizacja wymiany między EWG i Japonią mogłaby spowodować wzmożoną wymianę handlową i jeszcze bardziej dynamiczny rozwój gospodarczy krajów. Jednak oczekiwanych efektów współpracy nie było. W latach sześćdziesiątych XX wieku japońskie towary nie były jakościowo konkurencyjne, a import towarów z EWG do Japonii był większy niż eksport. Dodatkowo Japonia odczuwała problemy związane z kryzysem na Bliskim Wschodzie na początku lat siedemdziesiątych XX wieku⁶⁹.

W ostatniej dekadzie XX wieku Japonia stopniowo zaczęła otwierać swoją gospodarkę na konkurencję międzynarodową i wdrażać odpowiednie reformy strukturalne. Podjęła formalną liberalizację. Przełożyło się to na zwiększenie współpracy gospodarczej między stronami. Jednak stosunki UE–Japonia nie miały szans na poprawę w zakresie polityki bez wcześniejszych uzgodnień dotyczących handlu. Strona japońska została poproszona o uregulowanie spornych kwestii. Obejmowały one m.in. bariery pozataryfowe. Japonia stosowała wiele standardów różniących się od międzynarodowych, szczególnie odnośnie farmaceutyków, urządzeń medycznych, wyposażenia telekomunikacyjnego, urządzeń elektrycznych, samochodów, substancji chemicznych, żywności i produktów z drewna. Nowe wyroby unijne (ale także substancje, w tym produkty żywnościowe) poddawane były długookresowej procedurze dostosowawczej przed ich wprowadzeniem na rynek Japonii. Przedmiotem niezgody było utrzymanie zakazu na import wołowiny z UE. Innym ważnym konfliktowym obszarem był dostęp do japońskiego rynku zamówień publicznych dla firm pochodzących z UE⁷⁰.

Nowym etapem w budowaniu stabilnych relacji gospodarczych było podpisanie 18 lipca 1991 roku w Hadze Wspólnej deklaracji w sprawie stosunków między Wspólnotą Europejską a Japonią. Deklaracja zawierała wspólne stanowisko w kwestiach politycznych, humanitarnych i ekonomicznych, w tym poparcie dla rozwoju wolnego handlu. W celu omówienia spornych obszarów strony wyznaczały spotkania – tzw. dialogi nieformalne w wielu dziedzinach. Inną formą były posiedzenia ministerialne i rządowe odbywające się podczas corocznych szczytów. Dwa razy do roku miały być zwoływane spotkania ministra spraw zagranicznych Japonii z Komisją Spraw Zagranicznych EWG. W praktyce deklaracja nie przełożyła się na wzmożenie współpracy handlowej i inwestycyjnej⁷¹. Istotnym czynnikiem była sytuacja gospodarcza w ostatniej dekadzie XX wieku, kiedy to Japonia zmagiała się z poważnymi problemami: w latach 1992–1993 z kryzysem ekonomicznym i w latach 1997–1998 z azjatyckim kryzysem finansowym.

⁶⁹ Japonii groziło wstrzymanie dostaw ropy naftowej, a późniejszy wzrost jej cen przełożył się na wewnętrzną podwyżkę cen towarów, co spowodowało wzrost inflacji sięgającej w 1974 roku 20% (W. Góralski, *op. cit.*, s. 102).

⁷⁰ Japonia, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl> [dostęp 15.10.2015].

⁷¹ W. Góralski, *op. cit.*, s. 120–121.

Dnia 13 lipca 1994 roku w komunikacie Komisji *W kierunku nowej strategii wobec Azji (Towards a New Asia Strategy)* określono po raz pierwszy ogólny kierunek postępowania w relacjach Unii Europejskiej z krajami Azji. UE pragnęła stworzyć ramy dla przyszłej współpracy z państwami tego regionu. Po analizie głównych zmian gospodarczych, politycznych i społecznych zachodzących w Azji, Europie i na świecie zadeklarowano pogłębianie relacji. Współpraca gospodarcza dla UE miała zasadnicze znaczenie, a strategiczne ramy współpracy obejmowały następujące zagadnienia⁷²:

- pokój i bezpieczeństwo w regionie i na świecie;
- wzrost wzajemnych obrotów handlowych i inwestycyjnych;
- wspieranie rozwoju biedniejszych krajów regionu i eliminowanie ubóstwa;
- przyczynianie się do ochrony praw człowieka oraz do szerzenia demokracji;
- budowanie globalnego partnerstwa i sojuszy z krajami azjatyckimi (wychodząc naprzeciw procesowi globalizacji, w tym globalnych problemów środowiskowych);
- poszerzanie wiedzy o Europie w Azji i Azji w Europie.

Przewidziano również przeglądy postępów współpracy, tak aby można było dostosować działania i zarządzanie środkami w trakcie realizowania strategii. Sama strategia zaś pokazała, że region Azji jest ważny dla UE. Przedstawione globalne wyzwania są nadal aktualne. Polityka UE dotycząca spraw zagranicznych i regionu Azji wyznacza kolejne etapy realizacji strategii.

Podczas dziesiątego szczytu UE–Japonia w Brukseli 8 grudnia 2001 roku podpisano dziesięcioletni *Plan działania*. Celem planu było wzmocnienie partnerstwa UE–Japonia i przejście od konsultacji do wspólnych działań. Jednym z czterech celów ściślejszego partnerstwa było wzmocnienie współpracy gospodarczej i handlowej w stosunkach dwustronnych i na arenie międzynarodowej, w tym w WTO⁷³.

Japonia jako gospodarka wysoko rozwinięta, znaczący inwestor i aktywny uczestnik wymiany handlowej była postrzegana jako ważny partner dla UE, a spośród krajów Azji Wschodniej najważniejszy po Chinach. Z punktu widzenia Japonii wymiana handlowa z UE była korzystna. Japonia wykazywała dodatni bilans. Intensywnie eksportowała do państw UE głównie samochody i sprzęt

⁷² Europe and Asia: A Strategic Framework for Enhanced Partnerships, Commission of the European Communities, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-europe-asia-strategic-framework-com2001469-20010904_en.pdf [dostęp 20.04.2015].

⁷³ *Ibidem*.

elektroniczny. Natomiast prowadzenie działalności gospodarczej lub inwestycyjnej przedsiębiorstw unijnych w Japonii było stosunkowo utrudnione. W przypadku inwestycji bezpośrednich europejskie przedsiębiorstwa napotykały nadal bariery formalne (przepisy utrudniające realizację inwestycji przez zagraniczne przedsiębiorstwa w Japonii) i bariery nieformalne (dotyczące m.in. systemu powiązań między administracją rządową a sektorem prywatnym czy też procedur prawnych i administracyjnych). Z tego powodu ograniczenia w dostępie do rynku japońskiego były przedmiotem licznych sporów z UE, toczących się na forum WTO⁷⁴. Z drugiej strony notowana była wysoka liczba inwestycji japońskich na terenie Unii Europejskiej.

W 2003 roku Japonia stała się partnerem strategicznym Unii Europejskiej⁷⁵. Podpisano kilka ważnych porozumień⁷⁶:

1. Umowę o Wzajemnym Uznawaniu Standardów i Procedur (*The EU-Japan Mutual Recognition Agreement*), która weszła w życie 1 stycznia 2002 roku; jej celem jest ułatwienie handlu produktami przemysłowymi. Umowa pozwala na ocenę zgodności produktów w czterech obszarach: farmaceutyków, chemikaliów, urządzeń telekomunikacyjnych i urządzeń radiowych oraz urządzeń elektrycznych⁷⁷. Spodziewano się, że poprzez badania, inspekcje i/lub certyfikacje produktów podejmowane w kraju wywozu, a nie w miejscu przeznaczenia, można będzie osiągnąć znaczącą poprawę ich dostępu do rynku.
2. Porozumienie o Współpracy w Celu Ochrony Konkurencji (*The Agreement on Co-operation on Anti-competitive Activities*) z 16 czerwca 2003 roku; celem jest stworzenie podstaw współpracy, koordynacji i skutecznego egzekwowania prawa konkurencji.
3. Umowę o Współpracy w Sferze Nauki i Technologii między UE a Japonią (*The Science and Technology Agreement*) podpisaną 30 listopada 2009 roku.
4. Porozumienie o Współpracy i Wzajemnej Pomocy Administracyjnej (*The Agreement on Co-operation and Mutual Administrative Assistance*

⁷⁴ A. Gradziuk, *op. cit.*

⁷⁵ Japonia i Korea, <http://www.europarl.europa.eu> [dostęp 22.04.2015].

⁷⁶ J. Bossak, P. Gołębiowski, A. Tarnowski, *Strategia promocji polskich regionów w priorytetowych obszarach współpracy z Japonią*, Polsko-Japoński Komitet Gospodarczy, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa, listopad 2013, http://www.radomsko.pl/_dokumenty/wspolpraca_z_japonia.pdf [dostęp 18.09.2015].

⁷⁷ Japan, Trade, European Commission, <http://ec.europa.eu/trade/policy> [dostęp 23.04.2015].

– CCMAA), weszło w życie 1 lutego 2008 roku. Dostarcza ram prawnych do promowania ułatwień w handlu, zapewnia większą efektywność walki z oszustwami i współpracy w zakresie ochrony praw własności intelektualnej.

Inne porozumienia zawarte między stronami to⁷⁸:

1. Wymiana Listów między Wspólnotą Europejską a Japonią zgodnie z artykułem XXIV: 6 i art. XXVIII Układu Ogólnego w sprawie Taryf Celnych i Handlu (GATT) 1994 (*Exchange of Letters Between the European Community and Japan Pursuant to Article XXIV: 6 and Article XXVIII of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) 1994*), która została podpisana i weszła w życie 21 grudnia 2005 roku. Porozumienie dotyczy uzgodnienia wzajemnych relacji handlowych, w tym taryf, w związku z przystąpieniem do Unii Europejskiej następujących krajów: Czech, Cypru, Estonii, Litwy, Łotwy, Malty, Polski, Słowacji, Słowenii i Węgier.
2. Umowa o Bezcłowym Traktowaniu Wielokostkowych Układów Scalonych – MCP (*Agreement on Duty – Free Treatment of Multi – Chip Integrated Circuits – MCPs*), która została podpisana 12 grudnia 2005 roku, a weszła w życie 1 kwietnia 2006 roku. Umowa dotyczy zredukowania stawki ceł do poziomu 0 i innych opłat dotyczących wieloczipowych układów scalonych.
3. Międzynarodowa Umowa w sprawie Drewna Tropikalnego (*The 2006 International Tropical Timber Agreement*), która została podpisana 27 stycznia 2006 roku, a weszła w życie 7 grudnia 2011 roku. Umowa dotyczy rozwoju handlu, zrównoważonego zarządzania i pozyskiwania drewna z lasów strefy tropikalnej.
4. Umowa w sprawie Powołania Międzynarodowej Organizacji Energii Termojądrowej na Rzecz Wspólnej Realizacji Projektu ITER (*The Agreement on the Establishment of the ITER International Fusion Energy Organization for the Joint Implementation of the ITER Project*), która została podpisana 21 listopada 2006 roku, a weszła w życie 24 października 2007 roku.
5. Umowa w sprawie Przywilejów i Immunitetów Międzynarodowej Organizacji Energii Termojądrowej na Rzecz Wspólnej Realizacji Projektu ITER (*The Agreement on the Privileges and Immunities of the ITER International Fusion Energy Organization for the Joint Implementation of the ITER Project*), która została podpisana 21 listopada 2006 roku, a weszła w życie

⁷⁸ Japan, Treaties Office Database, <http://ec.europa.eu/world/agreements> [dostęp 19.01.2016].

24 października 2007 roku.

6. Porozumienie w Formie Wymiany Listów Stanowiące Udokumentowanie Porozumienia w sprawie Odnowienia i Zmiany Porozumienia Współpracy Międzynarodowej w Zakresie Badań Naukowych i Rozwoju w Dziedzinie Inteligentnych Systemów Produkcji (ISP) między Wspólnotą Europejską a Australią, Kanadą, Państwami EFTA Norwegią i Szwajcarią, Koreą Południową, Japonią i Stanami Zjednoczonymi Ameryki (*The Agreement in the Form of an Exchange of Letters Recording the Common Understanding Renewing and Modifying the Agreement on International Cooperation on Research and Development Activities in the Domain of Intelligent Manufacturing Systems (IMS) Between the European Community and Australia, Canada, the EFTA countries of Norway and Switzerland, Korea, Japan and the United States of America*), które zostało podpisane 22 marca 2007 roku, a weszło w życie 4 stycznia 2008 roku.
7. Umowa między Rządem Japonii a Europejską Wspólnotą Energii Atomowej o Współpracy na Rzecz Pokojowego Wykorzystania Energii Jądrowej (*The Agreement Between the Government of Japan and the European Atomic Energy Community for Co-operation in the Peaceful Uses of Nuclear Energy*), która została podpisana 24 sierpnia 2006 roku, a weszła w życie 20 grudnia 2006 roku. Umowa przewiduje nowe ramy współpracy Japonii z EUROATOM-em oraz wykorzystywanie materiałów jądrowych (rozszczepialnych) wyłącznie do celów pokojowych.
8. Umowa między Europejską Wspólnotą Energii Atomowej a Rządem Japonii Dotycząca Wspólnej Realizacji Działań w Ramach Szeroko Zakrojonej Koncepcji w Dziedzinie Badań and Energią Fuzji Jądrowej (*The Agreement Between the European Atomic Energy Community and the Government of Japan for the Joint Implementation of the Border approach Activities in the Field of Fusion Energy Research*), która została podpisana 5 lutego 2007 roku, a weszła w życie 1 czerwca 2007 roku. Porozumienie dotyczy uzgodnienia procedur i wykorzystania energii termojądrowej do celów pokojowych.
9. Umowa między Wspólnotą Europejską a Rządem Japonii w sprawie Współpracy Celnej i Wzajemnej Pomocy Administracyjnej w Sprawach Celnych (*The Agreement Between the European Community and the Government of Japan on Cooperation and Mutual Administrative Assistance in Customs Matter*), która została podpisana 30 stycznia 2008 roku,

a weszła w życie 1 lutego 2008 roku. Umowa dotyczy wzajemnej pomocy w celu prawidłowego stosowania przepisów prawa celnego.

10. Umowa między Unią Europejską a Japonią o Wzajemnej Pomocy Prawnej w Sprawach Karnych⁷⁹ (*Agreement Between the European Union and Japan on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters*), która została podpisana 30 listopada 2009 roku, a weszła w życie 2 stycznia 2011 roku. Umowa oferuje pomoc prawną w zakresie ścigania i zwalczania przestępczości; zeznań; przeszukań; zabezpieczania, zajmowania i konfiskaty mienia oraz dochodów z przestępstw.

Następny szczyt Unia Europejska–Japonia odbył się w Tokio 28 kwietnia 2010 roku. Ustanowiono wtedy Wspólną Grupę Wysokiego Szczebla, która miała za zadanie dokonanie kompleksowej analizy możliwości zacieśnienia współpracy pomiędzy UE i Japonią oraz zdefiniowanie ram jej wdrożenia z wykorzystaniem doświadczeń wynikających ze *Wspólnej Deklaracji* z 1991 roku oraz *Planu działania* z 2001 roku. Szczególne znaczenie przypisano zagadnieniom: znoszenia ciał i barier pozataryfowych, współpracy w sektorze usług oraz inwestycji w sektorach pozausługowych oraz dotyczących praw własności intelektualnej i zamówień publicznych.

Kolejny Szczyt UE–Japonia odbył się w maju 2011 roku. Rozpoczęto wówczas rozmowy na temat⁸⁰:

- głębokiego i kompleksowego porozumienia o wolnym handlu (FTA)/ Umowa o partnerstwie gospodarczym (*Economic Partnership Agreement* – EPA), obejmującego wszystkie kwestie istotne dla obu stron, w tym taryf, środków pozataryfowych, usług, inwestycji, prawa własności intelektualnej, konkurencji i zamówień publicznych;
- wiążącej, kompleksowej umowy (porozumienia ramowego) dotyczącej współpracy politycznej, globalnej i sektorowej.

W dniu 25 marca 2013 roku rozpoczęto negocjacje w sprawie Partnerstwa strategicznego (SPA) i ustanowienia Strefy Wolnego Handlu (FTA) Unia Europejska–Japonia. Główne cele to eliminacja istniejących w Japonii barier pozataryfowych, redukcja stawek celnych w handlu UE–Japonia oraz zwiększenie poziomu otwarcia japońskiego rynku zamówień publicznych⁸¹. Pierwsza runda negocjacji odbyła się w Brukseli w kwietniu, druga w lipcu, a trzecia w październiku 2013 roku.

⁷⁹ "Official Journal of the European Union", http://www.ejtn.eu/PageFiles/7682/B_8_5_EU_Japan.pdf [dostęp 19.01.2016].

⁸⁰ Japonia, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl> [dostęp 23.04.2015].

⁸¹ *Ibidem*.

Proces ten przebiegał szybko dzięki dużemu zaangażowaniu obu stron. Negocjacje nad SPA/FTA stanowią punkt zwrotny w stosunkach UE–Japonia⁸². Parlament Europejski, mając na uwadze utrzymywanie dobrych relacji z Japonią, poparł rozpoczęcie negocjacji nad umową o wolnym handlu. Zastrzegł jednak, że ma ona zapewniać obu stronom takie same korzyści, a negocjacje mogą zostać wstrzymane, w razie gdyby Japonia nie wywiązywała się ze swoich zobowiązań w zakresie zmniejszenia barier technicznych w handlu⁸³.

Podczas dwudziestego trzeciego szczytu UE–Japonia 29 lutego 2015 roku strony zaaprobowały przyspieszenie negocjacji w sprawie umowy o wolnym handlu, tak aby mogła być zawarta do końca 2015 roku lub w pierwszych miesiącach 2016 roku. Premier Japonii Shinzo Abe zgodził się na przyspieszenie negocjacji w sprawie partnerstwa unijno-japońskiego. Natomiast japońska agencja prasowa Kyodo oznajmiła, że po raz pierwszy podano konkretny termin zawarcia tej umowy, mimo wciąż istniejących poważnych rozbieżności stanowisk. Wymieniono następujące nierozwiązane kwestie⁸⁴:

- zniesienie unijnych ceł na japońskie samochody – strona Japońska uważa, że wtedy byłyby one bardziej konkurencyjne w UE (istnieje jednak sprzeczność interesów ze względu na funkcjonowanie prężnie rozwijającego się niemieckiego sektora motoryzacyjnego). Negocjatorzy podnoszą kwestię produkcji części do samochodów japońskich i uważają, że te samochody, których ponad połowa części jest produkowana poza Japonią, nie byłyby objęte zniesieniem taryf (producenci japońscy mają bowiem wielu poddostawców w Chinach i Tajwanie);
- usunięcie przez Japonię pozataryfowych barier handlowych, w tym krajowych przepisów dotyczących standardów bezpieczeństwa pojazdów;
- otwarcie japońskiego sektora zamówień publicznych dla europejskich przedsiębiorców i zniesie wielu barier, które uniemożliwiają wejście na rynek, zwłaszcza spożywczy, przedsiębiorstw z UE.

Do tej pory odbyło się czternaście rund negocjacji w sprawie utworzenia strefy wolnego handlu między Unią Europejską a Japonią⁸⁵. Ostatnie uzgodnienia

⁸² J. Bossak, P. Gołębiowski, A. Tarnowski, *op. cit.*

⁸³ Japonia i Korea, <http://www.europarl.europa.eu> [dostęp 22.04.2015].

⁸⁴ Japonia i UE chcą zawarcia do końca roku umowy o wolnym handlu, <http://biznes.pl/swiat> [dostęp 3.10.2015].

⁸⁵ 14 rund negocjacji: w 2013 roku (kwiecień, czerwiec, październik), w 2014 roku (styczeń, marzec/kwiecień, lipiec, październik, grudzień), w 2015 roku (luty, kwiecień, lipiec, wrzesień, październik, listopad).

stron miały miejsce w Tokio 30 listopada 2015 roku⁸⁶. Niestety nie zakończyły się porozumieniem.

Mimo zaangażowania na rzecz rozwoju wzajemnej współpracy rynek unijny (w tym najważniejsi partnerzy: Niemcy, Wielka Brytania i Francja) jest coraz mniej atrakcyjny dla Japonii. Unia Europejska pozostaje wprawdzie jednym z jej czołowych partnerów w handlu, ale udział wymiany handlowej z UE maleje⁸⁷. Decydującym czynnikiem było zmniejszenie popytu na japońskie produkty (zwłaszcza średniowysokiej i wysokiej techniki) na rynkach rozwiniętych krajów europejskich. Dodatkowo saldo bilansu handlowego dla Japonii pogarsza się (w 2007 roku wynosiło 40,3 mld USD, a w 2013 roku – 6,8 mld USD)⁸⁸. Istnieją zatem zasadnicze różnice w motywach i sposobach uprawiania polityki gospodarczej stron. Dla Japonii rynek europejski był zawsze istotny, dla UE zaś Japonia jest nadal wyzwaniem. Wydaje się, że usunięcie barier, rozbieżności i spornych kwestii da podstawę do realizacji planów i przyniesie oczekiwane efekty współpracy.

Podsumowując, należy stwierdzić, że współpraca między Unią Europejską a Japonią rozwija się. Strony są zdeterminowane, aby doprowadzić do końca negocjacje nad ustanowieniem strefy wolnego handlu, co pozwoli obu partnerom osiągać korzyści zarówno z wymiany handlowej, jak i z lokowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

1.3.3. Współpraca Unii Europejskiej z Koreą Południową

Korea Południowa to małe państwo Azji Wschodniej, ale o dużym znaczeniu również dla Unii Europejskiej. Jest bowiem jednym z najbardziej rozwiniętych państw na świecie. Osiągnęła najbardziej spektakularny sukces gospodarczy, oparty na wybranych gałęziach przemysłu i najbardziej zaawansowanych technologiach oraz na eksporcie. Inwestycje w rozwój wiedzy i działalność badawczo-rozwojową dały tu wymierne efekty. Korea postrzegana jest jako lider branży samochodowej, elektronicznej, telekomunikacyjnej i stoczniowej. Cechą koreańskiej gospodarki jest dominacja ogromnych rodzinnych konglomeratów (chaebol), czyli wielkich organizacji gospodarczych składających się z luźno powiązanych ze sobą podmiotów gospodarczych, jednak tworzących pewną całość. Największym i najbardziej znanym jest Samsung W skład grupy Samsung wchodzi pięćdziesiąt dziewięć przedsiębiorstw, w tym dziewiętnaście notowanych na giełdzie.

⁸⁶ Japan, Trade, European Commission, <http://ec.europa.eu/trade/policy> [dostęp 12.09.2015].

⁸⁷ Następuje wzmocnienie wymiany handlowej Japonii z krajami azjatyckimi.

⁸⁸ P. Pasierbiak, *Oslabienie powiązań gospodarczych Japonii z Unią Europejską w latach 2007–2014*, <https://journals.umcs.pl/h/article/download/881/703> [dostęp 5.10.2015].

Inne to: LG Group, SK Corporation, Hyundai Group, Hanjin, Hyundai Heavy Industries, Lotte, Doosan, Hanhwa, Kumho Asiana Group⁸⁹.

Początkowo wzajemne relacje gospodarcze między Unią Europejską a Koreą Południową określały zasady GATT/WTO⁹⁰. Późniejsze stosunki regulowała Ramowa Umowa o Handlu i Współpracy między Unią Europejską a Koreą Południową zawarta 19 marca 2001 roku w Brukseli⁹¹ (*The EU–South Korea Framework Agreement 2001*). Umowa zawierała ogólne zapisy dotyczące dialogu pomiędzy stronami. Miał on się odbywać w szczególności w następujących formach⁹²:

- spotkania na szczycie;
- coroczne konsultacje na szczeblu ministerialnym;
- spotkania informacyjne na temat najważniejszych wydarzeń krajowych i zagranicznych na szczeblu wyższych urzędników;
- dialogi sektorowe dotyczące zagadnień będących przedmiotem wspólnego zainteresowania;
- wymiany delegacji pomiędzy Parlamentem Europejskim a Zgromadzeniem Narodowym Republiki Korei.

Dialog polityczny między stronami miał obejmować następujące cele i obszary zainteresowania:

- zobowiązanie stron do poszanowania demokracji, praw człowieka i podstawowych wolności;
- wspieranie pokojowych rozwiązań konfliktów międzynarodowych lub regionalnych oraz wzmocnienia roli ONZ i innych organizacji międzynarodowych;
- wzmocnienie roli konsultacji politycznych na temat międzynarodowych kwestii bezpieczeństwa, takich jak: kontrola zbrojeń i rozbrojenie, nierozprzestrzenianie broni masowego rażenia oraz transfer międzynarodowy broni konwencjonalnej;
- zwiększenie wymiany ważnych informacji zarówno między dwoma stronami, jak i na forach międzynarodowych;

⁸⁹ W. Jarzyński, *Historyczna umowa o wolnym handlu pomiędzy UE a Koreą Pd.*, <http://www.mojeopinie.pl> [dostęp 15.10.2015].

⁹⁰ Korea Południowa została członkiem GATT 14 kwietnia 1967 roku, WTO – 1 stycznia 1995 roku.

⁹¹ Framework Agreement Between the European Union and its Member States, on the One Part, and the Republic of Korea, on the Other Part (2001), https://eeas.europa.eu/korea_south [dostęp 28.09.2015].

⁹² *Ibidem*.

- wzmocnienie roli konsultacji w kwestiach szczególnie istotnych dla krajów Azji i Pacyfiku oraz dla Europy; promowanie pokoju, stabilności i dobrobytu w obu regionach.

Umowa z 2001 roku gwarantowała cykliczne spotkania urzędników, które pozwoliły na zbliżenie i wypracowanie wspólnego stanowiska dotyczącego kształtowania przyszłej współpracy między stronami. Dzięki temu relacje polityczne i gospodarcze pogłębiły się.

Następnym etapem we wzajemnych stosunkach było podpisanie w 2010 roku Ramowej Umowy⁹³ (*The EU–South Korea Framework Agreement 2010*). Poruszała ona szeroki zakres międzynarodowych kwestii, w tym: nierozprzestrzeniania broni masowego rażenia, praw człowieka, współpracy w walce z terroryzmem, zmian klimatu, bezpieczeństwa energetycznego i pomocy rozwojowej. Z zapisów umowy wynika, że podstawą współpracy jest m.in. promowanie zrównoważonego rozwoju we wszystkich wymiarach życia gospodarczego, w tym handlu i inwestycji, a także zapewnienie warunków do dialogu odnośnie opodatkowania, polityki konkurencji, społeczeństwa informacyjnego, nauki i technologii, energii, transportu i polityki konsumenckiej.

Od 2010 roku Korea Południowa jest partnerem strategicznym Unii Europejskiej⁹⁴. Jednak najważniejszym wydarzeniem w stosunkach Unia Europejska–Korea Południowa było zawarcie Umowy o Wolnym Handlu (*The EU–South Korea Free Trade Agreement*). Dnia 19 października 2009 roku w Brukseli parafowali ją komisarz ds. handlu Catherine Ashton oraz koreański minister handlu Kim Jong-hoon⁹⁵. Rada UE 16 września 2010 roku wyraziła zgodę na podpisanie takiego porozumienia, co nastąpiło 6 października 2010 roku w Brukseli podczas szczytu UE–Korea. Parlament Europejski 17 lutego 2011 roku wyraził zgodę na zawarcie umowy, a weszła ona w życie tymczasowo od 1 lipca 2011 roku⁹⁶. Umowa UE–Korea była najobszerniejszą umową o wolnym handlu, jaką kiedykolwiek negocjowała UE, również pierwszą taką umową zawartą z państwem azjatyckim. Była kluczowa także z tego względu, że miała posłużyć za „umowę modelową” służącą jako wzorzec dla porozumień handlowych z innymi partnerami⁹⁷. Jednak negocjacje nie były łatwe i dochodziło do rozbieżności stanowisk⁹⁸.

⁹³ Framework Agreement Between the European Union and its Member States, on the One Part, and the Republic of Korea, on the Other Part (2010), http://eeas.europa.eu/korea_south [dostęp 12.01.2016].

⁹⁴ Japonia i Korea, <http://www.europarl.europa.eu> [dostęp 22.04.2015].

⁹⁵ EU and South Korea sign free trade deal, www.trade.ec.europa.eu [dostęp 16.09.2015].

⁹⁶ Japonia i UE chcą zawarcia do końca roku umowy o wolnym handlu, <http://biznes.pl/swiat> [dostęp 19.09.2015].

⁹⁷ W. Jarzyński, *op. cit.*

⁹⁸ Strona koreańska żądała m.in. od UE zgody na odliczanie cła na „na importowane komponenty wykorzystywane do produkcji eksportowanych przez nią towarów” – tzw. *duty drawback*.

Oczekuje się, że umowa pobudzi dwustronną wymianę handlową i wzrost gospodarczy zarówno w Unii Europejskiej, jak i Korei Południowej, ponieważ wraz z upływem okresów przejściowych mają zostać zniesione praktycznie wszystkie cła przywozowe pomiędzy partnerami, w tym na produkty przemysłowe i niemal wszystkie produkty rolne. Ponadto utworzenie strefy wolnego handlu umożliwi przepływ towarów sektora: motoryzacyjnego, produktów farmaceutycznych, wyrobów medycznych i elektroniki. Co ważne z punktu widzenia Unii Europejskiej, umowa ma stworzyć również nowe możliwości dostępu do rynku koreańskiego w obszarze usług i inwestycji, a jednocześnie w istotny sposób przyczynić się do rozwoju takich obszarów, jak własność intelektualna, zamówienia publiczne i polityka konkurencji.

Szczegółowo można wskazać, że likwidacja ceł przywozowych objęła niemal wszystkie produkty (licząc według wartości handlowej, zakładano, że w ciągu pięciu lat likwidacji ulegnie 98,7% ceł) oraz przyniosła daleko idącą liberalizację handlu w zakresie usług (w tym usług telekomunikacyjnych, w zakresie ochrony środowiska, żeglugowych, finansowych i prawnych), z uwzględnieniem wszystkich sposobów dostaw. Umowa zawierała także postanowienia dotyczące inwestycji w sektorze usługowym i przemysłowym oraz obszaru ochrony praw własności intelektualnej i zamówień publicznych. Uzgodniono też szczególne zobowiązania związane z likwidacją i przeciwdziałaniem powstawaniu pozataryfowych barier w handlu w następujących sektorach: motoryzacja, produkty farmaceutyczne i elektronika. Z perspektywy unijnego przemysłu motoryzacyjnego umowa o wolnym handlu zawierała korzystne postanowienia dotyczące barier pozataryfowych. Bariery te stanowiły bowiem grupę najistotniejszych przeszkód w eksporcie towarów do Korei Południowej. Jeśli chodzi o elektronikę użytkową, uzgodniono, że Korea będzie uznawać równoważność wielu norm europejskich i akceptować europejskie certyfikaty, eliminując tym samym uciążliwe formalności administracyjne⁹⁹.

Ustalono, że cła będą znoszone w ramach okresu przejściowego, tak aby producenci krajowi mieli możliwość stopniowego przystosowania się. Przewidywano, że konsumenci będą korzystać z niższych cen, a eksporterzy z większej konkurencyjności. Większość ceł na towary zniesiono z chwilą wejścia umowy w życie, a praktycznie wszystkie cła na towary przemysłowe zniesiono całkowicie w ciągu pierwszych pięciu lat obowiązywania strefy. Natomiast w przypadku ograniczonej liczby szczególnie wrażliwych produktów rolnych i produktów rybołówstwa długość okresu przejściowego przekracza siedem lat. Ryż i niektóre inne produkty rolne, które nie są przez kraje Unii Europejskiej eksportowane w znacznych ilościach, są wyłączone z zakresu umowy¹⁰⁰.

⁹⁹ *Umowa o wolnym handlu między UE a Koreą w praktyce*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/october/tradoc_148320.pdf [dostęp 22.10.2015].

¹⁰⁰ *Ibidem*.

Strony ustaliły ponadto krótszy niż obowiązujący w ramach Światowej Organizacji Handlu okres na rozwiązywanie wzajemnych sporów handlowych (*Efficient dispute settlement rules*), który ma wynosić maksymalnie sto sześćdziesiąt dni¹⁰¹.

W dniu 1 października 2015 roku Rada Unii Europejskiej przyjęła decyzję w sprawie zawarcia umowy o wolnym handlu UE z Koreą Południową. Od 1 stycznia 2016 roku zniesiono cła na wszystkie produkty z wyjątkiem wymienionych w umowie wrażliwych produktów rolnych¹⁰².

Podsumowując, w ostatnich latach następuje zacieśnienie więzi politycznych i gospodarczych Korei Południowej z Unią Europejską. Korea Południowa jest jednym z najważniejszych partnerów handlowych Unii Europejskiej, dlatego tak ważne są wzajemne kontakty i wypracowane porozumienia, w tym umowa o strefie wolnego handlu.

1.3.4. Współpraca Unii Europejskiej z Indiami

Początki współpracy Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej z Indiami sięgają 1962 roku, kiedy Indie nawiązały stosunki dyplomatyczne z EWG. Jednak w tym okresie wzajemne relacje ograniczały się do spraw ekonomicznych oraz polityki pomocowej. Wymiana handlowa była niewielka. Kraje europejskie importowały głównie herbatę i przyprawy. Na zmianę tych relacji wpłynęło przyjęcie Wielkiej Brytanii do EWG w 1973 roku¹⁰³. Od tego czasu notowany był wzrost wymiany handlowej między krajami Europy Zachodniej i Indiami. W 1981 roku strony podpisały pięcioletnią umowę o kooperacji w handlu i gospodarce. Następnie w gospodarce indyjskiej nastąpiło wiele zmian, zmieniła się również polityka zagraniczna. W 1991 roku rozpoczęto bowiem wprowadzanie radykalnych reform gospodarczych i politycznych, zwanych „nową polityką gospodarczą”. Reformy obejmowały liberalizację gospodarki i jej otwarcie na świat¹⁰⁴.

Dnia 20 grudnia 1993 roku podpisano Wspólną Deklarację Polityczną (*The Joint Political Statement*). Umowa ta zawierała deklarację współpracy politycznej, która miała być pogłębianą w przyszłości poprzez spotkania wyższych urzędników na corocznych szczytach. Umowa zawierała również uzgodnienia w sprawie ochrony środowiska naturalnego.

¹⁰¹ W. Jarzyński, *op. cit.*

¹⁰² EU–South Korea free trade agreement concluded, <http://www.consilium.europa.eu/en/press> [dostęp 27.10.2015].

¹⁰³ Indie stanowiły wcześniej kolonię brytyjską, istniały silne powiązania gospodarcze między stronami.

¹⁰⁴ G. Bywalec, *Rozwój wymiany gospodarczej Indii z Unią Europejską*, docplayer.pl/3695766-Rozdzial-10-rozwoj-wymiany-gospodarczej-indii [dostęp 26.10.2015].

Umowa o Współpracy (*Cooperation Agreement*) weszła w życie 1 sierpnia 1994 roku. Była to umowa między Unią Europejską a Republiką Indii dotycząca szeroko rozumianego rozwoju i partnerstwa. Natomiast 28 czerwca 2000 roku w Lizbonie odbyło się pierwsze spotkanie na szczycie Unia Europejska–Indie. Od tej pory zwoływano je co roku, a służyły one doprecyzowaniu założeń partnerstwa i dostosowywaniu się do stale zmieniającej się sytuacji międzynarodowej. Równoległe ze szczytami odbywają się liczne konferencje i spotkania na szczeblu biznesowym.

Podczas piątego szczytu w Hadze 8 listopada 2004 roku zaproponowano rozpoczęcie procesu modernizacji wzajemnych stosunków. Strony opowiedziały się za ustanowieniem Partnerstwa Strategicznego między Indiami a Unią Europejską. Stwierdzono, że wzajemna współpraca powinna odbywać się na następujących płaszczyznach: zapobieganie konfliktom, walka z terroryzmem, przeciwdziałanie rozprzestrzenianiu się broni masowej zagłady, współpraca na forach międzynarodowych, umacnianie więzi ekonomicznych oraz współpraca kulturalna i intelektualna¹⁰⁵. Unia Europejska postrzegała Indie jako dobrego partnera w kształtowaniu międzynarodowego ładu politycznego. Indie opowiadały się za utrzymywaniem pokoju i bezpieczeństwa na świecie oraz promowaniem rozwoju gospodarczego i społecznego. W tym kontekście duże znaczenie miała również przynależność Indii do Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz WTO¹⁰⁶.

Jednak największe zainteresowanie Unii Europejskiej koncentrowało się na aspektach handlowych i ułatwieniach w handlu. Rozpoczęty proces reform gospodarczych w Indiach pozytywnie wpłynął na wzajemne relacje. Duże znaczenie dla wszystkich partnerów gospodarczych miał proces liberalizacji gospodarki indyjskiej. Obawy UE dotyczyły jednak tego, że nie postępował on szybko i nadal zauważalna była ochrona własnego rynku. Odczuwalne, szczególnie dla europejskich partnerów handlowych, były bariery celne oraz ograniczenia pozataryfowe w postaci ograniczeń ilościowych, licencjonowania importu, obowiązkowych badań i certyfikacji dla dużej liczby produktów, jak również skomplikowane i długotrwałe procedury celne. Innym ważnym czynnikiem było ograniczenie swobody działalności unijnych przedsiębiorstw na rynku indyjskim¹⁰⁷.

Decyzja Rady WE z 30 marca 2004 roku odnośnie umowy między Wspólnotą Europejską a Republiką Indii o współpracy celnej i wzajemnej pomocy administracyjnej w sprawach celnych pomogła w dalszym kształtowaniu wzajemnych relacji. Umowa miała umożliwić wymianę doświadczeń i wiedzy z zakresu prawidłowego stosowania przepisów prawa celnego. Działania te miały wspomóc bezpieczną

¹⁰⁵ A. Piwońska, *UE – Indie: ku wolnemu handlowi*, <http://www.stosunkimiedzynarodowe.pl/ue-indie-ku-wolnemu-handlowi> [dostęp 12.04.2015].

¹⁰⁶ Indie były członkiem GATT od 8 lipca 1948 roku, są członkiem WTO od 1 stycznia 1995 roku.

¹⁰⁷ Indie, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl> [dostęp 16.04.2015].

realizację przedsięwzięć handlowych i inwestycyjnych. Strony zobowiązały się do rozwijania współpracy celnej poprzez¹⁰⁸:

- ułatwienie legalnego przepływu towarów;
- wymianę informacji oraz wiedzy dotyczącej technik i procedur celnych oraz systemów komputerowych;
- zapewnienie pomocy technicznej;
- wymianę personelu;
- wzajemną pomoc administracyjną.

Kolejnym etapem rozwoju wzajemnych stosunków było zbliżenie stanowisk odnośnie powstania strefy wolnego handlu między stronami, której celem byłoby zwiększenie wymiany handlowej w zakresie produktów, świadczenia usług i inwestycji. W dniu 7 września 2005 roku w New Delhi podczas szóstego szczytu Unia Europejska–Indie przyjęło Wspólny Plan Działania¹⁰⁹ (*Joint Action Plan*). Jego głównym celem było m.in. zbliżenie stanowisk, określenie współpracy w różnych sektorach i rozwój stosunków handlowych. Strony podjęły ponadto decyzję o utworzeniu grupy handlowej wysokiego szczebla, kierowanej przez dyrektora generalnego ds. stosunków zagranicznych, Hervé’a Jouanjeana, w celu rozwiązywania bieżących problemów gospodarczych¹¹⁰. Rozwijające się Indie stały się partnerem do rozpoczęcia nowej generacji umów o wolnym handlu UE stanowiących realizację celów wyznaczonych w komunikacie Komisji Europejskiej z 2006 roku pt. *Globalny wymiar Europy – konkutowanie na światowym rynku*. W październiku 2006 roku wyznaczono parametry umowy, które zostały określone w raporcie Grupy Wysokiego Szczebla ds. Handlu UE–Indie. Na podstawie analiz i badań grupa przedstawiła wstępną ocenę, potencjał i korzyści wynikające z podpisania takiej umowy. W czerwcu 2007 roku Komisja Europejska przeprowadziła pierwszą rundę negocjacji z Indiami w sprawie zawarcia umowy o strefie wolnego handlu. Dalsze rozmowy prowadzone były podczas kolejnych rund negocjacyjnych oraz spotkań techniczno-eksperckich. Jak do tej pory brakuje jednak kompromisu w kwestiach dotyczących: dostępu unijnych przedsiębiorstw do indyjskiego rynku i do zamówień publicznych, zobowiązań w zakresie świadczenia usług, zapisów w sprawie własności intelektualnej oraz eliminacji barier pozataryfowych występujących w Indiach. Z punktu widzenia Unii Europejskiej najważniejszym

¹⁰⁸ Agreement with India, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=URISERV:I33313> [dostęp 26.10.2015].

¹⁰⁹ W 2008 roku został on poprawiony.

¹¹⁰ *Stosunki Unii Europejskiej z Republiką Indii*, <http://en.przegladeuropejski.wdinp.uw.edu.pl/zasoby/pliki/32/2-Stankiewicz.pdf> [dostęp 27.10.2015].

elementem będzie dopuszczenie do indyjskiego rynku unijnych win i innych alkoholi oraz samochodów i komponentów samochodowych¹¹¹. Indie obawiają się szerokiego napływu produktów spożywczych i odzieży z UE.

Pomimo, że Indie rozpoczęły proces reform gospodarczych i stopniowej integracji z gospodarką światową, ich polityka handlowa jest stosunkowo restrykcyjna. Indie nadal utrzymują wysokie taryfowe i pozataryfowe bariery, które utrudniają handel z UE. Oprócz barier celnych na import nakładają również szereg barier pozataryfowych w postaci: ograniczeń ilościowych, licencjonowania importu, obowiązkowych badań i certyfikacji dla dużej liczby produktów, a także skomplikowanych i długotrwałych procedur celnych¹¹². Z ostatnich komunikatów Parlamentu Europejskiego wynika, że istnieje szansa na to, aby negocjacje w sprawie umowy o wolnym handlu między Unią Europejską a Indiami (rozpoczęte w 2007 r.) zostały wznowione w 2016 roku. Jednak podjęcie rokowań wymaga rozwiązania istotnych spornych kwestii¹¹³.

Z punktu widzenia ekorozwoju przełomowy był ósmy szczyt UE–Indie, który odbył się 30 listopada 2007 roku w New Delhi. Strony potwierdziły gotowość dalszego wzmacniania strategicznego partnerstwa i współpracy w skali globalnej na rzecz pokoju, bezpieczeństwa i zrównoważonego rozwoju. W centrum zainteresowania znalazły się wtedy energetyka, technologia, ochrona środowiska naturalnego i turystyka. Podpisano wstępne porozumienie w sprawie unijnego finansowania wspólnych projektów gospodarczo-społecznych w latach 2007–2010, opiewających na sumę dwustu sześćdziesięciu milionów euro. Republika Indii i UE za kwestię pierwszorzędną w międzynarodowej debacie uznały problem ocieplania klimatu i potrzebę minimalizacji efektów emisji gazów cieplarnianych¹¹⁴.

Na dziewiątym szczycie w listopadzie 2009 roku w Delhi omawiane były kwestie finansowe i klimatyczne. Unia Europejska zachęcała Indie do włączenia się w szersze spektrum działań i programów na rzecz ochrony środowiska naturalnego.

Obecnie rozmowy między stronami prowadzone są w trzech głównych obszarach¹¹⁵:

- 1) bezpieczeństwa;
- 2) umowy o wolnym handlu;
- 3) wdrożenia wspólnego programu prac w sprawie zmian klimatu.

¹¹¹ Indie, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl> [dostęp 16.04.2015].

¹¹² India, Trade, European Commission, <http://ec.europa.eu/trade/policy> [dostęp 19.09.2015].

¹¹³ Indie, <http://www.europarl.europa.eu> [dostęp 19.09.2015].

¹¹⁴ *Stosunki Unii Europejskiej z Republiką Indii*, <http://en.przegladeuropejski.wdinp.uw.edu.pl/zasoby/pliki/32/2-Stankiewicz.pdf> [dostęp 27.10.2015].

¹¹⁵ EU Relations with India, http://eeas.europa.eu/india/index_en.htm [dostęp 26.10.2015].

Rozwój współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa nastąpił dzięki podpisanej 10 grudnia 2010 roku w Brukseli *Deklaracji UE–Indie w sprawie Międzynarodowego Terroryzmu*¹¹⁶ (*The EU–India Declaration on International Terrorism*). Strony potwierdziły, że międzynarodowy terroryzm jest najpoważniejszym z zagrożeń dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Strony łączą się w sprawie jego zwalczania i potępiają wszystkie jego formy.

W lutym 2011 roku został podpisany *Protokół Ustaleń w sprawie Wieloletniego Orientacyjnego Programu Pomocy* między Unią Europejską a Indiami na lata 2011–2013 (*A Memorandum of Understanding on the Multi-Annual Indicative Programme – MIP*). Stwierdzono potrzebę dalszego wspierania obszarów społecznych, takich jak zdrowie i edukacja, w szczególności średnie wykształcenie i szkolenia zawodowe. Ponadto UE zadeklarowała sfinansowanie stypendiów dla indyjskich studentów i profesorów (Erasmus Mundus), jak również projekty w dziedzinie energetyki, ochrony środowiska i pomocy technicznej związanej z handlem¹¹⁷. Pomimo niezwykle intensywnego rozwoju gospodarczego Indii prawie 30% ludności tego kraju żyje w ubóstwie. Jednak zgodnie z obecnymi ramami finansowymi UE na lata 2014–2020 dwustronna pomoc rozwojowa dla gospodarek wschodzących, w tym Indii, jest stopniowo znoszona¹¹⁸.

Podsumowując, współpraca między Unią Europejską a Indiami rozwija się. Indie są obecnie jednym z czołowych partnerów handlowych Unii Europejskiej, która dąży do dalszego wzmocnienia dwustronnych stosunków handlowych i inwestycyjnych oraz podpisania umowy o strefie wolnego handlu. Forum dialogu politycznego między stronami są odbywające się co roku szczyty (*Annual Summits*) oraz spotkania ministrów i ekspertów. Oprócz wymienionych inicjatyw Unia Europejska pragnie pomóc Indiom w ich wysiłkach na rzecz lepszej integracji z gospodarką światową. Duże znaczenie dla Indii mają programy pomocowe udzielane przez UE.

1.4. ASEM – forum multilateralnej współpracy Unii Europejskiej z krajami Azji

W wyniku zmian zachodzących w gospodarce światowej, postępującego procesu globalizacji i integracji regionalnej Europa zdała sobie sprawę z potrzeby nawiązania i wzmocnienia powiązań z gospodarkami azjatyckimi. Należy dodać, że

¹¹⁶ *EU–India Joint Declaration on International Terrorism*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/118405.pdf [dostęp 20.11.2015].

¹¹⁷ *EU Relations with India*, http://eeas.europa.eu/india/index_en.htm [dostęp 26.10.2015].

¹¹⁸ *Indie*, <http://www.europarl.europa.eu> [dostęp 19.09.2015].

powstanie ASEM było okazją do nawiązania specjalnych relacji UE z krajami Azji Wschodniej, podobnych do tych, jakie utrzymują Stany Zjednoczone z tym regionem dzięki APEC¹¹⁹. Do połowy lat dziewięćdziesiątych kontakty Unii Europejskiej z krajami azjatyckimi opierały się na stosunkach bilateralnych z poszczególnymi państwami Azji¹²⁰. Nie było to wystarczające rozwiązanie, które pozwoliłoby sprostać politycznym i ekonomicznym wyzwaniom współczesnego świata. Po pewnym czasie obie strony, europejska i azjatycka, wyraziły chęć poszerzenia współpracy gospodarczej, czego efektem było powstanie ASEM¹²¹.

Intensyfikacja wzajemnych kontaktów była też pochodną rosnącego znaczenia ekonomicznego Azji w świecie i postępujących procesów globalizacji¹²². W końcu XX wieku i w pierwszych latach XXI wieku w polityce Unii Europejskiej nastąpiły widoczne zmiany, polegające na znacznie bliższych kontaktach z krajami azjatyckimi. Unia Europejska uznała, że powinna odgrywać znaczącą rolę w tym regionie. Mimo że oficjalnie współdziałała już z krajami ASEAN od połowy lat siedemdziesiątych, istniała potrzeba pogłębienia tych relacji.

W listopadzie 1994 roku Singapur i Francja zaproponowały zorganizowanie szczytu Unia Europejska–Azja. Jego celem była koncepcja budowy nowego partnerstwa pomiędzy tymi dwoma regionami. Ukoronowaniem wzajemnych rozmów było powstanie na pierwszym szczycie w Bangkoku¹²³ w marcu 1996 roku *ASEM–Asia Europe Meeting*, najważniejszego forum stosunków Unia Europejska–Azja Wschodnia, i rozpoczęcie procesu wzajemnej współpracy¹²⁴. Należy podkreślić, że ASEM to specyficzna forma łącząca Europę i Azję, ponieważ jest to nieformalna forma dialogu oraz współpracy między krajami obu regionów w sferze politycznej, gospodarczej, kulturalnej i intelektualnej. Ponadto UE widziała potrzebę pogłębienia stosunków dwustronnych również z poszczególnymi państwami, takimi jak Japonia czy Chiny¹²⁵.

Kraje uczestniczące w pierwszym szczycie zdecydowały, że takie spotkania będą się odbywać co dwa lata, naprzemiennie w Europie i Azji. Na pierwszym spotkaniu pojawili się przedstawiciele państw członkowskich UE, przewodniczący Komisji Europejskiej, członkowie ASEAN, Chin, Japonii i Korei Południowej,

¹¹⁹ A. Gradziuk, *op. cit.*

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ Asia–Europe Meeting, www.asem.org [dostęp 19.11.2014].

¹²² E. Oziewicz, *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007, s. 99–130.

¹²³ Spotkanie krajów Unii Europejskiej, siedmiu państw ASEAN, Japonii, Chin i Korei Południowej.

¹²⁴ P.J. Borkowski, *ASEM jako przejaw globalizacji*, [w:] J. Nakonieczna, J. Zajączkowski (red.), *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 540–551.

¹²⁵ *Ibidem*.

w sumie dwudziestu sześciu uczestników. Na szczycie w Brukseli 4–5 października 2010 roku było już czterdziestu ośmiu uczestników, tj. trzykrotnie więcej niż na pierwszym spotkaniu¹²⁶.

Obecnie ASEM liczy pięćdziesięciu trzech¹²⁷ członków¹²⁸:

- wszystkie państwa Unii Europejskiej (28);
- 10 państw Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (ASEAN: Filipiny, Indonezja, Malezja, Singapur, Tajlandia, Brunei Darussalam, Wietnam, Birma, Laos, Kambodża);
- od 2008 roku: Japonia, Chiny, Republika Korei;
- od 2010 roku: Mongolia, Indie, Pakistan, Australia, Nowa Zelandia i Rosja;
- od 2012 roku: Bangladesz, Norwegia i Szwajcaria;
- od 2014 Kazachstan i Chorwacja (członek UE)¹²⁹;
- w spotkaniach uczestniczą również Komisja Europejska i sekretariat ASEAN.

W lutym 1997 roku w Singapurze miało miejsce I Spotkanie Ministrów Spraw Zagranicznych ASEM (*1st ASEM Foreign Ministers Meeting*). Dnia 26 czerwca 1997 roku przygotowano dokument *Perspektywy i Priorytety ASEM*, który zawierał stanowisko Komisji Europejskiej dotyczące procesu współpracy z krajami członkowskimi ASEM oraz wskazywał funkcję, jaką ma pełnić UE w szerszej polityce wobec Azji.

Dodatkowo Komisja Europejska w dokumencie *Agenda 2000. Unia Europejska rozszerzona i silniejsza (Agenda 2000. For a Stronger and Wider Union)*, który został opublikowany 18 lipca 1997 roku, zawarła pakiet reform, tzw. Pakiet Santera. Dotyczył on najważniejszych obszarów zainteresowania krajów członkowskich, do których należały również wspólne działania mające na celu zapobieganie zanieczyszczeniu środowiska naturalnego oraz zapewnienie zrównoważonego rozwoju przy optymalnym

¹²⁶ The Asia–Europe Meeting (ASEM), www.aseminfoboard.org [dostęp 19.11.2014].

¹²⁷ W tym 30 państw europejskich i 21 azjatyckich.

¹²⁸ Członkowie ASEM w kolejności alfabetycznej: Australia, Austria, Bangladesz, Belgia, Birma (Myanmar), Brunei Darussalam, Bułgaria, Chiny, Chorwacja, Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Filipiny, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Indie, Indonezja, Irlandia, Japonia, Kambodża, Kazachstan, Korea Południowa, Laos, Litwa, Luksemburg, Łotwa, Malezja, Malta, Mongolia, Niemcy, Nowa Zelandia, Norwegia, Pakistan, Polska, Portugalia, Rumunia, Rosja, Singapur, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, Tajlandia, Wielka Brytania, Węgry, Wietnam, Włochy oraz Komisja Europejska i sekretariat ASEAN.

¹²⁹ 10th ASEM Summit, www.europa.eu [dostęp 26.10.2015].

zużyciu surowców naturalnych¹³⁰. Unia Europejska chciała zachęcać do rozmów lub w istotny sposób wpływać na decyzje państw azjatyckich dotyczące spraw ekologicznych, a forum współpracy ASEM i pogłębiony dialog wspomogłyby ten proces.

Zasadniczym celem powstania ASEM była zatem konieczność wzmocnienia relacji pomiędzy regionami Europy i Azji¹³¹. Ważne wydawało się osiągnięcie zrównoważonego rozwoju na wielu obszarach oraz w zakresie politycznym, ekonomicznym i kulturalnym w skali globalnej. Działalność ASEM została uregulowana w dokumencie AECF¹³², którego nową wersję przyjęto na szczycie w Seulu w październiku 2000 roku.

Podstawą ASEM są trzy sfery współpracy¹³³:

- 1) promowanie współpracy gospodarczej;
- 2) upowszechnianie dialogu politycznego i bezpieczeństwa;
- 3) wzmacnianie więzi kulturalnych między społeczeństwami obu kontynentów, Europy i Azji.

Najważniejszy dla gospodarek filar ekonomiczny to przede wszystkim współpraca w zakresie znoszenia barier w handlu i inwestycjach oraz w zakresie reform polityki finansowej i społecznej, a także walka z kryzysem. ASEM odgrywa rolę elementu wspierającego nawiązane wcześniej kontakty. Nie jest zamiennikiem innych bilateralnych i multilateralnych forów współpracy między UE a krajami azjatyckimi. Ma jednak pomagać we wzajemnych relacjach, zbliżać stanowiska właśnie poprzez dialog.

Na poziomie globalnym ASEM współpracuje z innymi instytucjami międzyregionalnymi, m.in. APEC¹³⁴, FEALAC¹³⁵ oraz z WTO. Współpraca ta koncentruje się m.in. na opracowaniu regionalnych porozumień handlowych. Działając w zgodzie z zasadami ONZ, realizuje również projekty i inicjatywy na rzecz promocji ASEM. Odgrywa obecnie znaczącą rolę, jest bowiem największym po ONZ zgromadzeniem na świecie. Wszystkie państwa ASEM wytwarzają 50% globalnego PKB, mieszkańcy stanowią 58% populacji świata i mają 60% udziału w handlu międzynarodowym¹³⁶.

¹³⁰ *Agenda 2000. For a stronger and wider Union*, COM (97), Komisja Europejska, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf [dostęp 10.01.2016].

¹³¹ ASEM, www.european-council.europa.eu [dostęp 19.11.2014].

¹³² The Asia–Europe Cooperation Framework, www.eeas.europa.eu/asem/docs/aecf_2000_en.pdf [dostęp 19.11.2014].

¹³³ R. Jakimowicz, *ASEM – Problemy i wyzwania w pierwszej i drugiej dekadzie XXI w. w kontekście kryzysu Unii Europejskiej*, <http://ksm.ka.edu.pl/tresc/4-2012-Jakimowicz.pdf> [dostęp 26.10.2015].

¹³⁴ APEC – Asia Pacific Economic Cooperation, www.apec.org [dostęp 11.10.2015].

¹³⁵ FEALAC – Forum for East Asia–Latin America Cooperation, www.eclac.org [dostęp 11.10.2015].

¹³⁶ Szczyt ASEM (Asia–Europe Meeting) w Brukseli, www.eurofundsNEWS.pl [dostęp 19.11.2015].

ASEM stanowi zatem forum współpracy krajów europejskich i azjatyckich, a główną formą spotkań w ramach ASEM są szczyty. Są one najwyższym szczeblem, na jakim podejmowane są decyzje. Biorą w nich udział głowy państw i szefowie rządów oraz ministrowie poszczególnych resortów, a także przewodniczący Komisji Europejskiej. Tabela 1.1 przedstawia najważniejsze spotkania stron – kolejne szczyty ASEM oraz daty i miejsca spotkań. Odbyło się już dziesięć szczytów ASEM. Ostatni, dziesiąty szczyt zorganizowano 16 i 17 października 2014 roku w Mediolanie we Włoszech (*The 10th ASEM Summit of Heads of State and Government*). Jedenasty szczyt ASEM zaplanowano w Mongolii w 2016 roku.

Tabela 1.1. Szczyty ASEM

Numer szczytu	Data	Miejsce spotkania
Pierwszy szczyt (ASEM 1)	1–2 marca 1996 r.	Bangkok, Tajlandia
Drugi szczyt (ASEM 2)	3–4 kwietnia 1998 r.	Londyn, Wielka Brytania
Trzeci szczyt (ASEM 3)	20–21 października 2000 r.	Seul, Korea Południowa
Czwarty szczyt (ASEM 4)	22–24 września 2002 r.	Kopenhaga, Dania
Piąty szczyt (ASEM 5)	7–9 października 2004 r.	Hanoi, Wietnam
Szósty szczyt (ASEM 6)	10–11 września 2006 r.	Helsinki, Finlandia
Siódmy szczyt (ASEM 7)	24–25 października 2008 r.	Pekin, Chiny
Ósmy szczyt (ASEM 8)	4–5 października 2010 r.	Bruksela, Belgia
Dziewiąty szczyt (ASEM 9)	5–6 listopada 2012 r.	Wientian, Laos
Dziesiąty szczyt (ASEM 10)	16–17 października 2014 r.	Mediolan, Włochy
Jedenasty szczyt (ASEM 11)	2016 rok	Mongolia

Źródło: About The Asia–Europe Meeting, www.aseminfoboard.org/about-asem-menu.html oraz 10th ASEM Summit, www.europa.eu [dostęp 26.10.2015].

Niezależnie od spotkań na szczycie dialog między państwami jest prowadzony na spotkaniach ministrów i na poziomie roboczym, jak również wyraża się w działaniach będących wynikiem tych spotkań. Należy podkreślić, że spotykają się również ministrowie spraw zagranicznych ASEM (w tych samych latach, w których organizowane są spotkania na szczycie). Podlegające ministrom spraw zagranicznych Spotkanie Wyższych Urzędników SOM¹³⁷ zwołuje się zwyczajowo dwa razy do roku. Dotychczasowe Spotkania Ministrów Spraw Zagranicznych oraz daty i miejsca spotkań przedstawiono w tabeli 1.2.

¹³⁷ SOM – Senior Officials Meeting, www.aseminfoboard.org [dostęp 28.10.2015].

Tabela 1.2. Spotkania Ministrów Spraw Zagranicznych ASEM

Numer spotkania	Data	Miejsce spotkania
1.	15 lutego 1997 r.	Singapur
2.	29 marca 1999 r.	Berlin, Niemcy
3.	24–25 maja 2001 r.	Pekin, Chiny
4.	6–7 czerwca 2002 r.	Madryt, Hiszpania
5.	23–24 lipca 2003 r.	Bali, Indonezja
6.	17–18 kwietnia 2004 r.	Kildare, Irlandia
7.	6–7 maja 2005 r.	Kioto, Japonia
8.	28–29 maja 2007 r.	Hamburg, Niemcy
9.	25–26 maja 2009 r.	Hanoi, Wietnam
10.	6–7 czerwca 2011 r.	Godollo, Węgry
11.	11–12 listopada 2013 r.	New Delhi, Indie
12.	5–6 listopada 2015 r.	Luksemburg

Źródło: 10th ASEM Summit, www.europa.eu [dostęp 26.10.2015].

Dodatkowo również ministrowie finansów ASEM odbywają spotkania w celu omawiania kwestii finansowych i zgłaszania inicjatyw dla obydwu regionów. Tabela 1.3 przedstawia kolejność oraz daty i miejsca Spotkań Ministrów Finansów ASEM.

Ministrowie gospodarki ASEM spotykają się co dwa lata. Podejmują wysiłki w celu stworzenia silnego partnerstwa w warunkach rosnących powiązań ekonomicznych. Zgodnie z przyjętymi ustaleniami raz w roku powinny się również odbywać spotkania ministrów kultury, pracy oraz ministrów innych dziedzin (m.in. ochrony środowiska), a także wysokich urzędników oraz ekspertów. W sferze współpracy gospodarczej corocznie organizowane jest Forum Biznesu, umożliwiające dialog sektora publicznego z sektorem prywatnym.

Tabela 1.3. Spotkania Ministrów Finansów ASEM

Numer spotkania	Data	Miejsce spotkania
1	2	3
1.	19 września 1997 r.	Bangkok, Tajlandia
2.	15–16 września 1999 r.	Frankfurt, Niemcy
3.	13–14 stycznia 2001 r.	Kobe, Japonia

1	2	3
4.	5–6 lipca 2002 r.	Kopenhaga, Dania
5.	5–6 lipca 2003 r.	Bali, Indonezja
6.	25–26 czerwca 2005 r.	Tianjin, Chiny
7.	8–9 kwietnia 2006 r.	Wiedeń, Austria
8.	16 czerwca 2008 r.	Jeju, Korea Południowa
9.	17–18 kwietnia 2010 r.	Madryt, Hiszpania
10.	15 października 2012 r.	Bangkok, Tajlandia
11.	11–12 września 2014 r.	Mediolan, Włochy

Źródło: Ministerial Meetings, www.eeas.europa.eu [dostęp 26.10.2015].

Działalność ASEM uregulowana została w dokumencie AECF¹³⁸ (*Asia Europe Cooperation Framework*) przyjętym na szczycie londyńskim w 1998 roku. Natomiast podczas szczytu w Seulu w 2000 roku przyjęto nową wersję dokumentu – AECF 2000. Zawierał on nowe zobowiązania i cele dostosowawcze do wyzwań XXI wieku.

Uzgadniając wzajemne stanowisko, stwierdzono, że w dziedzinach gospodarczych i finansowych wysiłki ASEM powinny koncentrować się na wzmocnieniu dialogu i współpracy pomiędzy dwoma regionami w celu promowania zrównoważonego wzrostu gospodarczego, przyczyniając się wspólnie do globalnego dialogu gospodarczego. Wyznaczono priorytety współpracy, które obejmują:

1. Zintensyfikowanie dialogu w zgromadzeniu (między wyższymi urzędnikami i ministrami gospodarki Walnego Zgromadzenia ds. Handlu i Inwestycji SOMTI), ze szczególnym uwzględnieniem:
 - uzupełnienia i wzmocnienia działań na rzecz pogłębienia otwartego i opartego na zasadach wielostronnych systemu handlu realizowanego w ramach WTO. Uznano, że pełne uczestnictwo w WTO przez partnerów ASEM wzmocni organizację;
 - wzmocnienia dwustronnej wymiany handlowej i inwestycji między Azją i Europą, przede wszystkim przez aktywne wdrożenia i dalszą poprawę stanu ułatwień handlowych i planów Promocji Działalności Inwestycyjnej (TFAP oraz IPAP);
 - wzmocnionej działalności biznesu dla biznesu, dialogu i współpracy między dwoma regionami (podkreślając kluczową rolę AEBF – *Asia–*

¹³⁸ Asia–Europe Cooperation Framework, www.europa.eu [dostęp 28.10.2015].

*Europe Business Forum*¹³⁹), które powinny być ciągłe, co ułatwiłoby dwukierunkowy dialog pomiędzy rządem a biznesem/sektorem prywatnym w celu ustosunkowania się do konkretnych wyzwań stojących przed tą wspólnotą gospodarczą i zwrócenia uwagi na problemy, z jakimi borykają się małe i średnie przedsiębiorstwa;

- wzmocnienia dialogu i współpracy w priorytetowych sektorach przemysłu, głównie zaawansowanej technologii (np. agrotechnologia, przetwórstwo żywności, biotechnologia, informatyka i telekomunikacja, w tym e-commerce, transport, energetyka, inżynieria środowiska).
2. Zintensyfikowanie dialogu w zgromadzeniu deputowanych z ministrami finansów, w szczególności:
 - poszerzenie dialogu na temat globalnych kwestii finansowych, w tym międzynarodowej architektury finansowej;
 - poprawę współpracy (m.in. pomoc techniczna, wymiana doświadczeń oraz monitorowanie trendów w celu zapobiegania ewentualnym przyszłym kryzysom);
 - wzmocnienie makroekonomicznej konsultacji politycznej;
 - wzmocnienie współpracy w zakresie nadzoru finansowego i regulacji;
 - wzmocnienie współpracy przeciw „praniu brudnych pieniędzy”;
 - wzmocnienie współpracy celnej.
 3. Poszerzenia dialogu w dziedzinie nauki i technologii, promowanie sieci współpracy i wymiany naukowców i decydentów, szczególnie w dziedzinach priorytetowych będących przedmiotem wspólnego zainteresowania
 4. Wzmocnienie szeroko zakrojonego dialogu na temat kluczowych zagadnień związanych ze zrównoważonym rozwojem obu regionów i gospodarki światowej.

Podsumowując, ASEM stanowi obecnie niezwykle ważne mikro- i makroekonomiczne forum bezpośredniego dialogu pomiędzy Unią Europejską a jej azjatyckimi partnerami. Jest dla obu regionów istotnym instrumentem współdziałania, a zarazem współpracy dwustronnej oraz w skali globalnej. Spotkania ASEM

¹³⁹ Asia–Europe Business Forum, www.aseminfoboard.org/asia-europe-business-forum [dostęp 26.10.2015].

w czasach globalnej gospodarki i poważnych wyzwań zyskały na znaczeniu, stały się niezbędne i konieczne. Trzeba zaznaczyć, że to właśnie dzięki tej inicjatywie Unia Europejska stara się oddziaływać na politykę globalną poprzez właściwą i systematycznie wprowadzaną politykę wobec różnych regionów.

Kraje azjatyckie odnoszą korzyści ze współpracy w ramach ASEM. Po pierwsze, poprawiają one swój wizerunek na arenie światowej. Po drugie, dzięki współpracy stają się „bliższe” dla partnerów europejskich. Poza tym kraje azjatyckie chociaż nie stanowią jednorodnej grupy, wszystkie określają swoje gospodarki jako proeksportowe. Państwa te w większości podjęły reformy wewnętrzne w celu rozwoju, a inne – ekspansji eksportu i liczą na zwiększenie dostępu do rynku europejskiego. Oczekują, że dzięki wzmożonej wymianie handlowej nastąpi wzrost ich gospodarek. Współpraca gospodarcza w ramach ASEM, w tym handel, systematycznie się rozwija i pozwala na pozyskiwanie większych inwestycji z Unii Europejskiej. Kraje azjatyckie ASEM spodziewają się również transferu nowych technologii z UE.

Pośród państw UE najbardziej zaangażowane gospodarczo w regionie Azji są Wielka Brytania, Niemcy i Francja. Z tych państw płynie najwięcej bezpośrednich inwestycji zagranicznych, rozwija się wymiana handlowa między tymi państwami a Azją. Dla państw azjatyckich ma to niebagatelne znaczenie, ponieważ nastąpiło zwiększenie dostępu do rynku europejskiego¹⁴⁰.

Podsumowanie

Unia Europejska jest aktywnym podmiotem stosunków międzynarodowych w regionie Azji. Prowadzi wielopłaszczyznowy dialog, w tym z poszczególnymi krajami Azji, ze Stowarzyszeniem Krajów Azji Południowo-Wschodniej oraz w ramach ASEM. Potwierdzeniem są spotkania na szczytach wyższych urzędników obu stron. Pogłębienie relacji następuje również podczas licznych spotkań biznesowych. Unia Europejska ze swojej strony jest gotowa na rozmowy i negocjacje. Zachęca kraje Azji do większej otwartości. Jednak podjęte starania jak do tej pory nie przynoszą spektakularnych efektów. Można wnioskować, że w przyszłości UE będzie musiała zintensyfikować swoje działania.

Analizując wszystkie spotkania stron, można stwierdzić, że rozmowy Unii Europejskiej z krajami Azji koncentrują się na trzech głównych obszarach: bezpieczeństwa, umów gospodarczych i zrównoważonego rozwoju. W ramach pierwszego obszaru Unia Europejska zachęca kraje Azji do współpracy z instytucjami międzynarodowymi. Największą jednak wagę Unia Europejska przywiązuje do

¹⁴⁰ A. Gradziuk, *op. cit.*

uregulowania wzajemnej współpracy, toteż z jej z punktu widzenia najważniejsze jest podpisanie umowy o wolnym handlu z całym blokiem państw ASEAN. Póki co jednak takiego porozumienia nie ma. Podpisywane są umowy bilateralne. Jeśli chodzi natomiast o obszar trzeci, Unia Europejska wspiera inicjatywy wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju w krajach Azji, zwłaszcza w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego. Zachęca do współpracy na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatu i produkcji zielonej energii.

Rozdział 2

Wymiana handlowa i bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako formy powiązań gospodarczych Unii Europejskiej z krajami Azji

Ożywienie współpracy między Unią Europejską a krajami azjatyckimi obserwuje się od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Wpływ na to miała intensyfikacja procesów rozwoju gospodarczego w skali regionalnej i globalnej, która prowadziła do zmian strukturalnych w gospodarkach krajowych i w gospodarce światowej. Jedną ze zmian była poprawa pozycji handlowej krajów rozwijających się, a zwłaszcza Azji Południowo-Wschodniej. Dynamiczny wzrost gospodarczy w Chinach przyczynił się do wzrostu powiązań handlowych w regionie i awansu tego kraju do grupy największych światowych eksporterów¹. Pokazywały to statystyki dotyczące udziału w eksporcie światowym i we wzroście obrotów handlowych z UE. Poza tym należy zaznaczyć, że kraje Azji miały dużą siłę oddziaływania pod koniec XX wieku na inne gospodarki świata. Z drugiej strony można było zauważyć wysoki stopień ich uzależnienia od handlu z krajami uprzemysłowionymi. Przełomowym momentem dla każdej z azjatyckich gospodarek (w tym Stowarzyszenia Krajów Azji Południowo-Wschodniej ASEAN) było przystąpienie do Światowej Organizacji Handlu. Członkostwo w WTO miało strategiczne znaczenie dla rozwoju gospodarczego i dalszych możliwości eksportowych tych krajów². Większość krajów azjatyckich wyróżniała się dużym potencjałem i dynamiką wzrostu gospodarek, co było istotne z punktu widzenia szybkiego przejmowania i udoskonalania technologii.

Unia Europejska ze względu na potencjał gospodarczy i siłę dużego rynku dominuje jako ugrupowanie w światowej wymianie handlowej mimo spadającego udziału w obrotach w wymiarze globalnym. Ważna jest również koncepcja

¹ B. Mucha-Leszko, *Rozwój powiązań w gospodarce światowej – etapy globalizacji i regionalizacja procesów gospodarczych*, [w:] B. Mucha-Leszko (red.), *Współczesna gospodarka światowa – główne centra gospodarcze*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005, s. 74 i 80.

² E. Oziewicz (red.), *op. cit.*, s. 202–219.

zewnętrznej polityki handlowej UE, dzięki której dąży ona do dalszego umacniania swojej roli i wpływów na globalnym rynku. Zewnętrzna polityka UE obejmuje stosunki bilateralne, interregionalne i multilateralne. Istotnym celem jest wzrost powiązań handlowych m.in. z krajami Azji³. Kraje UE obserwowały również działania polityczne w regionie i zdawały sobie sprawę ze wzrostu liczby regionalnych porozumień handlowych w Azji. Oczywiście nie wyobrażały sobie takiej sytuacji, w której pozostawałyby poza obrębem wpływów. Zatem z punktu widzenia Unii Europejskiej należało zadeklarować swoje stanowisko wobec regionu. Przyspieszenie współpracy musiało nastąpić natychmiast, istniały już bowiem silne powiązania gospodarcze USA oraz Japonii czy Chin z krajami Azji. UE dążyła zatem do zacieśnienia więzi i ekonomicznych powiązań z tym regionem, w tym głównie z szybko rozwijającymi się krajami ASEAN. W październiku 2006 roku Komisja Europejska wydała komunikat *Globalny wymiar Europy – konkurowanie na światowym rynku*, w którym właśnie ASEAN został wskazany jako priorytetowy partner umowy o wolnym handlu⁴.

Jednak największy wpływ na wzrost dynamiki procesów gospodarczych w skali świata i regionów miały bezpośrednie inwestycje zagraniczne – BIZ (od połowy lat 90. XX wieku). Podkreślając ich rolę, nie można pominąć rosnącej pozycji Unii Europejskiej (jako inwestora i obszaru inwestowania) oraz wyróżniającego się udziału regionu Azji, w szczególności Azji Południowo-Wschodniej, w napływach BIZ. Nowym zjawiskiem był wzrost zagranicznej aktywności inwestycyjnej korporacji pochodzących z Azji.

Celem niniejszego rozdziału jest analiza i ocena znaczenia gospodarczego Unii Europejskiej dla krajów azjatyckich w ostatnich latach. Można sformułować tezę, że następuje wzrost znaczenia Unii Europejskiej jako partnera gospodarczego krajów azjatyckich ASEM. Powstają zatem pytania: Czy faktycznie Unia Europejska jest ważnym partnerem handlowym i inwestycyjnym krajów azjatyckich? Czy wzajemne obroty handlowe w ujęciu wartościowym rosną? Czy następował wzrost przepływu unijnego kapitału w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych do krajów azjatyckich ASEM w ostatnich latach?

W poszukiwaniu odpowiedzi na postawione pytania przeprowadzono analizę wymiany handlowej i przepływu BIZ. Dane o obrotach handlowych pochodzą z dostępnych statystyk Eurostatu, przedstawianych oficjalnie przez Komisję Europejską. Jeśli chodzi o bezpośrednie inwestycje zagraniczne, wykorzystano dane ze statystyk Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), statystyk Stowarzyszenia Krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), statystyk Konferencji

³ B. Mucha-Leszko, *Unia Europejska w systemie gospodarki globalnej*, [w:] B. Mucha-Leszko (red.), *Współczesna gospodarka światowa...*, s. 161–162.

⁴ Globalny Wymiar Europy – Konkurowanie na Światowym Rynku, Bruksela 4.10.2016, www.eur-lex.europa.eu [dostęp 20.10.2015].

Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju (UNCTAD) oraz statystyk Japońskiej Organizacji Handlu Zagranicznego (JETRO).

Zakres czasowy analizy obejmuje dostępne dane z lat 2004–2014 lub z dłuższych i krótszych okresów. Handel towarami i deficyt obrotów UE z krajami azjatyckimi ASEM przedstawiono na podstawie danych z lat 2008–2013. Analiza obrotów handlowych UE ze Stowarzyszeniem Krajów Azji Południowo-Wschodniej obejmuje lata 2002–2014, natomiast UE z Chinami, Japonią, Koreą Południową i Indiami okres 2004–2014. Jeśli chodzi o napływ BIZ do UE i ich odpływ z UE, uwzględniono szerszy zakres czasowy (lata 1990–2012). W analizie BIZ lokowanych w krajach ASEAN wykorzystano dane z lat 2006–2013. Inwestycje brytyjskie, francuskie i niemieckie w Azji, w Azji Południowo-Wschodniej, w Azji Wschodniej, w Singapurze, Tajlandii, Malezji, Filipinach, Kambodży, Chinach, Indiach i w Korei Południowej zostały ocenione w wybranych okresach w latach 2001–2012. Natomiast lokaty inwestycji brytyjskich, francuskich i niemieckich w Indonezji analizowano w latach 2004–2012, a w Japonii w latach 2002–2014.

2.1. Obroty handlowe Unii Europejskiej z azjatyckimi krajami ASEM

Na forum ASEM dyskutowane są zagadnienia integracji i współpracy krajów Europy i Azji. Istnieje bowiem silna potrzeba bardziej skutecznego globalnego zarządzania gospodarczego i finansowego. Tematy ekonomiczne omawiane są również na forum Azjatycko-Europejskiej Fundacji⁵ (Asia–Europe Foundation – ASEF⁶) i Centrum Polityki Europejskiej⁷ (European Policy Centre – EPC)⁸. Największe jednak znaczenie ma wzrost obrotów handlowych. Unia Europejska dąży do redukcji i zniesienia barier handlowych, głównie celnych. Podejmuje liczne rozmowy i konsultacje w celu liberalizacji handlu, wzrostu inwestycji i reform finansowych. By tego dokonać, realizuje się m.in. *Plan Działania w sprawie Ułatwień Handlowych* oraz *Plan Działania w Dziedzinie Promowania Inwestycji*.

Najważniejszym i wymiernym efektem porozumień dwustronnych i dialogu w ramach ASEM jest rozwijająca się współpraca handlowa i inwestycyjna. W rezultacie współpracy i porozumień kraje azjatyckie stają się coraz ważniejszymi partnerami gospodarczymi Unii Europejskiej. Ten sam czynnik oddziałuje

⁵ ASEF jest jedyną zinstytucjonalizowaną formą współpracy w ramach ASEM, fundacją non-profit z siedzibą w Singapurze.

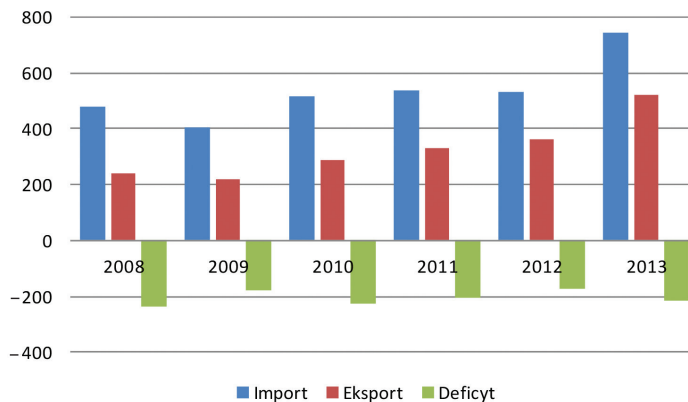
⁶ ASEF – Asia–Europe Foundation, www.asef.org [dostęp 28.11.2015].

⁷ EPC – organizacja pożytku publicznego z siedzibą w Brukseli, zajmuje się m.in. dialogiem między UE a różnymi organizacjami i stowarzyszeniami, obejmuje aspekty życia ekonomicznego i społecznego oraz relacje UE–świat.

⁸ EPC – European Policy Centre, www.epc.eu [dostęp 28.10.2015].

pozytywnie również na wzrost powiązań będących dowodem większej aktywności ze strony krajów Azji. Jednak nie wszystkie kraje należące do zintegrowanego obszaru ASEM są jednakowo aktywne. Spośród państw Unii Europejskiej największe obroty towarowe z azjatyckimi krajami ASEM mają Niemcy, Francja, Włochy, Belgia i Holandia⁹.

Wykres 2.1 ilustruje import, eksport i deficyt w obrotach handlowych Unii Europejskiej z azjatyckimi krajami ASEM w latach 2008–2013. Szczegółowe dane zamieszczono w tabeli 2.1. Mimo iż wartość eksportu Unii Europejskiej rosła z 221,3 mld euro w 2009 roku do 331,7 mld euro w 2011 roku i sięgnęła 522 mld euro w 2013 roku, to taka sama tendencja charakteryzowała import z tych krajów o znacznie większych wartościach: z 401,8 mld euro w 2009 przez 539 mld euro w 2011 roku do 740,7 mld euro w 2013 roku. W każdym rozpatrywanym roku notowany był deficyt Unii w obrotach handlowych z azjatyckimi krajami ASEM. Najwyższą wartość osiągnął on w 2010 roku i było to –227,7 mld euro, natomiast w kolejnym roku deficyt zmalał i wyniósł 207,2 mld euro. W 2013 roku deficyt UE w handlu z krajami ASEM miał wartość 218,7 mld euro, w tym największy był z Chinami (–131,8 mld euro) oraz z Rosją (–86,1 mld euro), a także z Wietnamem (–15,5 mld euro). Natomiast dodatni bilans UE osiągnęła z Australią (+21,9 mld euro) i Singapurem (+11,6 mld euro), Koreą Południową (+4,1 mld euro) i Brunei (+1,3 mld euro)¹⁰. Z danych wynika, że kraje azjatyckie

Wykres 2.1. Handel towarami i deficyt obrotów UE z krajami azjatyckimi ASEM, lata 2008–2013 (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie 10th ASEM Summit, www.ec.europa.eu/eurostat/documents [dostęp 16.04.2015] oraz na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 2.1

⁹ EU 27 Member States' trade in foods with the ASEM partners, 2011, www.epp.eurostat.ec.europa.eu [dostęp 26.10.2015].

¹⁰ 10th ASEM Summit, www.ec.europa.eu/eurostat/documents [dostęp 16.04.2015].

Tabela 2.1. Handel towarami i deficyt obrotów UE z krajami azjatyckimi ASEM, lata 2008–2013 (w mld euro)

Rok	ASEM		
	Import	Eksport	Deficyt
2008	476,9	237,8	–239,0
2009	401,8	221,3	–180,5
2010	513,7	286,0	–227,7
2011	539,0	331,7	–207,2
2012	533,1	361,5	–171,6
2013	740,7	522,0	–218,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie 10th ASEM Summit, www.ec.europa.eu/eurostst/documents [dostęp 16.04.2015].

ASEM są ważnym partnerem w handlu dla UE. Zarówno wzrost wartości importu, jak i eksportu towarów do UE potwierdza umacnianie się wzajemnych relacji.

Pięć krajów azjatyckich ASEM znalazło się też na liście dziesięciu największych partnerów UE w 2013 roku. Do państw tych należały: Chiny, Rosja, Japonia, Korea Południowa i Indie. Unia Europejska importowała towary z Chin za sumę 280,1 mld euro¹¹, co stanowiło 37,8% towarów spośród wszystkich azjatyckich krajów ASEM, natomiast z Rosji za 205,9 mld euro¹² (27,8%). Import UE tylko z tych dwóch krajów stanowił dwie trzecie importu towarów ogółem z azjatyckich krajów ASEM. Kolejne miejsca zajmowały: Japonia, Korea Południowa i Indie. Dane przedstawiają tabela 2.2 i wykres 2.2. W 2014 roku dla krajów UE (28) na liście dziesięciu największych partnerów w handlu ogółem znalazły się m.in. Chiny z udziałem 13,8%, Rosja 8,4%, Japonia 3,2%, Korea Południowa 2,4% oraz Indie 2,1%¹³.

Tabela 2.2. Udział krajów ASEM w imporcie towarów ogółem UE, rok 2013 (w %)

Kraj	%
1	2
Chiny	37,8
Rosja	27,8
Japonia	7,6
Korea Południowa	4,8

¹¹ 10th ASEM Summit, www.ec.europa.eu/eurostst/documents [dostęp 16.04.2015].

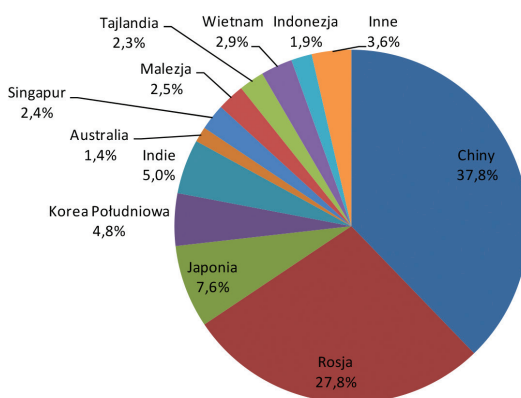
¹² *Ibidem*.

¹³ European Commission, www.ec.europa.eu [dostęp 22.09.2015].

Tabela 2.2. (cd.)

1	2
Indie	5,0
Australia	1,4
Singapur	2,4
Malezja	2,5
Tajlandia	2,3
Wietnam	2,9
Indonezja	1,9
Inne	3,6

Źródło: opracowanie na podstawie 10th ASEM Summit, www.ec.europa.eu/eurostst/documents [dostęp 16.04.2015].

Wykres 2.2. Udział krajów ASEM w imporcie towarów ogółem UE, rok 2013 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie 10th ASEM Summit, www.ec.europa.eu/eurostst/documents [dostęp 16.04.2015] oraz na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 2.2

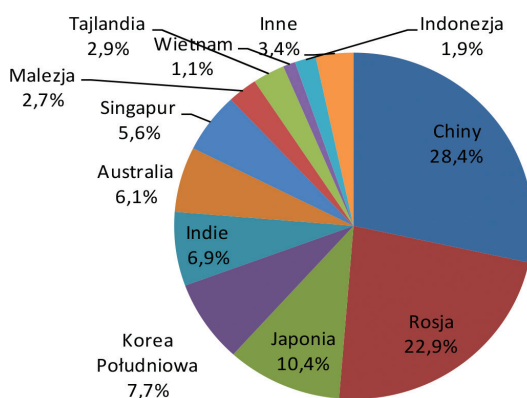
W 2013 roku Unia Europejska eksportowała do Chin i Rosji ponad połowę (odpowiednio 28,4% i 22,9%) towarów kierowanych do azjatyckich państw ASEM. To właśnie Chiny (148,3 mld euro) i Rosja (119,8 mld euro) były najlepszymi rynkami dla towarów pochodzących z UE. Kolejne miejsca zajmowały: Japonia (54,1 mld euro), Korea Południowa (40 mld euro) i Indie (35,9 mld euro)¹⁴. Dokładne dane przedstawiają tabela 2.3 i wykres 2.3.

¹⁴ *Ibidem*.

Tabela 2.3. Udział krajów ASEM w eksporcie towarów ogółem UE, rok 2013 (w %)

Kraj	%
Chiny	28,4
Rosja	22,9
Japonia	10,4
Korea Południowa	7,7
Indie	6,9
Australia	6,1
Singapur	5,6
Malezja	2,7
Tajlandia	2,9
Wietnam	1,1
Indonezja	1,9
Inne	3,4

Źródło: opracowanie na podstawie 10th ASEM Summit, www.ec.europa.eu/eurostst/documents [dostęp 16.04.2015].

Wykres 2.3. Udział krajów ASEM w eksporcie towarów ogółem UE, rok 2013 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie 10th ASEM Summit, www.ec.europa.eu/eurostst/documents [dostęp 16.04.2015] oraz na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 2.3

Obroty handlowe krajów Unii Europejskiej z krajami azjatyckimi ASEM są analizowane w dwóch ujęciach. Najpierw przedstawiono handel UE z krajami ASEAN i handel UE z innymi krajami Azji (wybranymi zgodnie z podrozdziałem 1.3).

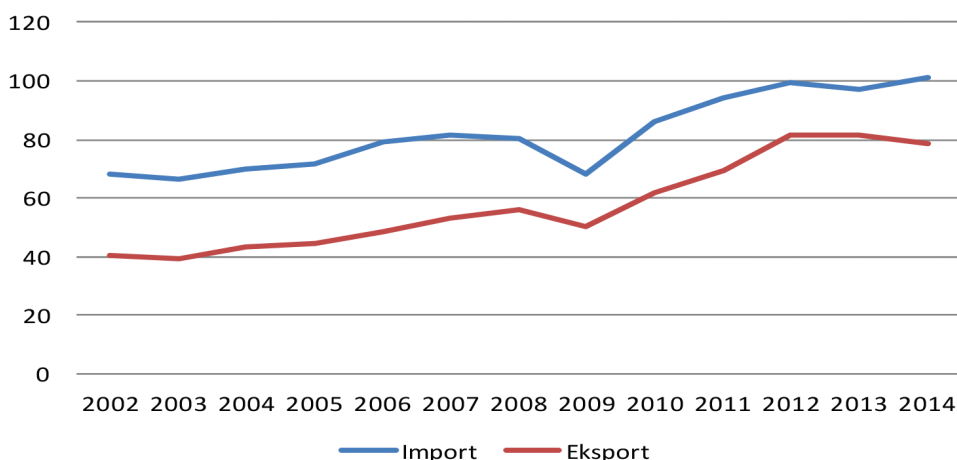
Handel towarami UE z krajami ASEAN w latach 2002–2014 przedstawiają dane zamieszczone w tabeli 2.4, a ilustruje je wykres 2.4. Import towarów z krajów ASEAN do Unii Europejskiej systematycznie rósł z 66,2 mld euro w 2003 roku do 101,1 mld euro w 2014 roku. Eksport towarów dokonywany przez Unię Europejską do krajów ASEAN również miał trend rosnący od 39,4 mld euro w 2003 roku do 81,7 mld euro w 2013 roku, lecz w 2014 roku zmalał do 78,6 mld euro. Widoczne obniżenie wartości zarówno importu, jak i eksportu w 2009 roku było skutkiem kryzysu ekonomicznego. UE notowała coroczny deficyt w handlu z krajami ASEAN. Największy deficyt w obrotach handlowych z krajami ASEAN Unia Europejska zarejestrowała w 2006 roku – 30,7 mld euro, a najmniejszy w 2013 roku – 15,1 mld euro.

Tabela 2.4. Handel towarami UE z krajami ASEAN, lata 2002–2014 (w mld euro)

Rok	ASEAN	
	Import	Eksport
2002	68,1	40,6
2003	66,2	39,4
2004	69,7	43,1
2005	71,8	44,7
2006	79,3	48,6
2007	81,2	52,2
2008	80,3	56,3
2009	68,4	50,2
2010	85,9	61,8
2011	94,2	69,2
2012	99,1	81,6
2013	96,8	81,7
2014	101,1	78,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015].

2.1. Obroty handlowe Unii Europejskiej z azjatyckimi krajami ASEM

Wykres 2.4. Handel towarami UE z krajami ASEAN, lata 2002–2014 (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015] oraz na podstawie danych zamieszczonych w tabeli 2.4

Unia Europejska importowała najwięcej towarów z Wietnamu, Malezji, Singapuru, Tajlandii i Indonezji, natomiast najmniej z Brunei. W 2014 roku import UE z Wietnamu wyniósł 22,2 mld euro, z Malezji 19,6 mld euro, a z Brunei 20 mln euro. Jeśli chodzi o eksport z UE, to najwięcej towarów przepływało do następujących krajów ASEAN: Singapur, Malezja, Tajlandia, Indonezja i Filipiny, natomiast najmniej do Laosu. W 2014 roku wartość unijnego eksportu do Singapuru wyniosła 28,2 mld euro, do Malezji 14 mld euro, do Laosu zaś 182 mln euro. Szczegółowe wartości obrotów handlowych Unii Europejskiej z krajami ASEAN w 2013 i 2014 roku przedstawia tabela 2.1.

Analizując dane zawarte w tabelach 2.1 i 2.4 oraz ilustrację graficzną na wykresie 2.4, można wnioskować, że kraje ASEAN rozwijają wymianę handlową z UE. Towary pochodzące z tych azjatyckich krajów znajdują odbiorców w krajach UE. Jednak dla UE niepokojący jest rosnący deficyt w obrotach handlowych. Należy również zaznaczyć, że większe i silniejsze gospodarczo kraje ASEAN mają większą wymianę handlową z UE.

Dane liczbowe dotyczące obrotów handlowych z pozostałymi krajami Azji (nienależącymi do ASEAN), a mającymi duże znaczenie gospodarcze dla Unii Europejskiej zostały przedstawione w tabelach 2.6–2.9 i zaprezentowane graficznie na wykresach 2.5–2.8.

Tabela 2.5. Obroty handlowe Unii Europejskiej z krajami ASEAN, 2013 i 2014 rok (w mln euro)

Kraj	Import		Eksport	
	2013	2014	2013	2014
Brunei	12	20	1276	458
Filipiny	5116	5736	5804	6803
Indonezja	14 398	14 432	9710	9502
Kambodża	2505	3027	240	299
Laos	253	225	118	182
Malezja	18 381	19 635	14 310	13 981
Myanmar (Birma)	224	391	346	494
Singapur	17 598	16 927	29 159	28 249
Tajlandia	17 069	18 538	15 041	12 450
Wietnam	21 281	22 189	5786	6180

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.10.2015].

Chiny były krajem, który zarówno najwięcej importował z UE, jak i eksportował do UE w latach 2004–2014 (i ich rola w tym zakresie rośnie). Deficyt handlowy Unii z Chinami wzrósł w 2014 roku i wynosił 137,3 mld euro. Z danych zamieszczonych w tabeli 2.6 i z wykresu 2.5 wynika, że eksport Unii Europejskiej do Chin charakteryzowała stała tendencja wzrostowa (2004–2014). Nawet w latach kryzysu (2008–2009) nie było załamania eksportu, mimo spadku popytu w wymiarze globalnym. Jednak dane potwierdzają, że w regionach lub krajach, które wykazują trwały wzrost PKB (a w Chinach wysoki wzrost gospodarczy się utrzymywał), występuje też wysoki popyt, dlatego większe możliwości eksportowe krajów UE do Chin znajdują potwierdzenie w danych statystycznych. Natomiast import z Chin do UE wyraźnie się załamał w latach 2009–2010 z powodu głębokiej recesji w Unii w 2009 roku (spadek PKB ponad 4% w 2009 roku). Warto jednak zauważyć, że obecnie (2014) import z Chin osiągnął znacznie wyższy poziom niż przed kryzysem.

Drugim największym azjatyckim partnerem handlowym Unii była Japonia, której rola jednak maleje. W 2014 roku Unia Europejska poprawiła swój bilans handlowy z Japonią, obniżając deficyt do 1,9 mld euro, a eksport i import Unii wynosiły odpowiednio 53,3 mld euro i 55,2 mld euro (por. tabela 2.7).

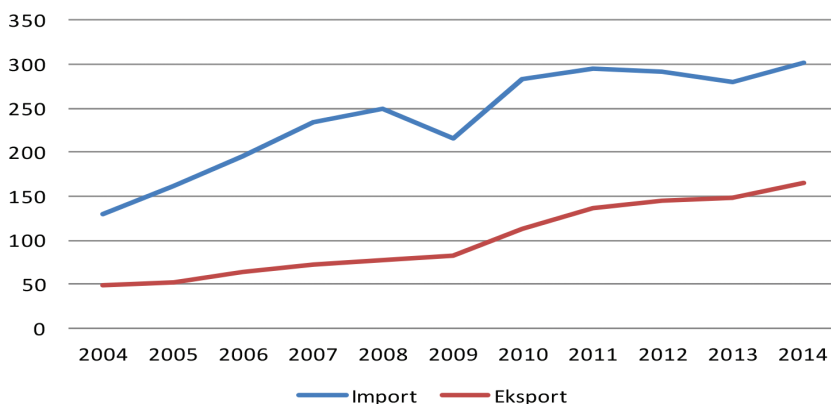
Unijny import towarów z Korei Południowej wyniósł 38,8 mld euro, natomiast eksport 43,2 mld euro (UE uzyskała nadwyżkę w wysokości +4,4 mld euro). W przypadku Indii wielkości obrotów handlowych wynosiły: import 37,1 mld

euro oraz eksport 35,5 mld euro (deficyt UE 1,7 mld euro). W 2009 roku wystąpiły znaczne zmiany w obrotach handlowych Unii Europejskiej ze wszystkimi krajami Azji spowodowane kryzysem ekonomicznym.

Tabela 2.6. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Chinami, lata 2004 – 2014 (w mld euro)

Rok	CHINY	
	Import	Eksport
2004	129,2	48,4
2005	161,0	51,7
2006	195,8	63,7
2007	233,9	71,8
2008	249,1	78,3
2009	215,3	82,4
2010	183,9	113,5
2011	295,1	136,4
2012	292,1	144,2
2013	280,1	148,2
2014	302,0	164,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015].

Wykres 2.5. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Chinami, lata 2004–2014 (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015]

Największą wartość importu towarów pochodzących z Japonii Unia Europejska zanotowała w 2007 roku (w wysokości 79,3 mld euro), a najmniejszą w 2014 roku (55,2 mld euro). Natomiast największą wartość eksportu towarów UE do Japonii zarejestrowano w 2012 roku (wynosiła 55,7 mld euro), a najmniejszą (36 mld euro) w 2009 roku. Dane zostały przedstawione w tabeli 2.7.

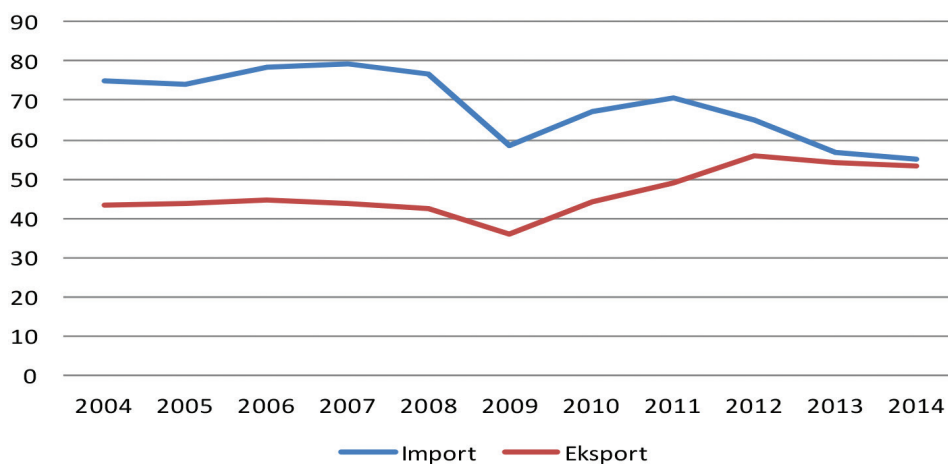
Poszukując odpowiedzi na pytanie o przyczyny spadku znaczenia Japonii w wymianie handlowej Unii Europejskiej, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na skutki kryzysu z lat 2008–2009 i załamanie się popytu w skali globalnej, w tym w UE i Japonii. Skutkiem kryzysu była również zmiana struktury obrotów handlowych, spadł udział w obrotach całkowitych produktów wysokich i średniowysokich technologii, a utrzymywał się udział dóbr podstawowych i o niższym stopniu przetworzenia. W wymianie UE z Japonią największe znaczenie miały produkty przemysłowe z grupy technologicznie zaawansowanych¹⁵. Trzecim czynnikiem spadku wzajemnych powiązań handlowych jest rosnące zaangażowanie Japonii w handel wewnątrzregionalny, w tym z Chinami, Koreą Południową i Indiami.

Tabela 2.7. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Japonią, lata 2004–2014 (w mld euro)

Rok	JAPONIA	
	Import	Eksport
2004	74,9	43,5
2005	74,3	43,7
2006	78,4	44,8
2007	79,3	43,7
2008	76,5	42,4
2009	58,4	36,0
2010	67,3	44,0
2011	70,6	49,1
2012	65,0	55,7
2013	56,6	54,0
2014	55,2	53,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015].

¹⁵ P. Pasierbiak, *Oslabienie powiązań gospodarczych Japonii z Unią Europejską w latach 2007–2014*, „Annales” Sectio H Oeconomia, vol. 2, UMCS, Lublin 2015, s. 130–133.

Wykres 2.6. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Japonią, lata 2004–2014 (w mld euro)

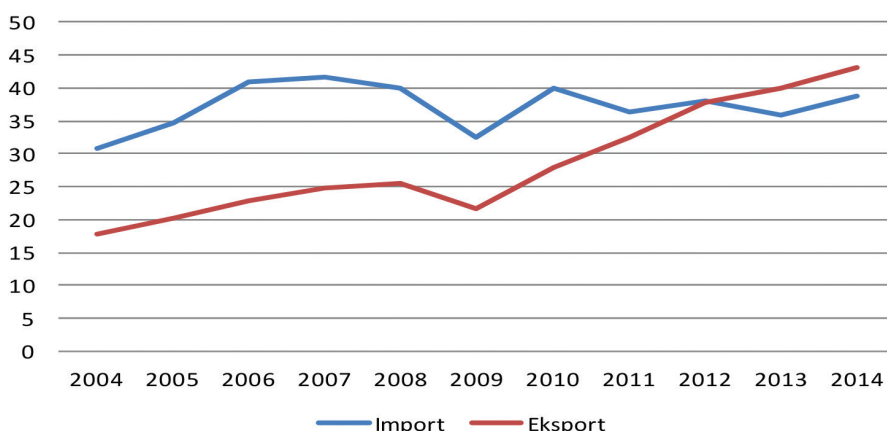
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015]

Tabela 2.8. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Koreą Południową, lata 2004–2014 (w mld euro)

Rok	KOREA POŁUDNIOWA	
	Import	Eksport
2004	30,8	17,9
2005	34,6	20,2
2006	41,0	22,8
2007	41,7	24,7
2008	40,0	25,5
2009	32,5	21,6
2010	40,0	28,0
2011	36,3	32,5
2012	38,0	37,8
2013	35,8	40,0
2014	38,8	43,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015].

Znaczącym partnerem handlowym Unii jest Korea Południowa. W 2007 roku UE importowała z Korei najwięcej towarów (o wartości 41,7 mld euro), a najmniej w 2004 roku (30,8 mld euro). Jeśli chodzi o eksport, to UE dostarczyła do Korei Południowej najwięcej towarów w 2014 roku (za 43,2 mld euro), a najmniej w 2004 (za 18 mld euro). Deficyt w obrotach handlowych UE z Koreą Południową utrzymywał się w latach 2004–2012, natomiast nadwyżka została osiągnięta w latach 2013–2014 (wynosząca odpowiednio 4 mld euro i 4,4 mld euro). Dokładne dane przedstawia wykres 2.7.

Wykres 2.7. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Koreą Południową, lata 2004–2014 (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015]

Stosunki handlowe UE z Koreą Południową od lipca 2011 roku reguluje Umowa o Wolnym Handlu (FTA). Zakłada ona zniesienie wszystkich barier handlowych w wymianie produktami przemysłowymi i rolnymi do 2019/2020 roku. Umowa ma szczególne znaczenie dla eksportu Unii do Korei, ponieważ cła i bariery pozataryfowe stanowiły poważne ograniczenie w dostępie do rynku tego kraju. Dodatkowym czynnikiem zmniejszającym szanse eksportowe firm europejskich były wcześniej podpisane umowy o wolnym handlu między innymi z USA, Kanadą czy Australią. Analiza wzajemnych obrotów handlowych wskazuje na duży wpływ Umowy o Wolnym Handlu na wzrost eksportu UE do Korei oraz na zasadniczą zmianę salda tej wymiany.

Z analizy obrotów handlowych UE z krajami Azji wynika, że rośnie znaczenie Indii. Wartość obrotów po stronie importu UE jest porównywalna z Koreą

Południową, a w eksporcie istotnie niższa. Niemniej od spadku eksportu i importu w 2009 roku wymianę charakteryzuje trend wzrostowy i prawie zrównoważone saldo obrotów, choć w latach 2013–2014 import UE z Indii był wyższy od eksportu. Jeśli jednak uwzględnimy wzrost znaczenia w wymianie handlowej Indii powiązań wewnątrzregionalnych, zwłaszcza z Chinami i krajami ASEAN, to mimo rosnących obrotów z krajami wysoko rozwiniętymi (np. USA, UE, Japonia) następuje względny spadek ich udziału w handlu zagranicznym Indii¹⁶.

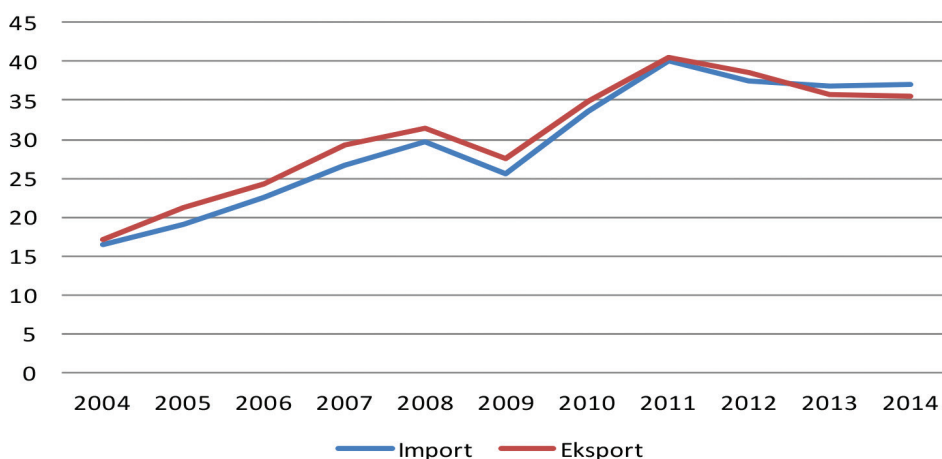
Biorąc pod uwagę potencjał gospodarczy Indii i Unii Europejskiej oraz porównywalny poziom obrotów handlowych UE z Indiami do UE z Koreą Południową, nasuwa się wniosek, że wzajemne możliwości wymiany Unii i Indii są znacznie większe. Dużym ograniczeniem w rozwoju eksportu i importu UE z Indiami są istniejące wciąż po obu stronach bariery handlowe, w tym postępowania i cła antydumpingowe.

Tabela 2.9. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Indiami, lata 2004–2014 (w mld euro)

Rok	INDIE	
	Import	Eksport
2004	16,4	17,2
2005	19,1	21,3
2006	22,6	24,2
2007	26,7	29,2
2008	29,6	31,4
2009	25,5	27,5
2010	33,5	34,9
2011	40,0	40,6
2012	37,5	38,5
2013	36,8	35,8
2014	37,1	35,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015].

¹⁶ M. Wojtas, *Handel i polityka handlowa Indii w XXI wieku*, [w:] J. Marszałek-Kawa, R. Gawłowski (red.), *W kierunku nowego ładu gospodarczego – rola Azji w XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014, s. 427–442.

Wykres 2.8. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Indiami, lata 2004–2014 (w mld euro)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych European Commission, www.ec.europa.eu/eurostat/data/database [dostęp 22.09.2015]

Podsumowując, można stwierdzić, że kraje Unii Europejskiej uczestniczą w szerokiej wymianie handlowej z krajami azjatyckimi. Następuje rozwój obrotów handlowych między Unią Europejską a partnerami z Azji. Obroty handlowe z azjatyckimi krajami ASEM rosną, ale co niepokoi UE – rośnie też deficyt tych obrotów. W ostatnim rozpatrywanym 2013 roku wyniósł –218,7 mld euro.

Spośród dziesięciu największych partnerów handlowych UE pięć to azjatyckie kraje ASEM: Chiny, Rosja, Japonia, Korea Południowa i Indie. Obroty handlowe UE ze Stowarzyszeniem Krajów Azji Południowo-Wschodniej systematycznie rosną. Jedyne osłabienie trendu zanotowano w 2009 roku na skutek kryzysu ekonomicznego. Spośród krajów ASEAN najwięcej towarów UE importowała z Wietnamu, Malezji, Singapuru, Tajlandii i Indonezji. Natomiast najwięcej towarów UE eksportowała do Singapuru, Malezji, Tajlandii, Indonezji i Filipin. W 2013 roku UE zanotowała deficyt w handlu z krajami ASEAN w wysokości 15,1 mld euro. Jednak to Chiny są największym eksporterem towarów do UE i importerem towarów z Unii Europejskiej na przestrzeni ostatnich lat. W 2014 roku deficyt UE wyniósł –137,3 mld euro.

Dzięki analizie danych można wnioskować, że w ostatnich latach następuje wzmocnienie powiązań handlowych UE z krajami azjatyckimi ASEM. Jednak niekorzystnym zjawiskiem jest deficyt w obrotach z niektórymi krajami.

2.2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Unii Europejskiej w azjatyckich krajach ASEM

2.2.1. Rola kapitału zagranicznego w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej

Na przełomie ostatnich kilkudziesięciu lat kraje azjatyckie notowały szybkie tempo rozwoju gospodarczego. Jednak sukces gospodarczy krajów Azji, w tym Azji Południowo-Wschodniej, był oparty na kapitale, który napływał z krajów wysokorozwiniętych. Japonia też inwestowała we własnym regionie. Sukcesy gospodarcze krajów Azji stały się czynnikiem zachęcającym innych inwestorów do lokowania tam swojego kapitału. Międzynarodowy kapitał wsparł dalszy ich rozwój. Jednak tak duże zaangażowanie kapitału obcego stało się również czynnikiem, który na skutek słabości istniejących tam instytucji, regulacji prawnych oraz realizowanej polityki, okazał się źródłem ryzyka i zagrożenia dla stabilności gospodarczej w późniejszym czasie (kryzys w 1992 roku i azjatycki kryzys lat 1997–1998). Wpływ kapitału obcego oraz sytuacji panującej na międzynarodowych rynkach finansowych na gospodarkę krajów tego regionu nie byłby tak znaczący, gdyby nie podjęły one procesu liberalizacji przepływu kapitału. Generalnie liberalizacja prowadziła do redukcji protekcjonizmu¹⁷. Jednak należy zaznaczyć, że kraje azjatyckie w różnym stopniu zliberalizowały transakcje w bilansie obrotów kapitałowych. Nie przeszkodziło to w masowym lokowaniu kapitału przez międzynarodowych inwestorów. Statystyki potwierdzają, że tuż przed kryzysem do krajów Azji Południowo-Wschodniej trafiało prawie 50% ogółu kapitału kierowanego do krajów rozwijających się. Kraje Unii Europejskiej również ulokowały w tym regionie swoje inwestycje, mimo że utrudnieniem we wzajemnych kontaktach był dystans geograficzny i ekonomiczny.

Jeśli chodzi o kraje Azji, największe zainteresowanie Unii Europejskiej skupia się na rozwijającym się regionie Azji Południowo-Wschodniej. Region ten jest coraz bardziej znaczącym odbiorcą bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ), dlatego unijne korporacje starają się lokować tu swój kapitał. Z drugiej strony kraje ASEAN chętnie przyjmują na swoim terenie unijne inwestycje i starają się utrzymywać z Unią bliskie stosunki gospodarcze. Zatem bezpośrednie inwestycje pochodzące z krajów Unii Europejskiej wplatają się w sieć wzajemnych powiązań gospodarek. Przepływ kapitału wiąże się bowiem z korzyściami zarówno po stronie inwestora (pochodzącego w tym przypadku z UE), jak i po stronie odbiorcy inwestycji. Szczegółowe dane przedstawiają kolejne raporty

¹⁷ M.D. Intriligator, *Globalization of the world economy: potential benefits and costs and a new assessment*, "Journal of Policy Modeling" 2004, No. 26, s. 485–498.

UNCTAD, z których wnioskować można, że zachodzi dalsza liberalizacja przepływu BIZ. Następuje ona na poziomie multilateralnym z inicjatywy WTO i OECD, na poziomie regionalnym w ramach Unii Europejskiej i ASEAN oraz w rezultacie podpisywania umów bilateralnych dotyczących podejmowania inwestycji bezpośrednich.

Rozwój współpracy UE z krajami Azji oddziaływał na wzajemną politykę ekonomiczną. Istotne dla potencjalnych unijnych inwestorów były wcześniejsze kontakty. Można stwierdzić, że punktem wyjścia unijnych inwestycji kapitałowych były wcześniejsze powiązania handlowe z krajami ASEAN. To one umożliwiły nawiązywanie łatwiejszych i szerszych kontaktów ekonomicznych, m.in. BIZ. Należy zaznaczyć, że jedną z głównych przyczyn intensyfikacji współpracy ekonomicznej z krajami ASEAN jest chęć osiągnięcia wymiernych zysków przez kraje członkowskie UE. Zdają sobie jednak one sprawę, że osiągnięcie zysku rozpatrywane jest w ujęciu długookresowym. Nadal największe atuty krajów z regionu Azji to tania siła robocza i tanie surowce. Są to czynniki, które sprzyjają napływowi BIZ i rozwojowi handlu z regionem ASEAN.

Kapitał zagraniczny w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych odegrał znaczącą rolę w rozwoju gospodarek Azji Południowo-Wschodniej. Kraje wysokorozwinięte inwestowały swój kapitał w krajach regionu, które notowały bardzo szybkie tempo wzrostu gospodarczego w ostatnich dziesięcioleciach. Unia Europejska również przyczyniła się do tego rozwoju. Państwa Azji stworzyły odpowiednie warunki (ekonomiczne, polityczne, społeczne i administracyjne) dla inwestorów w postaci korzystnego klimatu inwestycyjnego. Podjęte działania przekładają się na wielkość przepływów, a najważniejsze staje się przyciągnięcie inwestorów. W tym celu stosowane są różne atrakcyjne zachęty finansowe i fiskalne (w tym podatkowe)¹⁸, takie jak wakacje podatkowe (*tax vacations*), obniżone stopy opodatkowania (*reduced tax rates*) czy polityka otwartych drzwi (*open door policy*)¹⁹. Każde państwo wprowadza jednak odrębne zasady, jako że regulacje odnoszące się do inwestorów zagranicznych muszą być uzgodnione w polityce długookresowej. Inwestorzy zagraniczni oprócz zachęt biorą pod uwagę politykę poszczególnych rządów. Szczególne znaczenie mają udział kapitału rodzimego w działalności firmy i transfer zysków. Wpływ na decyzje dotyczące liberalizacji warunków działania dla inwestorów zagranicznych mają sytuacja w gospodarce światowej, członkostwo w organizacjach integracyjnych i wzajemne bilateralne

¹⁸ Z. Wysokińska, *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2001, s. 51–52.

¹⁹ J. Witkowska, *Policies with Respect to Foreign Investors in the New Member States of the European Union and in the Developing Countries of Asia: A Comparative Aspects*, "Comparative Economic Research" 2009, Vol. 12, No. 1/2, Łódź University Press, Łódź 2009, s. 5–25.

porozumienia gospodarcze. Dlatego też współpraca na poziomie globalnym i regionalnym oddziałuje na lokowanie unijnych BIZ. ASEM, jak przedstawiono w rozdziale 1, jest forum współpracy między UE a ASEAN i innymi państwami Azji. Rozwijający się dialog polityczny i ekonomiczny między ugrupowaniami znajduje odzwierciedlenie w coraz silniejszej obecności ekonomicznej UE w Azji. Następuje umacnianie pozycji Unii w wymianie handlowej i przepływach kapitałowych w tym regionie²⁰.

2.2.2. Poziom zaangażowania inwestycyjnego Unii Europejskiej w krajach Azji Południowo-Wschodniej

Światowy Raport Inwestycyjny przedstawia optymistyczne dane dotyczące przepływu inwestycji bezpośrednich w ostatnich latach. Wskazuje mianowicie, że ogólny napływ BIZ na świecie wzrósł z 1330 mld USD w 2012 roku do 1452 mld USD w 2013 roku. W tym samym czasie napływ BIZ do Azji również wzrósł – z 415 mld USD w 2012 roku do 426 mld USD w 2013 roku. Ponadto spośród regionów azjatyckich największy strumień inwestycji kierowany był do krajów Azji Południowo-Wschodniej. Statystyki wskazują na wzrost w tym zakresie z 334 mld USD w 2012 roku do 347 mld USD w 2013 roku²¹.

Część międzynarodowych przepływów inwestycyjnych stanowią BIZ Unii Europejskiej. Kraje UE są największym źródłem BIZ lokowanych za granicą i ważnym miejscem ich lokowania. Unia Europejska do 2007 roku była bowiem największym regionem lokującym i przyjmującym BIZ. Dane dotyczące bezpośrednich inwestycji zagranicznych Unii Europejskiej wskazują, że od początku lat dziewięćdziesiątych aż do roku 2000 nastąpił wzrost inwestycji zarówno lokowanych, jak i odbieranych. Wykres 2.9 przedstawia dane obrazujące napływ i odpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych ogółem do/z Unii Europejskiej. Można zanotować dwa okresy – w 2000 i 2007 roku – największych przepływów unijnych inwestycji zagranicznych tak w ich lokowaniu, jak i odbiorze. Najwyższe w historii wartości zanotowano w 2007 roku, kiedy BIZ napływające do UE miały wartość 857 mld USD, natomiast BIZ odpływające z UE 1253 mld USD. Trzeba dodać, że w ostatniej części wykres jest hiperbolą malejącą, ponieważ w 2012 roku nastąpił spadek wartości inwestycji zarówno lokowanych (282 mld USD), jak i odbieranych przez UE (230 mld USD).

²⁰ P.J. Borkowski, *op. cit.*, s. 540–551.

²¹ Opracowano na podstawie: World Investment Report 2014, Investing in the SDGs – an Action Plan, Geneva United Nations Conference on Trade and Development, United Nations, New York and Geneva, 2014, www.unctad.org [dostęp 23.11.2015].

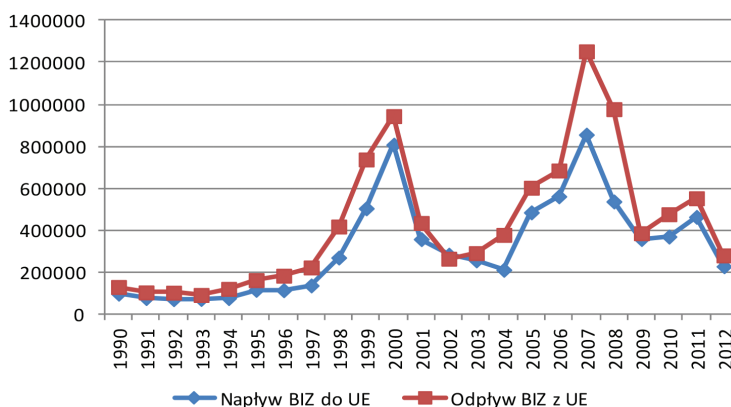
Unia Europejska jest jednym z największych światowych inwestorów. Analizując dostępne dane, można stwierdzić, że zawsze więcej inwestuje w postaci bezpośrednich inwestycji zagranicznych, niż przyjmuje ich na swoim obszarze.

Tabela 2.10. Napływ BIZ do UE ogółem i odpływ BIZ z UE ogółem, lata 1990–2012 (w mln USD)

Rok	Napływ do UE	Odpływ z UE
1990	99 954	131 786
1991	79 039	106 090
1992	73 822	105 017
1993	74 819	94 103
1994	78 762	122 876
1995	118 384	164 429
1996	116 588	185 663
1997	139 125	224 606
1998	271 902	419 492
1999	506 129	738 214
2000	808 633	944 603
2001	359 551	436 626
2002	285 329	266 471
2003	258 009	293 125
2004	213 622	379 854
2005	486 817	604 227
2006	562 894	685 942
2007	856 720	1 252 662
2008	538 522	977 925
2009	359 860	387 322
2010	371 722	477 943
2011	465 500	553 875
2012	230 349	281 828

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD Statistics, www.oecd.org [dostęp 22.04.2015].

2.2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Unii Europejskiej w azjatyckich krajach ASEM

Wykres 2.9. Napływ BIZ do UE ogółem i odpływ BIZ z UE ogółem, lata 1990–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych OECD Statistics, www.oecd.org [dostęp 22.04.2015]

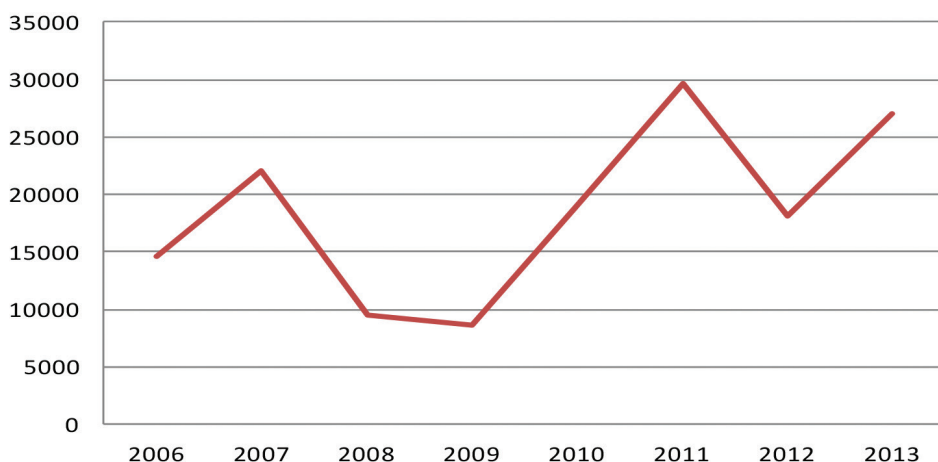
W 2007 roku w fazie szczytu inwestycji wypływających z UE (por. wykres 2.9) również kraje ASEAN odczuły ich wzrost w swoim regionie, napłynęło tam bowiem około 22 mld USD. Dane przedstawiają tabela 2.11 i wykres 2.10.

Zmiany wielkości BIZ krajów UE w latach 2008–2012 były spowodowane kryzysem finansowym i wzrostem ryzyka gospodarczego oraz dwiema falami recesji w 2009 i w 2012 roku.

Tabela 2.11. BIZ UE lokowane w krajach ASEAN, lata 2006–2013 (w mln USD)

Rok	BIZ UE w krajach ASEAN
2006	14 585
2007	22 066
2008	9 449
2009	8 598
2010	19 018
2011	29 693
2012	18 085
2013	26 980

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ASEAN Statistical Yearbook 2014, www.asean.org [dostęp 16.11.2015].

Wykres 2.10. BIZ UE lokowane w krajach ASEAN, lata 2006–2013 (w mln USD)

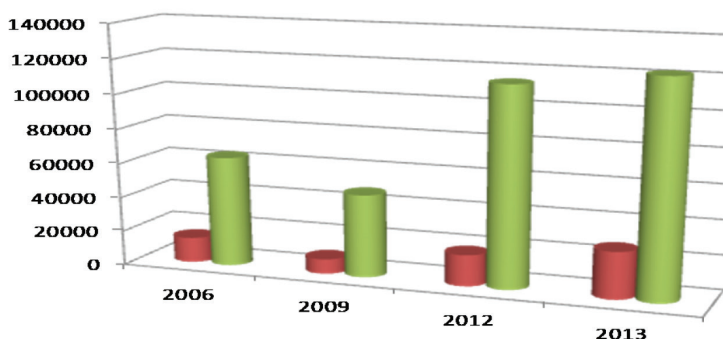
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: ASEAN Statistical Yearbook 2014, www.asean.org [dostęp 16.11.2015]

Tabela 2.12 i wykres 2.11 przedstawiają BIZ kierowane do krajów ASEAN z UE i ze świata w 2006, 2009, 2012 i 2013 roku. Kraje ASEAN w 2006 roku przyjęły z UE niespełna 15 mld USD, co stanowiło 22% ogólnych BIZ, które napłynęły do krajów ASEAN. Natomiast w 2009 roku kraje ASEAN przyjęły 8,6 mld USD z UE. Stanowiło to 18% BIZ kierowanych do krajów ASEAN ogółem ze świata. Drastyczne zmniejszenie inwestycji napływających zarówno z UE, jak i ogółem ze świata w 2009 roku do krajów ASEAN było spowodowane kryzysem. Istotnym problemem dla przedsiębiorstw europejskich był w tym czasie utrudniony dostęp do kredytów. Rosnące ryzyko inwestycyjne obniżało skłonność do inwestowania w tak odległych krajach. Czynnikiem, który dodatkowo negatywnie wpływał na rozwój BIZ, były złe nastroje i prognozy gospodarcze. Odbiło się to na wielkości inwestycji unijnych korporacji, które musiały zrezygnować ze swoich planów inwestycyjnych całkowicie lub w części. Po silnych wzrostach w latach 2010–2011 (por. tabela 2.11 i wykres 2.10) w 2012 roku zaobserwować można spadek wartości BIZ do 18 mld USD. W 2012 roku inwestycje spadły na skutek drugiej fali kryzysu. W 2013 roku można było zaobserwować rekordowe wielkości napływu BIZ, gdyż kraje ASEAN przyjęły wtedy z UE prawie 27 mld USD, co stanowiło 22% ogólnych BIZ, które napłynęły do krajów ASEAN ze świata.

Tabela 2.12. BIZ kierowane do krajów ASEAN z UE i ze świata, lata 2006, 2009, 2012 i 2013 (w mln USD)

Rok	BIZ do krajów ASEAN	
	z UE	ze świata
2006	14 585	63 912
2009	8598	47 927
2012	18 085	114 284
2013	26 980	122 377

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ASEAN Statistical Yearbook 2014, www.asean.org [dostęp 16.11.2015].

Wykres 2.11. BIZ kierowane do krajów ASEAN z UE i ze świata, lata 2006, 2009, 2012 i 2013 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ASEAN Statistical Yearbook 2014, www.asean.org [dostęp 16.11.2015]

Słupki na wykresie dla kolejnych lat po lewej stronie oznaczają BIZ do krajów ASEAN z UE, natomiast po prawej BIZ do krajów ASEAN ze świata.

2.2.3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w krajach azjatyckich Wielkiej Brytanii, Niemiec i Francji

Cechą bezpośrednich inwestycji zagranicznych UE w krajach azjatyckich jest duża asymetria ich pochodzenia. Inwestorami są przede wszystkim kraje o dużym potencjale gospodarczym i mające historyczne powiązania handlowo-kapitałowe z tym regionem.

Najwięksi inwestorzy unijni pochodzą z Wielkiej Brytanii, Francji i Niemiec. W niniejszym opracowaniu ograniczymy analizę do wymienionych państw. Uzasadnieniem jest ta okoliczność, że Unia Europejska jako całość, jak i wymienione kraje, to najwięksi inwestorzy w gospodarce światowej. Ich silną pozycję na tle światowych przepływów BIZ potwierdzają rankingi i raporty światowych organizacji i instytucji.

Tabela 2.13 i wykres 2.12 przedstawiają strumienie brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji w latach 2001–2012. Spośród wymienionych krajów inwestorów największy strumień BIZ przepłynął w kolejnych latach z Wielkiej Brytanii, a najmniejszy z Francji. Należy zaznaczyć, że w 2009 roku wszyscy wymienieni inwestorzy zmniejszyli lokaty BIZ w porównaniu do roku poprzedniego. Co ważne, w roku 2011 zanotowano znaczący wzrost inwestycji UE w Azji do rekordowych kwot w historii: z Wielkiej Brytanii 22,3 mld USD, z Francji 17,6 mld USD i z Niemiec 19,3 mld USD. Natomiast w 2012 nastąpił znaczny spadek lokowanych inwestycji omawianych inwestorów w Azji.

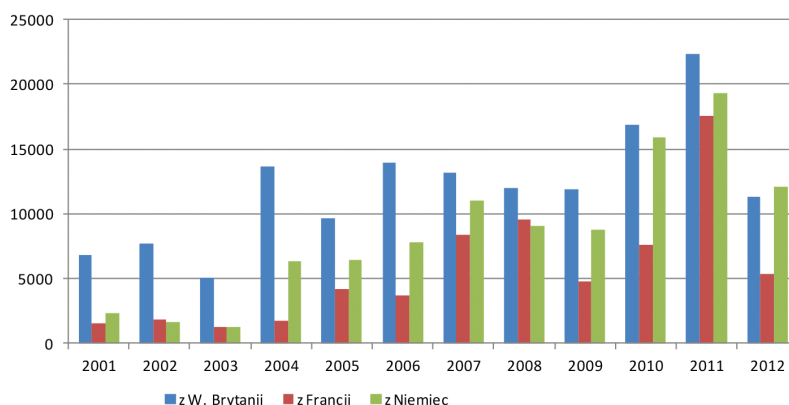
Dane liczbowe wskazują na reakcje inwestorów na zmiany koniunktury. Spadki BIZ wystąpiły w okresach recesji, a wzrosty w latach dobrej koniunktury i ożywienia porecesyjnego.

Tabela 2.13. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do AZJI		
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec
2001	6829	1536	2359
2001	7719	1874	1645
2003	5053	1254	1296
2004	13 657	1779	6294
2005	9693	4160	6432
2006	13 895	3711	7752
2007	13 192	8357	11 050
2008	11 957	9518	9034
2009	11 927	4768	8762
2010	16 898	7590	15 867
2011	22 340	17 577	19 283
2012	11 263	5330	12 120

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015].

2.2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Unii Europejskiej w azjatyckich krajach ASEM

Wykres 2.12. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji, lata 2001–2012 (w mln USD)

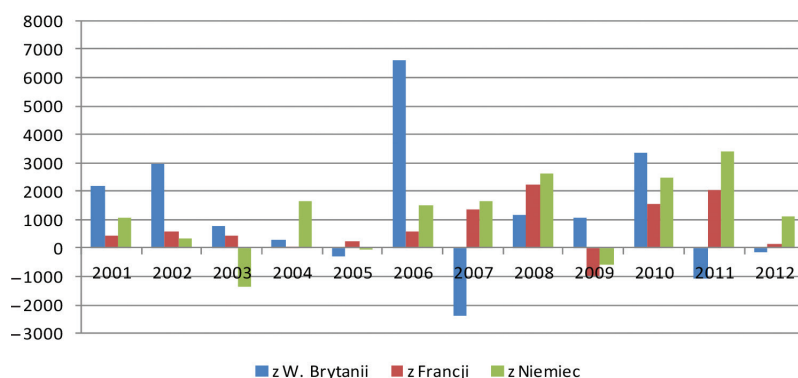
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

Tabela 2.14. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji Południowo-Wschodniej, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do AZJI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ		
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec
2001	2162	416	1077
2002	2950	557	329
2003	758	451	–1339
2004	291	63	1644
2005	–276	250	–15
2006	6613	572	1526
2007	–2373	1381	1651
2008	1154	2240	2612
2009	1059	–967	–579
2010	3353	1532	2474
2011	–1061	2055	3375
2012	–166	150	1132

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015].

Kraje Azji absorbują największe strumienie BIZ pochodzących z UE. Dalszej analizie poddano lokaty brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ w Azji Wschodniej oraz Południowo-Wschodniej. Wykres 2.13 przedstawia strumienie BIZ napływające do Azji Południowo-Wschodniej w latach 2001–2012. W 2012 roku Francja zainwestowała 0,2 mld USD, a Niemcy 1,1 mld USD. Największy przepływ BIZ odnotowano w 2006 roku. Wielka Brytania zainwestowała wówczas 6,6 mld USD. Inwestycje krajów Unii Europejskiej w Azji Południowo-Wschodniej zmieniają się pod względem wartości. Nie można tu dostrzec trendów.

Wykres 2.13. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji Południowo-Wschodniej, lata 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

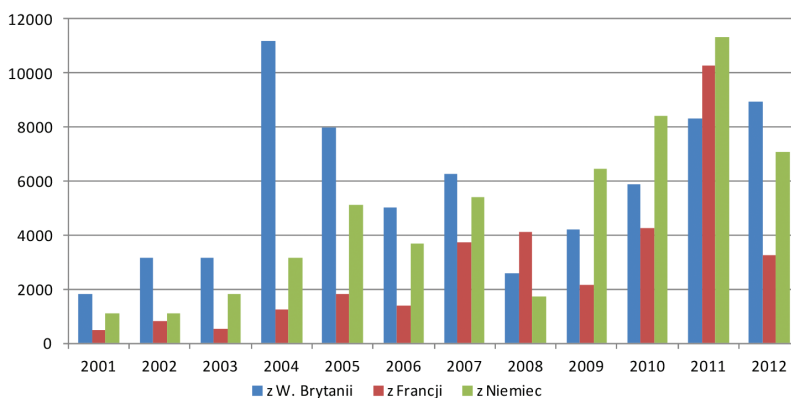
W celu uzupełnienia rozważań dotyczących napływu BIZ do Azji z Wielkiej Brytanii, Francji i Niemiec należy przedstawić wielkości przepływających BIZ do Azji Wschodniej. Dane na temat strumieni BIZ lokowanych w latach 2001–2012 przedstawia wykres 2.14. W 2012 roku zanotowano największy strumień BIZ kierowany z Wielkiej Brytanii, który wyniósł 8,9 mld USD. Natomiast z Francji było to 3,3 mld USD, a z Niemiec 7,1 mld USD. W 2004 roku inwestycje z Wielkiej Brytanii osiągnęły rekordowy przepływ i wynosiły 7,6 mld USD. W 2011 roku największym inwestorem były Niemcy z 11,3 mld USD. Natomiast największe inwestycje z Francji odnotowano również w 2011 roku i wynosiły one 10,3 mld USD. W 2008 roku Wielka Brytania zainwestowała 2,6 mld USD, Francja 4,1 mld USD, a Niemcy 1,7 mld USD. Należy zwrócić uwagę na rosnący trend inwestycji płynących z Wielkiej Brytanii (od 2009 roku).

Region Azji Wschodniej (Chiny, Indie) jest bardziej konkurencyjny od Azji Południowo-Wschodniej. Przypływa tu znacznie więcej bezpośrednich inwestycji z UE (por. tabele 2.15 oraz 2.14).

Tabela 2.15. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji Wschodniej, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do AZJI WSCHODNIEJ		
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec
2001	1802	476	1086
2002	3173	820	1113
2003	3145	527	1810
2004	11 205	1230	3141
2005	7985	1826	5133
2006	5018	1386	3660
2007	6261	3732	5411
2008	2583	4121	1710
2009	4217	2166	6440
2010	5887	4273	8419
2011	8327	10 252	11 320
2012	8944	3275	7080

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015].

Wykres 2.14. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji Wschodniej, lata 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

2.2.4. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Unii Europejskiej, Wielkiej Brytanii, Niemiec i Francji w wybranych azjatyckich krajach ASEM

Poszczególne kraje azjatyckie stają się coraz bardziej otwarte i w ten sposób wychodzą naprzeciw oczekiwaniom światowych rynków. Zachęcają zagranicznych inwestorów do lokowania kapitału na swoim terenie. Prowadzą odpowiednią, długookresową politykę. Zasadniczą rolę w przemianach struktury gospodarki światowej odgrywają właśnie gospodarki narodowe, których integrowanie się z gospodarką światową jest ściśle związane z instytucją państwa poprzez jego politykę gospodarczą, a w jej ramach poprzez politykę inwestycyjną oraz zagraniczną i międzynarodową politykę ekonomiczną²². To one kształtują sytuację ekonomiczną. BIZ znacząco przyczyniają się do poprawy sytuacji gospodarczej krajów przyjmujących, zatem zasadnicze znaczenie dla krajów rozwijających się Azji ma właśnie przyciągnięcie zagranicznego kapitału. Jest on pożądanym również z tego powodu, że BIZ są głównym źródłem nowoczesnej technologii, know-how, metod zarządzania i marketingu oraz dostępu do nowych rynków zbytu. Dodatkowo kraj lokaty BIZ jest pozytywnie postrzegany w skali globalnej jako kraj otwarty na współpracę i dobre miejsce lokowania kapitału. Innym ważnym czynnikiem jest to, że BIZ w porównaniu z innymi źródłami kapitału zagranicznego uważane są za najbardziej korzystną i bezpieczną formę finansowania procesów restrukturyzacyjnych i rozwojowych w gospodarkach tzw. doganiających, do których zaliczane są kraje azjatyckie. Następnym istotnym efektem rozwoju BIZ jest dynamizowanie powiązań gospodarczych w skali globalnej. W obecnej sytuacji kraje rozwijające się w celu poprawy swojej sytuacji gospodarczej i poprawy konkurencyjności prowadzą atrakcyjną politykę dla kapitału zagranicznego.

Z drugiej strony kraje azjatyckie stają się coraz bardziej uzależnione od rynków światowych poprzez przepływ kapitału²³. Można tu przytoczyć przykład Chin, które notują rosnący udział w produkcji najważniejszych towarów przemysłowych. Towary te pochodzą w większości z produkcji w filiach korporacji transnarodowych. Należy wspomnieć, że od początku lat osiemdziesiątych XX wieku Chiny przyciągają coraz więcej BIZ, głównie z krajów rozwiniętych. Dane statystyczne pokazują, że do połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku Chiny były jednym z najważniejszych krajów lokalizacji inwestycji zagranicznych w regionie Azji Wschodniej, co potwierdza wysoki udział Chin w napływających BIZ do tego regionu, jak

²² K. Starzyk, *Pozycja Chin we współczesnej gospodarce światowej*, [w:] T. Sporek (red.), *Współczesna gospodarka światowa i jej podmioty w warunkach niestabilności*, t. 1, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2010, s. 155–173.

²³ E. Cieślík, *Rola Chin w gospodarce globalnej*, [w:] J. Jaworski (red.), *Ekonomiczne i społeczno-polityczne problemy współczesnej gospodarki*, Prace Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku, Tom 9, Warszawa 2011, s. 147–160.

i w BIZ ogółem. Mimo wielu zastrzeżeń dotyczących funkcjonowania tego państwa należy przyznać, że Chiny stopniowo wprowadzały zmiany, na co wskazuje odpowiednio prowadzona polityka inwestycyjna. W konsekwencji sprawiła ona, że kraj stał się atrakcyjny dla napływu BIZ, a podmioty chińskie zaczęły wychodzić na rynki międzynarodowe. Można stwierdzić, że to właśnie dzięki inwestorom zagranicznym wymiana handlowa z zagranicą dynamicznie się rozwijała, a Chiny stały się jednym z głównych partnerów najważniejszych gospodarek świata, w tym UE.

Umacnianiu pozycji Chin w świecie sprzyja zatem rosnąca otwartość tej gospodarki, którą wiąże się ze zmianą koncepcji rozwoju społeczno-gospodarczego kraju w końcu lat siedemdziesiątych XX wieku. Wyniki makroekonomiczne potwierdzają dynamiczny wzrost gospodarki chińskiej przez kolejne dekady. Istnieją również trwałe przesłanki dalszego rozwoju kraju²⁴. Przede wszystkim warto wspomnieć o stopniowej harmonizacji przepisów i regulacji wewnętrznych do praw międzynarodowych. Natomiast najważniejszym, historycznym wydarzeniem była akcesja Chin do Światowej Organizacji Handlu²⁵.

Wszystkie kraje azjatyckie ASEM mają już doświadczenie dotyczące przyciągania kapitału zagranicznego. Pierwsza była era krajów Azji Południowo-Wschodniej, czyli „tygrysów azjatyckich”. Obserwując rynek, na zagranicznych inwestorów otworzyły się kolejne państwa, w tym Chiny i Indie. Jednak otwartość gospodarek to nie jedyny argument przemawiający za lokowaniem bezpośrednich inwestycji. Światowy rynek kapitału charakteryzuje się dużą wrażliwością i częstotliwością zmian. Zatem ważne stają się inne czynniki, które mają decydujący wpływ na skalę i wybór miejsca lokaty BIZ. Są to: postępujący proces globalizacji, intensyfikacja internacjonalizacji gospodarek i podmiotów w nich funkcjonujących, turbulencje na rynkach finansowych i gospodarczych. Dlatego w tak szybko zmieniającym się otoczeniu trudno ustalić dalsze etapy i przewidywać zmiany na rynku. Można spodziewać się zatem, że przyszłość światowego rynku przepływów kapitału będzie kształtować się w sposób obfitujący w nowe i niespodziewane zdarzenia²⁶.

Zamieszczona w niniejszym rozdziale analiza dotyczy napływu unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ do wybranych krajów azjatyckich ASEM. Kryterium wyboru krajów uwzględnia największy napływ inwestycji oraz dostępne dane. Wykorzystano dane ze statystyk Konferencji Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju (UNCTAD) oraz Japońskiej Organizacji Handlu Zagranicznego (JETRO). W tej części zastały przedstawione przepływy inwestycji

²⁴ K. Starzyk, *op. cit.*

²⁵ E. Cieślak, *op. cit.*

²⁶ A. Szóstek, *Międzynarodowa alokacja kapitału w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, [w:] G. Kozuń-Cieślak (red.), *Światowy rynek kapitału. Wybrane zagadnienia. Uwarunkowania, doświadczenia, perspektywy*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012, s. 201–219.

do wybranych krajów ASEAN, takich jak: Indonezja, Singapur, Tajlandia, Malezja, Filipiny oraz Kambodża, a w dalszej do Chin, Indii, Korei Południowej i Japonii.

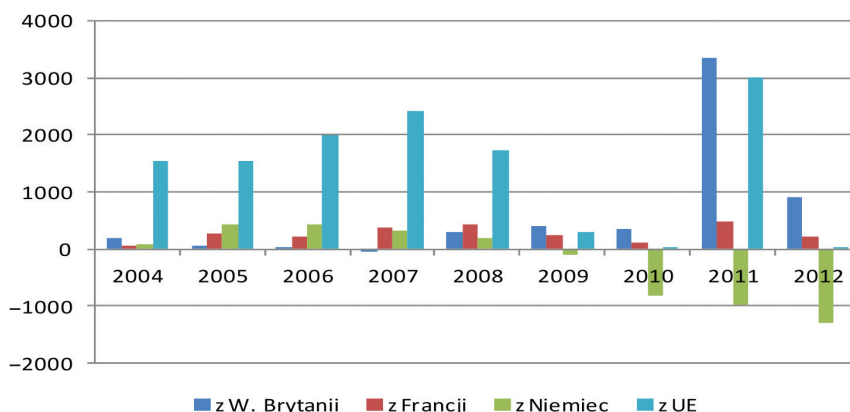
Unijne, brytyjskie, francuskie i niemieckie BIZ lokowane w Indonezji w latach 2004–2012 przedstawiają tabela 2.16 i wykres 2.15. Inwestycje unijne są sumą lokat poszczególnych krajów UE. Dane pokazujące unijne BIZ w Indonezji dowodzą, że ich trend jest rosnący aż do 2007 roku, kiedy ich wartość wyniosła 2,4 mld USD. Następnie inwestycje maleją do 2010 roku, w którym strumień BIZ wyniósł 17 mln USD. Kolejne lata to dynamiczny wzrost w 2011 roku do prawie 3 mld USD i nagły spadek w 2012 roku do 39 mln USD. Unijne BIZ reagowały na zmiany strumieni inwestycji poszczególnych krajów, w tym największy, korzystny wpływ miała Wielka Brytania, której inwestycje były największe. Choć w 2011 roku zainwestowała 3,4 mld USD, to wycofywanie kapitału np. Niemiec o wartości –1 mld USD zneutralizowało ogólny unijny wzrost. Należy zanotować, że właśnie w przypadku niemieckich BIZ nastąpił odpływ kapitału do poziomu -1,3 mld USD w 2012 roku.

Tabela 2.16. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Indonezji, lata 2004–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do INDONEZJI			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2004	199	65	89	1546
2005	50	280	436	1543
2006	31	213	425	1995
2007	–52	383	335	2409
2008	291	418	199	1737
2009	402	257	–89	299
2010	344	117	–825	17
2011	3352	480	–965	2994
2012	915	217	–1300	39

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015].

W przypadku Singapuru analizą zostały objęte lata 2001–2011. Unia Europejska zainwestowała w formie BIZ znaczne kwoty. W latach 2010–2011 można zaobserwować wzrost lokat. Inwestycje UE w Singapurze sięgnęły najwyższej wartości w 2011 roku i było to 20,5 mld USD. Inwestycje płynące z Wielkiej Brytanii

Wykres 2.15. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Indonezji, lata 2004–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

w 2011 roku osiągnęły wartość 5,6 mld USD. Należy stwierdzić, że strumienie BIZ napływające do Singapuru z poszczególnych krajów nie są równomierne, nie można zauważyć trendu. Największy strumień inwestycji przepłynął z Wielkiej Brytanii w 2007 roku (prawie 6,9 mld USD). Wielka Brytania jest największym indywidualnym inwestorem w Singapurze. Szczegółowe dane przedstawiają tabela 2.17 i wykres 2.16.

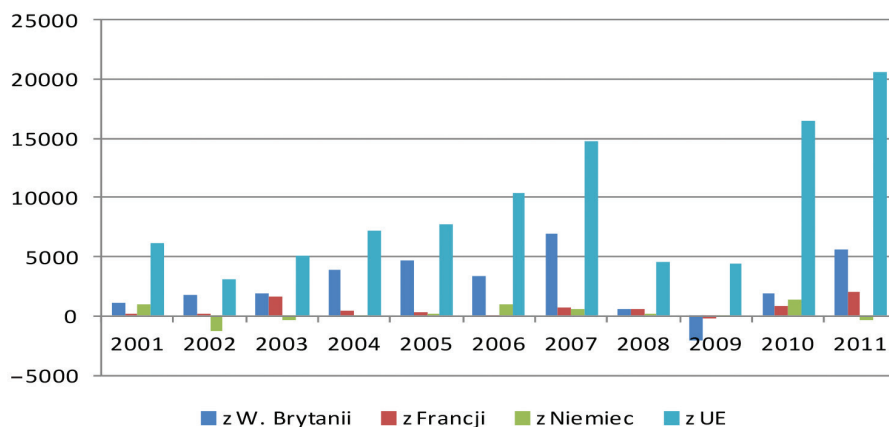
Tajlandia to kolejne miejsce lokalizacji unijnych BIZ, co pokazują tabela 2.18 i wykres 2.17. Największe inwestycje płynące z Unii Europejskiej w 2006 roku wynosiły 2,2 mld USD, podczas gdy w 2012 roku były to prawie 2 mld USD. Największe inwestycje z Wielkiej Brytanii zaobserwowano w 2007 roku (prawie 0,7 mld USD). Natomiast największy strumień BIZ z Francji odnotowano w 2011 roku i wynosił on prawie 0,3 mld USD. W 2006 roku Niemcy zainwestowały 0,4 mld USD.

Największy przepływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych z Unii Europejskiej do Malezji przypadł na 2011 rok i wyniósł 5,5 mld USD. W tym samym roku największy przepływ BIZ nastąpił z Wielkiej Brytanii – na poziomie 3,2 mld USD, natomiast z Niemiec miał wielkość 0,9 mld USD, a z Francji 0,3 mld USD. W 2012 roku widoczny jest drastyczny spadek napływu inwestycji, do czego dochodzi również wycofywanie kapitału najważniejszego inwestora, czyli Wielkiej Brytanii (–1,6 mld USD). Odpływ kapitału unijnego wyniósł –0,3 mld USD. Dokładne dane przedstawiają tabela 2.19 i wykres 2.18.

Tabela 2.17. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Singapuru, lata 2001–2011 (w mln USD)

Rok	BIZ do SINGAPURU			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2001	1083	192	968	6130
2002	1801	146	–1242	–1242
2003	1891	1621	–388	5149
2004	3955	479	–113	7257
2005	4749	289	77	7792
2006	3317	–141	947	10 425
2007	6888	665	556	14 727
2008	570	628	97	4497
2009	–2092	–210	–139	4473
2010	1879	843	1430	16 504
2011	5611	1984	–357	20 541

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015].

Wykres 2.16. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Singapuru, lata 2001–2011 (w mln USD)

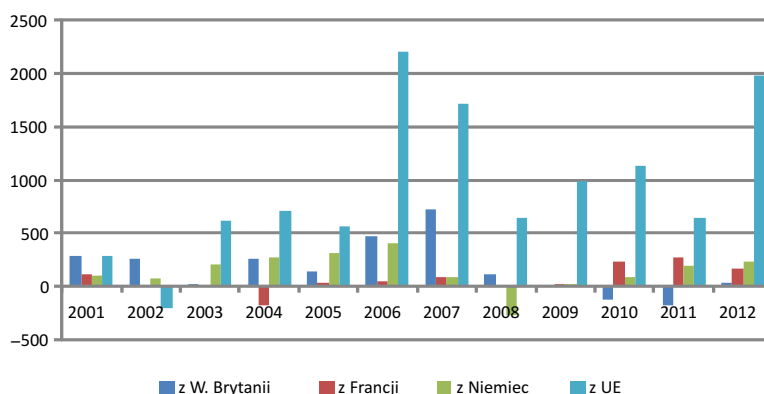
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

2.2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne Unii Europejskiej w azjatyckich krajach ASEM

Tabela 2.18. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Tajlandii, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do TAJLANDII			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2001	293	110	98	287
2002	260	10	71	−198
2003	16	10	210	617
2004	265	−177	272	706
2005	147	41	311	571
2006	467	43	401	2205
2007	728	91	88	1721
2008	110	3	−270	649
2009	10	21	28	993
2010	−120	239	83	1133
2011	−172	270	190	642
2012	31	165	233	1977

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015].

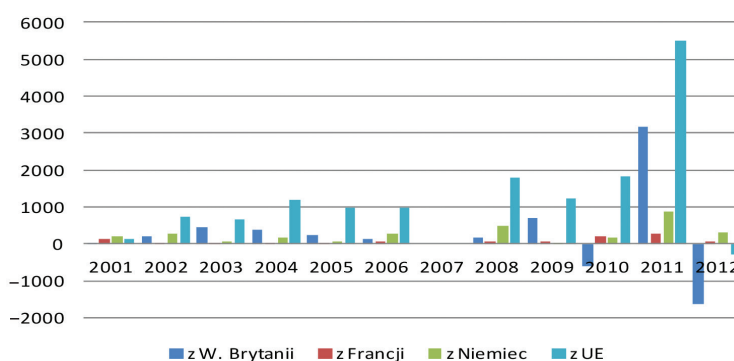
Wykres 2.17. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Tajlandii, lata 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

Tabela 2.19. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Malezji, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do MALEZJI			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2001	17	134	222	135
2002	207	7	279	726
2003	453	28	62	665
2004	377	10	178	1195
2005	230	15	65	999
2006	144	62	278	1000
2007				
2008	186	53	491	1802
2009	699	65	25	1227
2010	–602	212	162	1819
2011	3157	260	869	5492
2012	–1643	61	308	–301

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]. Brak danych w 2007 roku.

Wykres 2.18. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Malezji, lata 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]. Brak danych w 2007 roku

Największe unijne BIZ przyłyły do Filipin w roku 2008 w wysokości 0,5 mld USD, a w 2006 roku były to 0,4 mld USD. W ostatnim rozpatrywanym 2012 roku strumieniu BIZ do Filipin napływały z Wielkiej Brytanii (39 mln USD) i z Niemiec (8 mln USD). Natomiast unijne BIZ były na poziomie 174 mln USD. Szczegółowe dane zawierają tabela 2.20 i wykres 2.19.

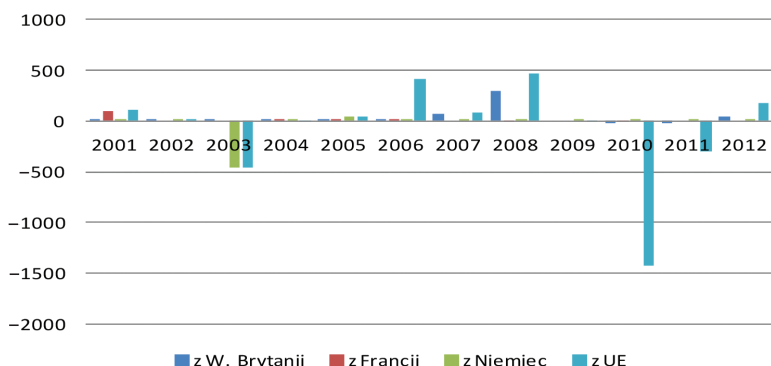
Kambodża to kolejne miejsce lokalizacji unijnych inwestycji. W 2012 roku BIZ osiągnęły tam najwyższy w historii poziom 115 mln USD, podczas gdy w 2007 roku wyniosły 80 mln USD, a w 2008 roku 77 mln USD. Najwyższy poziom inwestycji pochodzących z Wielkiej Brytanii zanotowano w 2012 roku (71 mln USD), natomiast w 2008 roku z Francji (37 mln USD) i w tym samym roku z Niemiec (12 mln USD). Dane zawierają tabela 2.21 i wykres 2.20.

Na podstawie zaprezentowanych danych dotyczących unijnych bezpośrednich inwestycji zagranicznych lokowanych w krajach Azji Południowo-Wschodniej w latach 2001–2012 można wnioskować, że rosła lokaty unijnych BIZ w krajach ASEAN. Największe strumienie tych inwestycji płynęły do Singapuru i Tajlandii. Jednak kryzys lat 2008–2009 spowodował zmniejszenie przepływów unijnych BIZ.

Tabela 2.20. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Filipin, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do FILIPIN			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2001	9	95	1	111
2002	1		1	20
2003	3		–460	–457
2004	2	1	1	–12
2005	10	10	37	44
2006	17	3	14	418
2007	75		16	89
2008	298	–16	18	473
2009			3	–16
2010	–21	–10	18	–1427
2011	–22		13	–296
2012	39		8	174

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]. Puste pola komórek oznaczają brak danych.

Wykres 2.19. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Filipin, lata 2001–2012 (w mln USD)

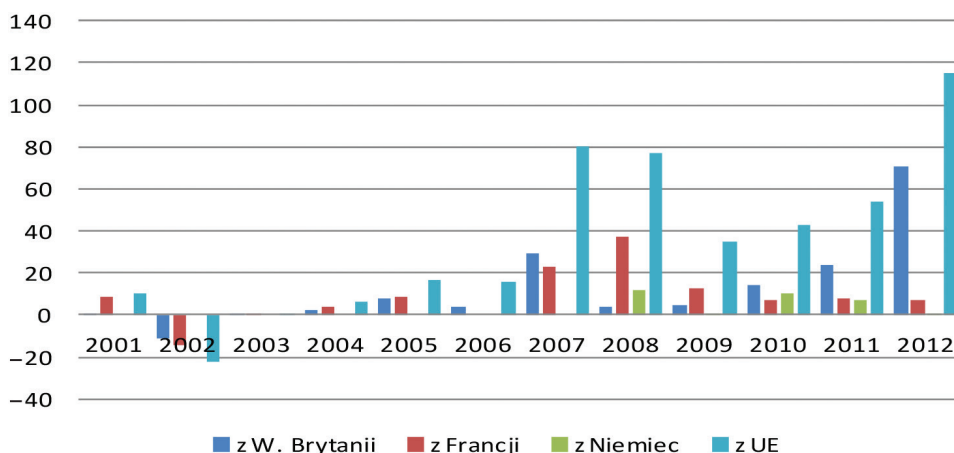
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment), [dostęp 29.11.2015]

Tabela 2.21. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Kambodży, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do KAMBODŻY			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2001	1	9		10
2002	-11	-14		-22
2003	1	1		1
2004	2	4		6
2005	8	9		17
2006	4			16
2007	29	23		80
2008	4	37	12	77
2009	5	13	1	35
2010	14	7	10	43
2011	24	8	7	54
2012	71	7	1	115

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]
Puste pola komórek oznaczają brak danych.

2.1. Obroty handlowe Unii Europejskiej z azjatyckimi krajami ASEM

Wykres 2.20. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Kambodży, lata 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

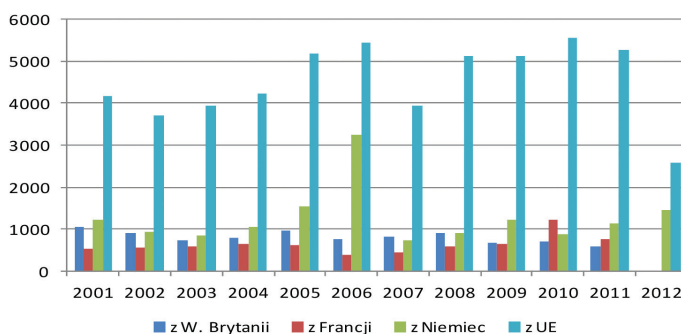
Kolejna analiza dotyczy unijnych bezpośrednich inwestycji lokowanych w takich krajach azjatyckich, jak Chiny, Indie, Korea Południowa i Japonia. Pierwszym przykładem z tej grupy krajów są Chiny. Tabela 2.22 i wykres 2.21 przedstawiają strumienie BIZ pochodzące z krajów UE, które napłynęły do Chin. Widoczne jest znaczne zainteresowanie rynkiem chińskim krajów Unii Europejskiej, choć w dwóch ostatnich rozpatrywanych latach – 2011 i 2012 – odnotowano jego niewielki spadek. Najmniejsza wartość unijnych inwestycji na przestrzeni badanych lat przypadła na 2012 rok i wyniosła 2,6 mld USD. Niemieckie inwestycje były wtedy najbardziej znaczące spośród unijnych i kształtowały się na poziomie 1,5 mld USD. Największą wartość niemieckich inwestycji zanotowano w 2006 roku, i wynosiła ona wtedy 3,2 mld USD. Z powodu braku danych dotyczących Wielkiej Brytanii i Francji nie można porównać wielkości w 2012 roku. Rozpatrując dane na temat inwestycji pochodzących z Wielkiej Brytanii należy zaznaczyć, że BIZ w kolejnych rozpatrywanych latach przekraczały wartość 0,6 mld USD, a z Francji 0,4 mld USD. Wszystkie przedstawione inwestycje krajów unijnych były w kolejnych latach dodatnie.

Przeprowadzona analiza unijnych BIZ kierowanych do Chin w latach 2001–2012 stanowi podstawę do sformułowania wniosku, że Chiny przyjęły na swoim terenie największe unijne strumienie BIZ. Widoczne jest jednak zmniejszenie lokat w 2007 i 2012 roku.

Tabela 2.22. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Chin, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do CHIN			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2001	1052	532	1213	4183
2002	896	576	928	3710
2003	742	604	857	3930
2004	793	657	1058	4239
2005	965	615	1530	5194
2006	754	383	3250	5439
2007	831	456	734	3945
2008	914	588	900	5115
2009	679	654	1217	5122
2010	710	1238	888	5569
2011	582	769	1129	5267
2012			1451	2595

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]. W 2012 roku brak danych dla Francji i Wielkiej Brytanii.

Wykres 2.21. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Chin, lata 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]. W 2012 roku brak danych dla Francji i Wielkiej Brytanii

Tabela 2.21 i wykres 2.22 przedstawiają BIZ napływające do Indii. Spośród krajów Unii Europejskiej największe zainteresowanie tym rynkiem wykazuje Wielka Brytania i to ona jest największym indywidualnym inwestorem. Największe strumienie unijnych inwestycji zanotowano w 2011 roku – 7,2 mld USD, natomiast z Wielkiej Brytanii wyniosły w tym samym roku 2,8 mld USD, z Francji prawie 0,6 mld USD, a z Niemiec prawie 0,4 mld USD. W 2012 roku unijne BIZ zmalały do poziomu 5,3 mld USD, natomiast brytyjskie do 1 mld USD. Z kolei francuskie i niemieckie inwestycje w 2012 roku kształtowały się na poziomie 0,5 mld USD.

Analiza zaprezentowanych danych dotyczących unijnych BIZ lokowanych w Indiach w latach 2001–2012 pozwala stwierdzić, że od 2006 roku widoczne jest zwiększenie lokat unijnych BIZ. Spośród krajów UE największym inwestorem indywidualnym jest Wielka Brytania.

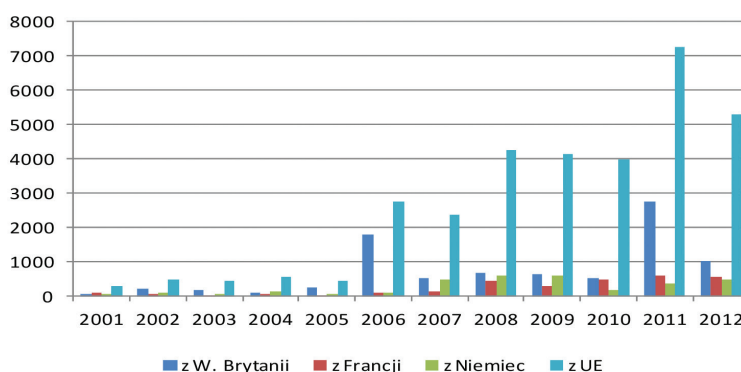
Kolejna analiza dotyczy inwestycji w Korei Południowej. Tabela 2.24 i wykres 2.23 przedstawiają przepływy BIZ z Wielkiej Brytanii, Francji i Niemiec.

Tabela 2.23. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Indii, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do INDII			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2001	45	88	74	303
2002	224	53	103	474
2003	157	34	69	457
2004	84	44	143	561
2005	261	12	45	450
2006	1809	100	116	2761
2007	508	136	486	2385
2008	690	437	611	4266
2009	643	283	602	4120
2010	538	486	163	3966
2011	2760	589	368	7241
2012	1022	547	467	5310

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015].

Największy strumień BIZ płynący z Wielkiej Brytanii przypada na 2005 rok (2,2 mld USD). Od 2008 roku, kiedy poziom BIZ wynosił 1,6 mld USD, obserwowano jego trend malejący do 2011 roku do wielkości 0,6 mld USD. Następnie w 2012 roku wyniósł on 0,8 mld USD. Największy strumień BIZ z Francji zarejestrowany został w 2008 roku i wyniósł 0,78 mld USD, a w 2006 0,76 mld USD. Natomiast największy strumień BIZ z Niemiec odnotowano w 2011 roku i wynosił on niespełna 1 mld USD. Unijne BIZ od 2008 roku rosły aż do 2011 roku, w którym zanotowano największy ich poziom – 3,8 mld USD. Natomiast w następnym 2012 roku spadły do wartości 1,6 mld USD.

Wykres 2.22. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Indii, lata 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

Z przeprowadzonej analizy napływu unijnych BIZ do Korei Południowej w latach 2001–2012 można wnioskować, że lokaty unijnych BIZ w Korei Południowej rosły. Jednak w 2007 roku nastąpił odpływ unijnego kapitału, natomiast w 2012 widoczne było zmniejszenie lokat unijnych inwestycji.

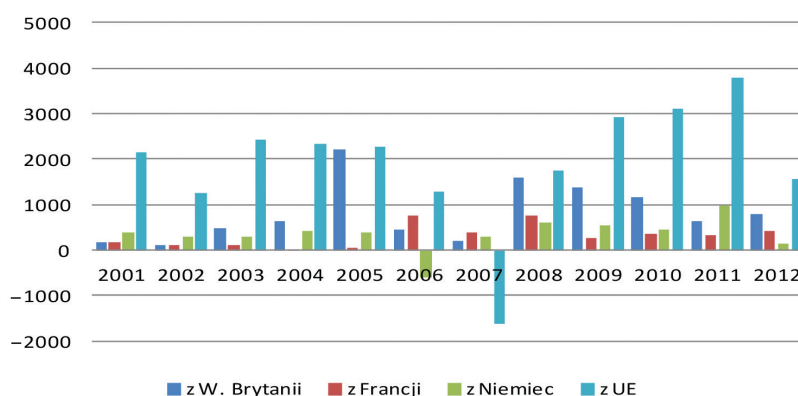
Ostatnim z krajów rozpatrywanych pod względem lokat europejskich BIZ jest Japonia. Tabela 2.25 i wykres 2.24 przedstawiają strumienie europejskich, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ w latach 2002–2014. Widoczne było zainteresowanie tym rynkiem ze strony inwestorów europejskich w latach 2002–2009. W 2009 roku poziom unijnych inwestycji był największy i wynosił 8,2 mld USD. W 2011 roku nastąpił spadek inwestycji do poziomu 1,2 mld USD i odpływ kapitału w 2014 roku (–2,2 mld USD). W 2009 roku przepłynął największy strumień brytyjskich BIZ w wysokości 5,6 mld USD. Następnie notowany był spadek tych inwestycji przez kolejne lata, by w 2014 roku osiągnąć poziom 91 mln USD. Największy

2.1. Obroty handlowe Unii Europejskiej z azjatyckimi krajami ASEM

Tabela 2.24. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Korei Południowej, lata 2001–2012 (w mln USD)

Rok	BIZ do KOREI POŁUDNIOWEJ			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z UE
2001	179	189	403	2149
2002	115	103	290	1251
2003	488	120	300	2434
2004	632	22	412	2341
2005	2216	56	393	2267
2006	458	755	-584	1300
2007	201	375	286	-1611
2008	1588	775	621	621
2009	1393	255	559	2911
2010	1176	370	462	3113
2011	645	337	991	3791
2012	784	422	144	1557

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015].

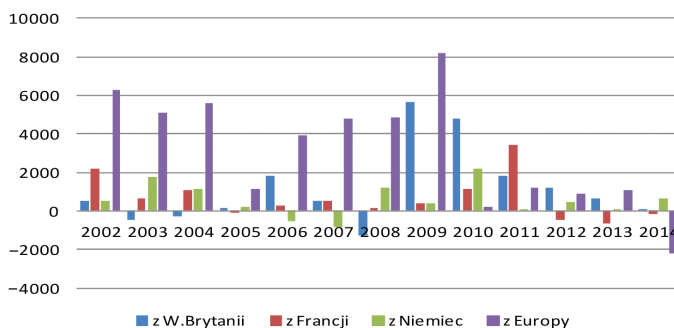
Wykres 2.23. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Korei Południowej, lata 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org/en/Pages/Statistics.aspx (Foreign direct investment) [dostęp 29.11.2015]

Tabela 2.25. Wartość europejskich, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Japonii, lata 2002–2014 (w mln USD)

Rok	BIZ do JAPONII			
	z Wielkiej Brytanii	z Francji	z Niemiec	z Europy
2002	540	2213	551	6262
2003	–442	651	1764	5102
2004	–310	1049	1170	5623
2005	132	–78	237	1123
2006	1807	274	–542	3942
2007	540	504	–813	4786
2008	–1289	177	1185	4867
2009	5629	371	389	8211
2010	4817	1128	2206	204
2011	1792	3438	18	1203
2012	1212	–463	449	893
2013	618	–645	10	1061
2014	91	–131	626	–2195

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych JETRO, FDI flow by Country and Region, <https://www.jetro.go.jp> [dostęp 26.10.2015] JETRO rejestruje BIZ powyżej 1 mln USD. Dane dotyczące Europy zawierają dane z Europy Zachodniej i Wschodniej. Ujemne wartości oznaczają wypływy BIZ netto.

Wykres 2.24. Wartość europejskich, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Japonii, lata 2002–2014 (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych JETRO, FDI flow by Country and Region, <https://www.jetro.go.jp> [dostęp 26.10.2015] JETRO rejestruje BIZ powyżej 1 mln USD. Dane dotyczące Europy zawierają dane z Europy Zachodniej i Wschodniej. Ujemne wartości oznaczają wypływy BIZ netto

przepływ BIZ z Francji przypadł na 2011 rok i wynosił 3,4 mld USD, a w 2002 roku było to 2,2 mld USD. Największy poziom BIZ z Niemiec odnotowano w 2010 roku – 2,2 mld USD, a w 2003 roku 1,8 mld USD.

Przeprowadzona analiza danych napływu unijnych BIZ do Japonii w latach 2002–2014 pozwala stwierdzić, że po kolejnych falach kryzysu widoczny jest spadek lokowanych unijnych BIZ. Inwestycje z Wielkiej Brytanii, Francji i Niemiec znacznie zmniejszyły się w 2013 roku. Zmalało zainteresowanie lokowaniem BIZ w Japonii, czego potwierdzeniem jest odpływ unijnego kapitału w 2014 roku.

Podsumowując, można stwierdzić, że kraje azjatyckie ASEM z punktu widzenia największych inwestorów europejskich, w tym unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich, są bardzo dobrym miejscem lokowania BIZ. Jak wynika z powyższej analizy danych, unijne inwestycje rosły pod względem ilościowym, jednak notowane były nagłe, znaczne spadki przepływów BIZ. Były one spowodowane zmianami sytuacji makroekonomicznej, kryzysami ekonomicznymi oraz sytuacją wewnętrzną krajów inwestorów i odbiorców. Zaprezentowana struktura geograficzna lokowanych inwestycji wskazuje, że najważniejszymi krajami odbiorcami tych BIZ są kraje Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (w tym Indonezja, Singapur i Tajlandia) oraz Azji Wschodniej (Chiny i Indie). Dodatkowo można zauważyć, że inwestorzy z Unii Europejskiej chętniej lokują kapitał w formie BIZ w tych krajach, które są im bliskie ekonomicznie. Największy strumień unijnych (w większości jednak brytyjskich) BIZ tradycyjnie lokowany jest w Singapurze i Indiach. Należy to tłumaczyć względami historycznymi, oba kraje były bowiem koloniami brytyjskimi.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wymiany handlowej i bezpośrednich inwestycji zagranicznych Unii Europejskiej z krajami azjatyckimi ASEM stanowi podstawę do sformułowania kilku wniosków. Po pierwsze, Unia Europejska jest nadal znaczącym podmiotem wymiany handlowej z krajami azjatyckimi. UE jest jednym z najważniejszych partnerów handlowych azjatyckich krajów ASEM.

Po drugie, następuje wzrost obrotów handlowych UE z azjatyckimi krajami ASEM w latach 2010–2013 (prezentują to dane dotyczące zarówno wartości importu, jak i eksportu), po kryzysie i spadku obrotów w 2009 roku.

Po trzecie, następuje wzrost wymiany handlowej UE z krajami ASEAN (tak w imporcie, jak i w eksporcie) w latach 2002–2014. Należy jednak zaznaczyć spadek wzajemnych obrotów handlowych w 2009 roku. Spośród krajów ASEAN największe obroty handlowe UE ma z Singapurem (lata 2013–2014).

Po czwarte, spośród wszystkich azjatyckich krajów ASEM Chiny są najatrakcyjniejszym partnerem handlowym dla UE. Zaobserwować można tendencję wzrostową we wzajemnych obrotach handlowych w latach 2004–2014, uwzględniając załamanie w imporcie towarów z Chin do UE w latach 2009–2010.

Po piąte, głównymi azjatyckimi partnerami handlowymi UE są oprócz Chin Rosja, Korea Południowa, Indie i Japonia. Jednak obecnie rola Japonii we obrotach handlowych z UE maleje. Decydujące znaczenie miał kryzys lat 2008–2009, który spowodował zmniejszenie wzajemnej wymiany.

Po szóste, Unia Europejska pozostaje wiodącym partnerem krajów azjatyckich ASEM pod względem inwestowania w formie BIZ.

Po siódme, w latach 2001–2013 notowano znaczne i rosnące przepływy unijnych strumieni BIZ lokowanych w krajach Azji, z wyjątkiem lat kryzysu (2008–2009 i 2012), w których Unia Europejska zmniejszyła lokaty bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Azji, w tym zarówno w Azji Południowo-Wschodniej, jak i Wschodniej.

Po ósme, spośród krajów Unii Europejskiej największe BIZ w krajach azjatyckich ASEM lokowały: Niemcy, Francja i Wielka Brytania.

Po dziewiąte, Unia Europejska zwiększyła przepływy BIZ do krajów ASEAN w latach 2001–2012. Największe unijne inwestycje płynęły do takich krajów ASEAN, jak Singapur, Tajlandia i Kambodża.

Po dziesiąte, największe unijne BIZ lokowane były w Chinach w latach 2001–2012. Znacznie mniejszy strumień inwestycji z UE przepłynął do Korei Południowej, Indii i Japonii. Spore osłabienie inwestycji unijnych w Japonii zanotowano w latach 2012–2013, a w 2014 roku nastąpiło wycofywanie unijnego kapitału.

Biorąc pod uwagę powyższe wnioski, można uznać, że w ostatnich latach następuje wzrost znaczenia Unii Europejskiej jako partnera gospodarczego krajów azjatyckich ASEM. Unia Europejska jest wiodącym partnerem handlowym i inwestycyjnym krajów azjatyckich, jednak negatywny wpływ na obroty handlowe i przepływ BIZ miały lata kryzysu 2008–2009 i 2012. Nastąpiło wówczas spowolnienie w handlu i BIZ. Spośród krajów azjatyckich ASEM najważniejszym partnerem gospodarczym Unii Europejskiej są Chiny; rośnie rola krajów ASEAN, za to maleje rola Japonii.

Rozdział 3

Ekologiczne aspekty zrównoważonego rozwoju na przykładzie wybranych krajów ASEM

Kraje rozwinięte, jak i rozwijające się dużą wagę przywiązują do realizacji zasad zrównoważonego rozwoju, w tym szczególnie do równowagi ekologicznej. Odpowiednie gospodarowanie zasobami i podjęcie działań proekologicznych może prowadzić do utrzymania standardu życia obecnych i przyszłych pokoleń. Należy zachować równowagę między rozwojem gospodarczym i ochroną środowiska naturalnego, rozwój gospodarczy może bowiem przebiegać w granicach tolerancji natury. Istnieje globalna odpowiedzialność państw za obecny i przyszły stan ziemi.

Kraje ASEM włączają się w działania na rzecz poprawy środowiska naturalnego na świecie. Można zadać następujące pytania: Jakie działania krajów ASEM są podejmowane w celu ochrony przyrody?; Jakie instrumenty polityczno-prawne są stosowane dla uzyskania lepszych efektów środowiskowych?; Jak przedstawia się bezpieczeństwo ekologiczne krajów ASEM?

3.1. Zrównoważony rozwój – koncepcje, trójkąt celów i etapy rozwoju strategii globalnej

Pojęcie zrównoważonego rozwoju zostało stworzone przez Hansa Carla von Carlowitza. Niemiecki uczyony użył tego określenia w książce *Sylvicultura oeconomica*, w której opisał dewastację lasów w czasie wojny trzydziestoletniej (1618–1648). Zaproponował takie funkcjonowanie lasów, by wciąż można było dbać o przyszły, stabilny rozwój drzewostanu. Pisał, że nie można doprowadzić do momentu, w którym wyręb drzew będzie znacznie przewyższał zalesianie.

W niemieckiej gospodarce mówi się o jej zrównoważeniu od XVIII wieku. Pierwszy ślad leksykalny można znaleźć w dokumencie *Beyträge und Verbesserung*

des Vollständigen Forst – Fisch und Jagd – Lexikon z 1780 roku. Niełatwo jest wskazać moment, w którym pojawiła się sama koncepcja ekorozwoju. Przyjmuje się, że była propagowana na początku XIX wieku przez wszystkie niemieckie wyższe szkoły leśnicze. W związku z tym, że niemieckie leśnictwo cieszyło się wówczas dużym uznaniem, naukowcy z całego świata uznali to pojęcie. Przetłumaczono na język angielski określenie *sustainable*, które zostało przyjęte przez ruch ekologiczny. Obecnie definicja zrównoważonego rozwoju nie odnosi się tylko do sfery leśnictwa.

Początek dyskusji na temat rozwoju zrównoważonego dała konferencja pod hasłem „Mamy tylko jedną Ziemię”, która odbyła się w 1972 roku (Konferencja Narodów Zjednoczonych w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka, zwana krótko Konferencją Sztokholmską). Była to pierwsza światowa konferencja dotycząca środowiska i dała początek międzynarodowej współpracy na rzecz ochrony środowiska. Podczas jej obrad uzgodniono, że ochrona środowiska będzie stanowić jedną z podstawowych funkcji państwa. Głównym osiągnięciem konferencji było podpisanie *Deklaracji Konferencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka*, zwanej Deklaracją Sztokholmską, przez przedstawicieli stu trzynastu państw. Podkreślała m.in., że każdy obywatel ma prawo do użytkowania naturalnego środowiska i jednocześnie obowiązek sprawowania kontroli związanej z dbaniem o środowisko. W Deklaracji zawarto dwadzieścia sześć zasad dotyczących polityki ochrony środowiska (m.in. ochrona przyrody, zapobieganie zanieczyszczaniu środowiska, prawo jednostki do życia w czystym środowisku oraz odpowiedzialność człowieka za jego ochronę i poprawę jego stanu dla obecnych i przyszłych pokoleń). Powołano UNEP – Program Ochrony Środowiska Narodów Zjednoczonych, który jest agendą ONZ odpowiedzialną za działania w zakresie ochrony środowiska (m.in. za stałe monitorowanie stanu środowiska oraz pomoc dotyczącą tworzenia umów międzynarodowych i wdrażania programów ochrony przyrody). W trakcie obrad posługiwano się określeniem „ekorozwój”, które oznaczało zrównoważony rozwój¹.

Pojęcie ekorozwoju zostało zdefiniowane w 1975 roku na III Sesji Zarządzającej Programem Ochrony Środowiska ONZ (UNEP). Przyjęto wtedy, że „społeczeństwo realizujące ideę ekorozwoju: uznaje nadrzędność wymogów ekologicznych, których nie należy zakłócać przez wzrost cywilizacji oraz rozwój kulturalny i gospodarczy, jest zdolne do samosterowania swoim rozwojem w celu utrzymania homeostazy

¹ E. Mazur-Wierzbička, *Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako podstawa gospodarowania środowiskiem przyrodniczym*, [w:] D. Kopycińska (red.), *Funkcjonowanie gospodarki polskiej w warunkach integracji i globalizacji*, Katedra Makroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s. 33–44.

i symbiozy z przyrodą, a więc respektuje oszczędną produkcję i konsumpcję oraz wykorzystywanie odpadów, dba o przyszłościowe konsekwencje podejmowanych działań, a więc także o potrzeby i zdrowie przyszłych pokoleń”².

Po raz pierwszy na forum międzynarodowym z określeniem „zrównoważony rozwój” wystąpiła organizacja IUCN (International Union for Conservation of Natural, obecnie World Conservation Union – WCU). Przejęła je i wprowadziła do dyskursu specjalistów powołana przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1983 roku Światowa Komisja do spraw Środowiska i Rozwoju, znana jako Komisja Brundtland (od nazwiska jej przewodniczącej Gro Harlem Brundtland). Oczekiwano opracowania „globalnego programu zmian” oraz przeanalizowania głównych problemów środowiska i rozwoju, sformułowania realistycznych propozycji rozwiązania tych problemów i zaproponowania nowych form międzynarodowej współpracy w ich rozwiązywaniu. Pierwsze spotkanie Komisji odbyło się w 1984 roku, a w 1987 roku zakończono jej prace raportem *Nasza wspólna przyszłość*. Raport Brundtland składa się z trzech części. Jednak najważniejsza jest część pierwsza, w której zawarto nowatorską i złożoną koncepcję zrównoważonego rozwoju. Raport sformułował założenia konferencji, która odbyła się w Rio de Janeiro pięć lat później³.

Według Komisji Brundtland: „Trwały rozwój jest rozwojem zaspokajającym potrzeby teraźniejszości bez ryzyka, że przyszłe pokolenia nie będą mogły zaspokoić swoich potrzeb”. Uznano zatem, że zrównoważony rozwój to rozwój społeczno-gospodarczy spełniający potrzeby obecnie żyjącego pokolenia, bez naruszania możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń. Rozwój nie powinien zagrażać środowisku naturalnemu, wpływać na jego stan oraz nie może wyczerpywać naturalnych zasobów. Założono, że postęp cywilizacyjny nie będzie się odbywać kosztem zniszczenia dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Z drugiej strony dbałość o środowisko naturalne nie powinna wpływać na ubożenie społeczeństw oraz zahamowanie postępu gospodarczego i społecznego. Definicja wskazuje, że nadrzędnym zadaniem jest harmonijny rozwój świata w oparciu o dobry stan środowiska. Celem jest utrzymanie równowagi między wzrostem gospodarczym a dbałością o środowisko⁴.

Koncepcja Komisji Brundtland opiera się na dwóch głównych założeniach: pierwsze mówi o tym, że podstawowym i nadrzędnym priorytetem są potrzeby najuboższych, drugie zaś podkreśla zdolność środowiska do zaspokajania potrzeb obecnych i przyszłych pokoleń. Raport pokazuje zależność między ubóstwem,

² S. Kozłowski, *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 106.

³ Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, www.un-documents.net/our-common-future.pdf [dostęp 21.12.2015]

⁴ G. Zabłocki, *Rozwój zrównoważony – idee, efekty, kontrowersje*, Wydawnictwo Pokaz, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2002, s. 37–38.

zniszczeniem środowiska i wzrostem gospodarczym. Dowodzi, że żaden z tych fundamentalnych problemów nie może być zwalczony osobno, tylko należy brać pod uwagę istniejące między nimi powiązania. Zrównoważony rozwój występuje zatem wtedy, gdy spełnione są podstawowe potrzeby wszystkich ludzi. Natomiast ich zaspokojenie nie jest możliwe bez pełnego ekonomicznego rozwoju państwa, wysokiego poziomu działalności produkcyjnej oraz sprawiedliwych szans dla wszystkich jednostek. Minimalnym wymogiem zrównoważonego rozwoju jest niezagrażanie naturalnym systemom warunkującym życie na Ziemi: atmosferze, wodzie, glebie oraz istotom żywym. Ekosystemy jednak nie muszą pozostać nie-naruszone. W obecnych czasach nie jest to możliwe ani konieczne. W przypadku zasobów odnawialnych (las, ziemia uprawna, zasoby ryb) ich wykorzystanie powinno być uwarunkowane możliwościami ich odnawiania, regeneracji i naturalnego wzrostu. W odniesieniu do zasobów nieodnawialnych (paliwa kopalne, minerały), których wydobywanie i przerób powodują zmniejszenie ich ilości dla przyszłych pokoleń, należy podjąć działania zmierzające do zahamowania tempa ich wyczerpywania się (z użyciem najnowszych technologii). Ważne są koordynacja i śledzenie postępu wydobywania zasobów w ujęciu globalnym i upewnienie się, że nie skończą się, zanim nie będą dostępne odpowiednie substytuty (poziom ich wykorzystania powinien być tym samym ograniczony do bezwzględного minimum). Poza tym zrównoważony rozwój ma się przyczyniać do zachowania różnorodności gatunkowej roślin i zwierząt. Są to zasoby z natury nieodnawialne, a strata poszczególnych gatunków może powodować znaczne zmniejszenie możliwości zaspokajania potrzeb przez przyszłe pokolenia. Do zasobów zaliczane są również czyste dobra publiczne, ogólnie dostępne, takie jak woda i powietrze, a niekorzystny wpływ na ich jakość powinien być zredukowany⁵.

Raport obejmuje również strategie, które powinny zostać zastosowane przez państwa, by mogły przejść od stanu destrukcyjnego procesu wzrostu ekonomicznego na drogę zrównoważonego rozwoju. Zaznacza się, że najistotniejsze jest ożywienie wzrostu gospodarczego, szczególnie w krajach rozwijających się, w których ubóstwo uniemożliwia odpowiedzialne korzystanie z zasobów naturalnych. Niezbędne są też zmiana jakości wzrostu (zapewnienie bardziej sprawiedliwej dystrybucji dochodów), zmniejszenie wrażliwości produkcji na kryzysy (mogłyby one doprowadzić do niezrównoważonego użycia zasobów) oraz oparcie wielkości wykorzystania zasobów na możliwościach ich regeneracji (chodzi tu o szybkość i akceptowalny koszt tych działań). Ponadto podkreśla się konieczność spełnienia podstawowych potrzeb wzrastającej liczby ludności świata (likwidacja zjawiska głodu, dostęp do energii, wody, urządzeń sanitarnych, opieki medycznej oraz

⁵ I.G. McChesney, *The Brundtland Report and sustainable development in New Zealand*, Centre for Resource Management Lincoln University and Canterbury, Canterbury 1991, s. 1–14.

zapewnienie dachu nad głową dla każdego człowieka). Z tym wiąże się kolejny istotny czynnik pozwalający na przejście na drogę zrównoważonego rozwoju. Jest nim stabilny poziom populacji, zgodny z możliwościami ekosystemu do zaspokojenia jego potrzeb. Stąd postulat zmniejszenia tempa wzrostu populacji, szczególnie w krajach rozwijających się, które przy obecnym stanie rozwoju gospodarczego nie są w stanie zapewnić ludności godnych warunków życia. Niezmiennie ważne pozostaje zachowanie obecnej wielkości zasobów, ich zwiększenie lub poprawa ich jakości. Zaznaczono, że celem jest zmniejszenie zanieczyszczenia wody i powietrza. Można to osiągnąć poprzez bardziej surowe standardy emisyjne oraz promowanie używania technologii, które pozwalają na redukcję lub ograniczenie wytwarzania odpadów szkodliwych dla środowiska. Konieczne jest również zwiększenie zużycia odnawialnych źródeł energii oraz rezygnacja lub znaczne ograniczenie wydobywania źródeł nieodnawialnych. Innym aspektem jest edukowanie społeczeństwa o tym, że poziom zużycia energii poszczególnych gospodarstw domowych ma bezpośredni wpływ na stan środowiska naturalnego. Każdy człowiek, a także każdy sektor gospodarki powinien rozsądnie korzystać z zasobów i brać pod uwagę ich zdolność do regeneracji. Nadrzędnym czynnikiem powinno być tempo ich zużycia, które nie może przekraczać tempa ich odtwarzania. Ponadto zrównoważony rozwój jest postrzegany jako zintegrowanie idei środowiskowych i ekonomicznych przy podejmowaniu decyzji i stanowieniu prawa. Niezbędnym elementem tej integracji jest włączenie społeczeństwa w proces podejmowania decyzji. Z punktu widzenia całego państwa należy mieć na uwadze, że jeden sektor gospodarki wpływa na inny, często w sposób negatywny, co jest niekiedy pomijane przy dążeniu do osiągnięcia danego celu gospodarczego. Dlatego tak ważne jest podejmowanie właściwych decyzji gospodarczych z poszanowaniem środowiska naturalnego.

Spełnienie wszystkich tych postulatów jest dużym wyzwaniem dla poszczególnych społeczności. Trudności w sprostaniu wymogom nie powinny jednak zniechęcać państw do tego, by weszły na drogę zrównoważonego rozwoju⁶.

Raport Komisji do spraw Rozwoju i Środowiska zawiera kompleksowe podejście do koncepcji zrównoważonego rozwoju. Przedstawia jego definicję, istotę oraz cele. Wskazano, że pojęcie zrównoważonego rozwoju jest wielopłaszczyznowe, czyli określa zespół powiązanych ze sobą czynników, odnoszący się zarówno do troski o dziedzictwo przyrodnicze, jak i odpowiedzialnego wykorzystania zasobów oraz do ochrony osób najuboższych i zaspokojenia ich podstawowych potrzeb, zapewnienia równych szans wszystkim ludziom oraz do innych czynników społecznych i gospodarczych. Natomiast rolą państw i instytucji jest takie kierowanie rozwojem, by z wykorzystaniem dostępnych technologii udało się

⁶ *Ibidem*.

zapewnić wzrost gospodarczy oraz zaspokoić potrzeby i aspiracje ludzi z poszanowaniem środowiska naturalnego, zachowując jednocześnie takie same możliwości dla przyszłych pokoleń. Prawo powinno być stanowione w taki sposób, aby obok nadrzędnych celów związanych z dążeniem do rozwoju gospodarczego (celów ekonomicznych) łączyło także czynniki środowiskowe. Społeczeństwo powinno mieć świadomość oddziaływania na innych ludzi i otaczający ich świat⁷.

Następnym etapem szerokiej dyskusji na forum międzynarodowym była Światowa Konferencja Narodów Zjednoczonych w Rio de Janeiro w 1992 roku⁸, nazywana także „Szczytem Ziemi”. Na spotkaniu został podpisany dokument Środowisko i rozwój, w którym za zrównoważony uznano „rozwój społeczny i gospodarczy zapewniający zaspokojenie potrzeb współczesnych społeczeństw, bez naruszania możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń”. Podczas konferencji uzgodniono nowe wytyczne rozwoju, które określono wspólną nazwą *sustainable development*. Fakt, że wszystkie państwa świata zgodziły się w 1992 roku na przyjęcie nowego celu rozwoju, tłumaczy się tym, że zaproponowane pojęcie było wystarczająco abstrakcyjne i niezobowiązujące. Zgoda na wprowadzenie nowego terminu nie oznaczała wspólnej jego definicji i uzgodnionych strategii.

Podczas konferencji przyjęto takie dokumenty, jak⁹:

- 1) *Deklaracja w sprawie Lasów*;
- 2) *Deklaracja z Rio w sprawie Środowiska i Rozwoju*;
- 3) *Globalny Program Działań Agenda 21*.

Konferencja w Rio stała się impulsem do zwołania ważnych konferencji międzynarodowych, które zakończyły się podpisaniem *Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu* oraz *Konwencji o Różnorodności Biologicznej*.

Jednym z najważniejszych dokumentów przyjętych podczas konferencji w 1992 roku była Agenda 21 (program uznany za ogólnoświatową strategię zrównoważonego rozwoju). Jest to akt programowy wskazujący problemy ludzkości wraz z propozycjami ich rozwiązania. Propagowany jest nowy model dobrobytu z uwzględnieniem ochrony środowiska. Jednak uczestnikom szczytu nie udało się określić wspólnej definicji ani celów ograniczenia nadmiernego zużycia zasobów. Poprawa zdrowia społeczeństwa, poziomu kształcenia, zaopatrzenia w żywność

⁷ *Ibidem*.

⁸ Earth Summit, UN Conference on Environment and Development (1992), <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html> [dostęp 29.11.2014].

⁹ J. Boć, K. Nowacki, E. Samborska-Boć, *Ochrona środowiska*, Wydawnictwo Kolonia Limited, Wrocław 2005, s. 95–128.

oraz zabezpieczenie rozwoju przyszłych pokoleń to jedyne postulaty niebudzące wątpliwości. Pojęcie zostało skrytykowane na forum międzynarodowym, a w Niemczech zostało uznane za nieprecyzyjne i mylące. Zdaniem Rady Ekspertów do spraw Środowiska powinno się używać określenia „rozwój trwale bezpieczny dla środowiska”, ponieważ akcentuje ono aspekt ochrony środowiska zgodny z treścią *sustainable development*. Kolejnym problemem uniemożliwiającym przedstawienie pełnej definicji jest zakres działań polityki zrównoważonego rozwoju. Obecnie większość autorów uznaje, że należy rozpatrywać to pojęcie w co najmniej trzech aspektach: ekologicznym, ekonomicznym i społecznym¹⁰.

Spotkanie w Rio de Janeiro miało charakter przełomowy. Po raz pierwszy podczas szczytu naukowcy doszli do wniosku, że aktualne podejście naukowo-techniczne może być niewłaściwe. Natomiast rozwój gospodarczy nie jest jedyną miarą jakości życia, a także bogactwa danego kraju. Oprócz wskaźnika PKB ważne są niezanieczyszczone powietrze i środowisko, możliwość korzystania z rekreacji, czyste miasta itd. Stwierdzono również, że nieograniczony rozwój gospodarki w dłuższym okresie może przyczynić się do całkowitego zniszczenia środowiska naturalnego.

Kolejnym istotnym etapem był Szczyt Milenijny ONZ, który odbył się w Nowym Jorku w 2000 roku. Zdefiniowano i przyjęto wówczas tzw. *Milenijne Cele Rozwoju*¹¹. W 2002 roku odbył się drugi Światowy Szczyt Ziemi w Johannesburgu. Nastąpiła weryfikacja wykonania dokumentów ze Sztokholmu oraz Rio de Janeiro. Przyjęto deklarację z Johannesburga¹². Na szczycie zadeklarowano rozpoczęcie walki z AIDS, usprawnienie światowej polityki dotyczącej wody, energii, zdrowia, rolnictwa i bioróżnorodności, a także podjęcie działań w celu zmniejszenia ubóstwa na świecie (aby znacząco zredukować liczbę ludzi żyjących za mniej niż jednego dolara dziennie).

Kolejny, trzeci Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro – „Rio +20” – odbył się w 2012 roku. Przedstawiciele ponad stu krajów przyjęli na nim dokument *Przyszłość, jakiej chcemy*. Szczyt potwierdził, że kraje są zaangażowane w realizację zasad zrównoważonego rozwoju, zgodziły się na wyznaczenie jego ogólnych celów (SDG), które mają być weryfikowane zgodnie z postępami określonymi w *Milenijnych Celach Rozwoju*. Cele te miały być zgodne z wyzwaniami przyszłości¹³.

W ostatnich latach wraz z powstaniem integracyjnych koncepcji zrównoważonego rozwoju uznaje się, że żaden cel nie może być postrzegany osobno, lecz wszystkie

¹⁰ Z. Brodecki, *Ochrona środowiska*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis, Warszawa 2005, s. 22–42.

¹¹ Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) w Polsce Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, *Milenijne Cele Rozwoju*, http://www.un.org.pl/rozwoj/doc/pol_Goals_MDG.pdf [dostęp 26.12.2014].

¹² Johannesburg Summit 2002, <http://www.unic.un.org.pl/johannesburg> [dostęp 27.12.2015]

¹³ Wystąpienie Sekretarza Generalnego ONZ dotyczące rezultatów Konferencji Rio+20, Zgromadzenie Ogólne ONZ Nowy Jork, 28 czerwca 2012 r., <http://www.unic.un.org.pl/aktualnosci.php?news=2305&wid=18#sthash.00tLBycF.dpuf> [dostęp 27.10.2015].

działania powinny być podejmowane na drodze ich integracji. W dalszym ciągu brakuje porozumienia w sprawie wspólnej definicji *sustainable development*. Jako że najczęściej używa się definicji Komisji Brundtland, wielu autorów uważa za konieczne jej doprecyzowanie. Według nowej ekonomii środowiska „zrównoważony rozwój zmierza do zapewnienia wszystkim żyjącym dzisiaj ludziom i przyszłym pokoleniom dostatecznie wysokich standardów ekologicznych, ekonomicznych i społeczno-kulturowych w granicach naturalnej wytrzymałości Ziemi, stosując zasadę sprawiedliwości wewnątrzpokoleniowej i międzypokoleniowej”¹⁴. Oznacza to, że można wykorzystywać zasoby jedynie do pewnego stopnia, tak aby zniszczeniu nie uległy naturalne podstawy życia. „Naturalna wytrzymałość Ziemi” (tudzież „granice pojemności ekosystemów”) jest przekraczana, gdy emisja szkodliwych substancji zaczyna stanowić zagrożenie dla zdrowia i życia ludzi, zwierząt, roślin oraz gdy następuje nadmierne zużywanie zasobów. Zgodnie z definicją istnieją podstawy etyczne koncepcji zrównoważonego rozwoju. Sprowadzają się one do pojęcia sprawiedliwości. Każde pokolenie musi podjąć decyzje dotyczące produkcji i podziału dóbr (jakie dobra i w jaki sposób wytworzyć). Żaden obszar nie powinien rościć sobie prawa do większej ilości zasobów niż inne, a ludzie powinni mieć równy dostęp do zaspokajania swoich potrzeb.

Angielski termin *sustainable development* jest tłumaczony na język polski jako „rozwój zrównoważony i trwały”, a także „ekorozwój” bądź „rozwój samopodtrzymujący”. W publikacjach oraz literaturze polskiej pojęcia te stosowane są wymiennie. Definicja zrównoważonego rozwoju wciąż pozostaje niejednoznaczna. S. Kozłowski umieszcza ją w szerokim spektrum zagadnień: od politycznych, społecznych, gospodarczych aż po zagadnienia moralne czy etyczne. Zatem definicja rozwoju zrównoważonego nie jest ujęta w sztywne ramy, nie jest określona do końca – jest otwarta, jest pojęciem wciąż ewoluującym¹⁵.

Bardzo ważny dla każdego kraju jest Trójkąt Celów Gospodarki Zrównoważonego Rozwoju. Pokazuje on, że zrównoważenie nie ogranicza się do racjonalnego eksploataowania zasobów i promowania ekologicznych zachowań i zasad, na jakich mają się opierać współczesne społeczeństwa. Biorąc pod uwagę, że ziemia jest domem dla wszystkich i należy o nią dbać, trzeba też spojrzeć bardziej kompleksowo na zakres zrównoważonego rozwoju. Trójkąt Celów obejmuje zatem oprócz ekologii również wymiar ekonomiczny i społeczno-kulturowy. Ujęcie jakościowe wyznacza pewne konkretne cele do zrealizowania. Jednak realizacja wyznaczonych celów powinna przebiegać jednocześnie. Nie powinno się wybierać tych łatwiejszych lub tańszych w realizacji. Tylko kompleksowe podejście może przynieść wymierne efekty.

¹⁴ H. Rogall, *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010, s. 44.

¹⁵ G. Embros, *Koncepcja ekorozwoju w ujęciu Stefana Kozłowskiego*, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 2010, nr 8(2), <http://seib.uksw.edu.pl/sites/default/files/Grzegorz%20Embros,%20Koncepcja%20ekorozwoju%20w%20ujęciu%20Stefana%20Kozłowskiego.pdf> [dostęp 29.11.2015].

Holger Rogall przedstawił cele zrównoważonego rozwoju w postaci Trójkąta Celów Gospodarki Zrównoważonego Rozwoju (cele jakościowe)¹⁶:

1. Cele ekologiczne:

- Ochrona atmosfery ziemskiej (ograniczenie ocieplenia klimatu);
- Nieszkodzenie przyrodzie: zachowanie różnorodności gatunkowej i krajobrazowej;
- Zrównoważone wykorzystywanie zasobów odnawialnych;
- Zrównoważone wykorzystanie zasobów nieodnawialnych;
- Zdrowe warunki życia (eliminowanie szkodliwych substancji, promieniowania i hałasu).

2. Cele ekonomiczne:

- Stabilność gospodarki narodowej: zapewnienie samodzielnej egzystencji przy akceptowanej jakości pracy;
- Zaspokojenie podstawowych potrzeb przez zrównoważone produkty (żywność, mieszkania, odzież, energia) i stosowane ceny;
- Stabilność cen oraz przeciwdziałanie koncentracji władzy ekonomicznej, internalizacja kosztów zewnętrznych;
- Pozagospodarcza równowaga i współpraca na rzecz rozwoju przy jak najmniejszym imporcie surowców;
- Wydolny budżet państwowy przy wystarczających standardach zaopatrzenia społeczeństwa w dobra merytoryczne/kolektywne oraz właściwy podział dochodów.

3. Cele społeczno-kulturowe:

- Demokracja uczestnicząca i praworządność we wszystkich dziedzinach życia;
- Wyeliminowanie ubóstwa, bezpieczeństwo społeczne, opanowanie problemów demograficznych;
- Równość szans, integracja (np. płci, imigrantów);
- Bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne, rozwiązywanie konfliktów bez przemocy;
- Ochrona zdrowia i jakości życia człowieka.

¹⁶ H. Rogall, *op. cit.*, s. 37–47 oraz M. Gorczyńska, *Stabilność finansowa a zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa*, http://zif.wzr.pl/pim/2013_2_2_8.pdf.

Tabela 3.1. Etapy kształtowania strategii zrównoważonego rozwoju

L.p.	Etap
1.	Międzyrządowa Konferencja Ekspertów Naukowych UNESCO – wzajemne powiązania środowiska i rozwoju (1968 r.)
2.	Raport Światowej Komisji Środowiska i Rozwoju ONZ, obradującej pod przewodnictwem Gro Harlem Brundtland. Raport <i>Nasza wspólna przyszłość</i> (1987 r.)
3.	Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro (1992 r. – jeden z najważniejszych dokumentów: Agenda 21, czyli wszechstronny plan działania na wiek XXI)
4.	Szczyt Milenijny ONZ (2000 r.) – zdefiniowanie <i>Milenijnych Celów Rozwoju</i>
5.	Światowy Szczyt Ziemi w Johannesburgu (2002 r.) – nowe formy partnerstwa angażujące w realizację zrównoważonego rozwoju społeczeństwo obywatelskie, a nie tylko instytucje rządowe
6.	Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (2002 r.) – ustanowienie lat 2005–2014 Dekadą Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, nazywaną później także Dekadą Zmiany
7.	Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro „Rio +20” (2012 r.) – obecni przedstawiciele ponad 100 krajów; przyjęcie dokumentu <i>Przyszłość, jakiej chcemy (Future We Want)</i>

Źródło: opracowanie na podstawie wystąpienia Prof. dr. hab. E. Molendowskiego pt: „Zrównoważony rozwój – wybrane problemy w edukacji” na konferencji „Wyzwania globalne i regionalne biznesu międzynarodowego w kontekście zrównoważonego rozwoju” zorganizowanej na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego w dniu 22.10.2015

Tabela 3.2. Kamienie milowe na drodze budowy zrównoważonego rozwoju¹⁷

L.p.	Rok	Wydarzenie
1	2	3
1.	1968	XXIII sesja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, na której problematyka ochrony środowiska stała się wiodącym tematem obrad
2.	1969	Raport sekretarza generalnego ONZ U. Thanta <i>Człowiek i jego środowisko</i> , który ujawnił ogólnoświatowy kryzys, nazwany kryzysem stosunku człowieka do środowiska
3.	1972	Konferencja w Sztokholmie, która zapoczątkowała politykę ekologiczną w świecie określoną mianem łagodzenia technogennego obciążenia środowiska ¹⁶ . Przyjęcie Deklaracji Sztokholmskiej. Publikacja I Raportu dla Klubu Rzymskiego <i>Granice wzrostu</i>

¹⁷ J. Rubaszkievicz, *Ochrona środowiska w wymiarze międzynarodowym i krajowym. Podręcznik*, Wydawnictwo WSiC, Warszawa 2008, s. 108–109.

3.1. Zrównoważony rozwój – koncepcje, trójkąt celów i etapy rozwoju strategii globalnej

1	2	3
4.	1982	Przyjęcie przez ONZ Światowej Karty Przyrody (<i>World Charter for Nature</i>), uznającej potrzebę ochrony przyrody za warunek ciągłości cywilizacji i przetrwania człowieka
5.	1987	Raport Komisji Brundtland <i>Nasza wspólna przyszłość</i>
6.	1992	Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro. Przyjęcie <i>Globalnego Programu Działań Agenda 21</i>
7.	2000	Przyjęcie na forum ONZ deklaracji milenijnej i <i>Milenijnych Celów Rozwoju</i>
8.	2002	Szczyt w Johannesburgu. Przyjęcie deklaracji z Johannesburga i planu implementacji
9.	2012	Szczyt w Rio („Rio +20”). Przyjęcie deklaracji i wzmocnienie działań na rzecz osiągnięcia celów milenijnych

Źródło: opracowano na podstawie M. Burchard-Dziubińska, A. Rzeńca, D. Drzazga, *Zrównoważony rozwój – naturalny wybór*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2014.

Powyższe cele zamykają problematykę zrównoważonego rozwoju w zachodzących równocześnie relacjach gospodarki ze środowiskiem i społeczeństwem. Tym samym żaden z wymienionych czynników nie może funkcjonować w oderwaniu od pozostałych. Dodatkowo należy brać pod uwagę zasady sprawiedliwości wewnętrznej i międzypokoleniowej.

Według Bazylego Poskrobki w wymiarze praktycznym zrównoważony rozwój oznacza¹⁸:

- całościowe, systemowe ujmowanie zjawisk gospodarczych, społecznych i przyrodniczych, dostrzeganie współzależności między różnymi formami użytkowania środowiska a stanem ekosystemów i jakością życia społeczeństwa;
- wybór priorytetów rozwojowych (produkcyjnych i konsumpcyjnych) z zastosowaniem zestawu kryteriów ekonomicznych, ekologicznych i społecznych;
- bilansowanie korzyści i strat w sferze gospodarki, społeczeństwa i środowiska;
- traktowanie środowiska jako organicznej, systemowej całości i dążenie do zachowania zdolności ekosystemów do trwałego rozwoju.

¹⁸ B. Poskrobko, *Zarządzanie środowiskiem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998, s. 22–23 oraz A. Gnatowicz-Bączyk, *W stronę ekonomii zrównoważonego rozwoju*, http://www.seib.uksw.edu.pl/sites/default/files/tom_10_4_2_anita_ganowicz_baczuk_w_strone_ekonomii_zrownowazonego_rozwoju.pdf [dostęp 28.11.2015].

Podejmując wyzwanie ochrony środowiska naturalnego, każdy kraj tworzy pewien rachunek korzyści i kosztów. Korzyści z wdrożenia zasad zrównoważonego rozwoju w obszarze ekologicznym obejmują walory naturalnych zasobów przyrody, w tym dostęp do wody pitnej, niezanieczyszczone powietrze czy gleby nieskażone odpadami komunalnymi i środkami chemicznymi. Koszty natomiast kojarzone są z wszelkimi opłatami na drodze realizacji planu wdrożenia działań proekologicznych, zaczynając od procesu legislacji.

Obecnie właściwie wszystkie kraje zdają sobie sprawę, że muszą współpracować w celu zminimalizowania negatywnych czynników wpływających na środowisko. Rozwój poszczególnych państw uzależniony jest bowiem od jakości środowiska. Podejmowany dialog na forum międzynarodowym tworzy nowy nurt polityki ekologicznej. Widoczne jest zaangażowanie niemal wszystkich krajów świata.

3.2. Współpraca na rzecz zrównoważonego rozwoju w dialogu ASEM

Najważniejsze uzgodnienia dotyczące zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska krajów ASEM są dokonywane podczas głównych spotkań. Zgłaszane są wtedy deklaracje stron dotyczące ochrony środowiska naturalnego, które są przedmiotem rozmów podczas kolejnych szczytów Unia Europejska–Azja. Już w trakcie pierwszego szczytu w Bangkoku w 1996 roku wyznaczono kierunek współpracy związany ze środowiskiem naturalnym.

Natomiast wynikiem szczytu kopenhaskiego w 2002 roku było zobowiązanie się liderów do¹⁹:

- bliższej współpracy w zwalczaniu zagrożenia dla światowego pokoju i bezpieczeństwa;
- zrównoważonego rozwoju gospodarczego;
- stabilizacji politycznej.

Podczas szóstego szczytu ASEM w Helsinkach w 2006 roku poruszono następujące tematy:

- walka z zagrożeniami bezpieczeństwa;
- wydarzenia regionalne i międzynarodowe;
- dialog pomiędzy kulturami i cywilizacjami;

¹⁹ R. Jakimowicz, *op. cit.*

- kwestie zrównoważonego rozwoju, ochrony środowiska i bezpieczeństwa energetycznego;
- przyszłość ASEM.

Jednak szósty szczyt kojarzony jest przede wszystkim z tematyką „globalnego ocieplenia” i wspólną deklaracją o woli walki z tym problemem zapisaną w dokumencie, jakim jest *Deklaracja ASEM w sprawie Zmian Klimatycznych (Helsinki Declaration on the Climate Change)*²⁰. Podczas szczytu podkreślono szczególne znaczenie bezpieczeństwa energetycznego na świecie. Zaznaczono potrzebę wzrostu udziału odnawialnych, alternatywnych źródeł energii oraz konieczność zapewnienia dostępu do źródeł energii biednym krajom, co mogłoby zredukować poziom ubóstwa. Wyrażono nadzieję, że postęp gospodarczy nie będzie związany ze wzrostem zużycia energii. Zarekomendowano również stosowanie energooszczędnych technologii. W postulatach znalazły się odniesienia do wzrostu wymiany technologii między stronami ASEM. Skupiono się na rozmowach dotyczących zmniejszenia zależności gospodarek państw rozwijających się od paliw kopalnych. Podkreślono kluczową rolę *Konwencji Ramowej Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatycznych* i Protokołu z Kioto²¹.

Kolejny szczyt w Pekinie w 2008 roku przyniósł uzgodnienie tzw. *Deklaracji na temat Zrównoważonego Rozwoju*. W punkcie drugim deklaracji zapisano współczesne wyzwania i problemy, przed jakimi stoi ASEM, tj.²²:

- ciągły wzrost populacji światowej;
- degradacja środowiska naturalnego;
- szybkie uszczuplanie bogactw naturalnych;
- osłabianie zasięgu ekologicznych możliwości samoodtwarzania natury, które stają się coraz bardziej znaczące w wielu krajach i regionach świata.

W deklaracji przyznano, że osiągnięcie zrównoważonego rozwoju w skali światowej będzie najlepszą odpowiedzią na wymienione wyzwania. Ważne w tym kontekście wydają się deklaracje partnerów ASEM o gotowości umacniania współpracy w tej kwestii. To właśnie zrównoważony rozwój jest kojarzony z realizacją kluczowej polityki ASEM w XXI wieku. Szczególne znaczenie dla tego

²⁰ S. Prokurat, Szczyt ASEM – Co Europa miała do powiedzenia Azji?, Centrum Studiów Polska – Azja, <http://www.polska-azja.pl> [dostęp 20.11.2015].

²¹ K. Wilkowiecka, Szczyt ASEM VI w Helsinkach, „Azja-Pacyfik” 2006, nr 9, <http://www.azja-pacyfik.pl> [dostęp 21.11.2015].

²² R. Jakimowicz, *op. cit.*

procesu mają następujące obszary: milenijne cele rozwoju, zmiana klimatu, środowisko i energia. W części deklaracji dotyczącej zmian klimatu i bezpieczeństwa energetycznego odniesiono się m.in. do Protokołu z Kioto i balijskiego planu działania. Podkreślono konieczność redukcji emisji gazów cieplarnianych i pomocy krajom rozwijającym się w finansowaniu i transferze technologii w tym obszarze.

Na ósmym szczycie w Brukseli w 2010 roku skoncentrowano się na kwestii zrównoważonego wzrostu, obejmującego rozwój gospodarczy i społeczny oraz ochronę środowiska naturalnego. Przedłożono dwie inicjatywy²³:

- Forum ASEM na temat zielonego wzrostu;
- Forum ASEM na temat bezpieczeństwa społecznego.

Ponadto na szczycie omówiono kwestie ściślejszej współpracy UE z Azją w dziedzinie energii, ochrony środowiska i bezpieczeństwa żywności.

Na dziewiątym szczycie w Wientianie w 2012 roku podjęto temat bezpieczeństwa energetycznego, zarządzania zasobami wodnymi i bezpieczeństwa żywnościowego. Unia Europejska zaznaczyła, że popiera wszystkie działania koncentrujące się na przeciwdziałaniu zmianom klimatycznym i równocześnie zachęciła kraje azjatyckie, aby także podjęły takie starania²⁴.

Na ostatnim, dziesiątym szczycie ASEM w Mediolanie w 2014 roku omówiono kwestie zapobiegania zmianom klimatu, podsumowano wysiłki podejmowane w celu osiągnięcia *Milenijnych Celów Rozwoju* oraz programu zrównoważonego rozwoju. Rozmowy dotyczyły również bezpieczeństwa energetycznego.

Uczestnicy szczytu skoncentrowali swoją uwagę na technologiach i usługach przyjaznych środowisku. Pojawiły się inicjatywy zmierzające do liberalizacji handlu towarami i usługami przyjaznymi środowisku. W kwestii zmian klimatu wnioskowano o zaangażowanie wszystkich bez wyjątku krajów, aby realnie zmniejszyć emisję gazów cieplarnianych. Założonym głównym celem było ograniczenie globalnego ocieplenia²⁵. Ponadto liderzy stwierdzili, że należy podejmować systematyczne działania w kierunku poprawy bezpieczeństwa energetycznego oraz uznali konieczność dywersyfikacji źródeł energii. Przyjęto, że należy okazywać szerokie poparcie dla inicjatyw wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz technologii niskiemisyjnych i wnioskować o ewentualne zniesienie subsydiów do paliw kopalnych. Zaznaczono jednocześnie, że wykorzystanie energii jądrowej powinno odbywać się zgodnie z obowiązującymi międzynarodowymi normami bezpieczeństwa²⁶.

²³ S. Prokurat, *op. cit.*

²⁴ Factsheet ASEM 9 Summit, European Commission, <http://europa.eu> [dostęp 27.10.2015].

²⁵ Wzrost globalnych średnich temperatur.

²⁶ 10th ASEM Summit, www.europa.eu [dostęp 26.10.2015].

Najważniejsze konsultacje odbywają się jednak na forum ministerialnym. Dotychczasowe Spotkania Ministrów Środowiska w ramach ASEM zwołano²⁷:

- 17 stycznia 2002 r. w Pekinie, Chiny;
- 12–13 października 2003 r. w Lecce, Włochy;
- 23–26 kwietnia 2007 r. w Kopenhadze, Dania;
- 22–23 maja 2012 r. w Ułan Bator, Mongolia.

Podczas pierwszego spotkania Ministrowie Środowiska przeprowadzili pogłębione i konstruktywne rozmowy dotyczące promocji partnerstwa w obszarze ochrony środowiska wśród krajów ASEM, międzynarodowych problemów środowiskowych, przygotowania do Światowego Szczytu Zrównoważonego Rozwoju oraz przyszłego dialogu na temat ochrony środowiska w ramach ASEM.

Drugie spotkanie Ministrów Środowiska odbyło się pod przewodnictwem włoskiego ministra środowiska Altera Matteolego. Ministrowie podkreślili, że przed partnerami ASEM stoją wspólne wyzwania, a w przyszłości rozwiązywanie globalnych problemów środowiskowych. Uznano, że potrzebne jest wzmocnienie współpracy międzynarodowej dotyczącej obranego wspólnego kierunku ku zrównoważonemu rozwojowi.

Trzecie spotkanie Ministrów Środowiska zorganizowano pod hasłem *Zmiany Klimatu i Zrównoważona Energia (Climate Change and Sustainable Energy)*. Poprzedziło je spotkanie przygotowawcze na poziomie wyższych urzędników 6 i 7 marca 2007 roku w Dżakarcie (Indonezja). Drugie spotkanie przygotowawcze na szczeblu wyższych urzędników odbyło się w Kopenhadze 23 kwietnia 2007 roku.

W dniu 25 kwietnia 2007 roku w Kopenhadze przedstawiciele trzydziestu ośmiu krajów przyjęli tekst deklaracji, która wyraźnie stwierdzała porozumienie między Azją i Europą dotyczące postępu w zakresie działań w obszarze zmian klimatu²⁸. Ponadto zaznaczono, że oddzielenie wzrostu gospodarczego od emisji i zużycia energii jest nie tylko konieczne, ale i na pewno możliwe. Spotkanie dowiodło, że istnieje wola współpracy między dwoma kontynentami, jeśli chodzi o wspólne wyzwania w walce ze zmianami klimatu. Należy odnotować, że po raz pierwszy ministrowie środowiska z krajów Unii Europejskiej i Azji osiągnęli porozumienie w sprawie tekstu deklaracji ASEM. Wcześniejsze spotkania Ministrów Środowiska ASEM kończyły się tylko podsumowaniem, które było sporządzane przez przewodniczącego kraju, w którym odbywało się spotkanie.

²⁷ ASEM Environment Ministers' Meeting, The Official Information Platform of The Asia–Europe Meeting (ASEM), <http://www.aseminfoboard.org> [dostęp 24.10.2015].

²⁸ Zwiększało to możliwość sukcesu (porozumienia) na Konferencji Klimatycznej ONZ, która odbyła się w Kopenhadze w 2009 roku.

Hasłem przewodnim czwartego spotkania Ministrów Środowiska była *Zrównoważona Woda i Gospodarka Leśna (Sustainable Water and Forest Management)*. Na spotkaniu podkreślono, że woda i las są najważniejszymi zasobami ziemi, które się kurczą ze względu na zmiany klimatu i w wyniku niewłaściwych działań człowieka. Zasoby i dostęp do czystej wody są coraz bardziej ograniczone ze względu na niewłaściwe użytkowanie wody oraz jej zanieczyszczenie. Znaczne zasoby lasów zostały wycięte i spalone. Skala tego zjawiska jest ogromna. Spotkanie krajów członkowskich ASEM było okazją do wymiany poglądów na temat stosowania odpowiednich polityk, dobrych praktyk wspierania i ułatwiania dalszej współpracy oraz podniesienia świadomości społecznej w obszarze niedoborów wody i lasów.

Przykładem współpracy w ramach ASEM są również seminaria. Ostatnie, trzecie seminarium odbyło się w Tulcea w Rumunii w dniach 2–3 czerwca 2014 roku pod tytułem *Gospodarka Wodna – Wspieranie Dobrobytu i Stabilności poprzez Współpracę Między Regionami (Asia–Europe Meeting Chair’s Statement of the 3rd ASEM Sustainable Development Seminar, Water Management – Fostering Prosperity and Stability Through (Inter) Regional Cooperation)*²⁹.

Należy wspomnieć o innych inicjatywach proekologicznych krajów ASEM. Przykładem jest powstała w 1997 roku azjatycko-europejska fundacja ASEF (Asia–Europe Foundation) – jedyny zinstytucjonalizowany organ działający w ramach ASEM z siedzibą w Singapurze. Oprócz głównej działalności, do której należy promowanie współpracy kulturalnej i intelektualnej, kontaktów międzyludzkich między Europą i Azją, fundacja zajmuje się także wdrażaniem projektów w obszarach środowiska i zrównoważonego rozwoju³⁰. Fundacja widzi potrzebę zmian systemowych na poziomie globalnym w celu dostosowania się do zmian klimatu, utraty bioróżnorodności biologicznej, pogłębiającego się niedoboru zasobów naturalnych oraz właściwego gospodarowania niebezpiecznymi odpadami. Służyć ma temu wymiana informacji na wszystkich szczeblach.

ASEF stworzyło wiele form dialogu pomiędzy zainteresowanymi stronami zarówno w Azji, jak i w Europie. Przygotowano m.in. konferencje dotyczące różnych aspektów środowiskowych. Co ważne, omawiane problemy są tam rozwiązywane na różnych poziomach: naukowym, społecznym i kulturowym. Można wysłuchać rad ekspertów. Najczęściej poruszane zagadnienia dotyczą innowacji i zmian w dotychczasowej polityce obu regionów. Oprócz konferencji ASEF tworzy

²⁹ Asia–Europe Meeting Chair’s Statement of the 3rd ASEM Sustainable Development Seminar: Water Management – Fostering Prosperity and Stability Through (Inter) Regional Cooperation, The Official Information Platform of The Asia–Europe Meeting (ASEM), www.aseminfoboard.org [dostęp 24.10.2015].

³⁰ Asia–Europe Meeting, <http://www.aseminfoboard.org/content/asia-europe-foundation-asef> [dostęp 24.10.2015].

również projekty, które obejmują obszary zrównoważonej konsumpcji, świadomości społecznej, wiedzy na temat zrównoważonego rozwoju³¹.

Inną nową formą spotkań stało się Forum Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Development Transition Forum* – SDTF). Po raz pierwszy zwołano je w 2014 roku. Ma formułę corocznych spotkań. SDTF stanowi platformę wymiany wiedzy w formułowaniu i realizacji programów zrównoważonego rozwoju. Drugie forum odbyło się w dniach 17–18 listopada 2015 roku w Incheon w Korei Południowej pod hasłem *Warsztaty Wspomagające Wprowadzanie Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju i Realizację Celów Zrównoważonego Rozwoju (Workshop on Guidance for Implementing the 2030 Agenda for Sustainable Development and SDGs)*. Przedmiotem obrad było uzgodnienie wytycznych odnośnie realizowania programu na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030 i jego wdrażania do krajowych planów rozwoju³².

Współpraca międzyregionalna w kwestii zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska jest kluczowa dla sprostania wyzwaniom globalnym. Działalność wyłącznie na poziomie poszczególnych gospodarek wydaje się niewystarczająca. Decyzje i działania nie mogą być podejmowane jedynie na poziomie krajowym³³. W odpowiedzi na wezwanie przywódców ASEM o ustanowienie międzyrządowej, otwartej grupy roboczej do realizacji celów zrównoważonego rozwoju SDGs (*Sustainable Development Goals*) powstało Azjatycko-Europejskie Forum Środowiskowe ENV (*Asia-Europe Environment Forum*), które współpracuje z czołowymi partnerami i ekspertami w celu promowania wzajemnego dialogu. Po raz pierwszy forum zwołano w czerwcu 2003 roku. ENV forum jest miejscem spotkań i wymiany opinii zarówno strony europejskiej, jak i azjatyckiej dotyczących najistotniejszych kwestii związanych z polityką ochrony środowiska. Najważniejszym celem jest wspieranie współpracy międzyregionalnej między Europą i Azją w zakresie zrównoważonego rozwoju. Działania obejmują promowanie i ogólną koordynację wspólnych projektów, ale i oddolne inicjatywy. ENV forum stanowi idealną platformę do wymiany wiedzy, budowania potencjału i dostarczania bieżących informacji dla decydentów i organizacji partnerskich w obszarze tematów środowiskowych. Forum w trosce o środowisko stara się znacząco wpłynąć i przyczynić się do kształtowania ostatecznych decyzji politycznych w wielu obszarach. Należy dodać, że w 2012 roku przedstawiciele ENV forum bezpośrednio uczestniczyli w konferencji „Rio +20” w Brazylii³⁴.

³¹ Asia–Europe Foundation, <http://www.asef.org/about/faq> [dostęp 26.10.2015].

³² Asia–Europe Foundation, <http://www.asef.org> [dostęp 26.10.2015].

³³ ENV forum, <http://www.asef.org/projects/programmes/517-asia-europe-environment-forum> [dostęp 26.10.2015].

³⁴ *Ibidem*.

ENV forum świętowało swoje dziesięciolecie w roku 2013. W tym czasie przeprowadzono ponad pięćdziesiąt wysokiej rangi międzynarodowych spotkań, debat, konferencji i warsztatów. Spotkania te zgromadziły ponad tysiąc dwustu uczestników (delegacji rządowych, ministerstw, środowisk akademickich, organizacji międzynarodowych, organizacji pozarządowych i przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego). ENV forum i konferencja dotycząca środowiska odbyła się w 2013 roku w Seulu w Korei Południowej. Wydarzeniami towarzyszącymi były: 1) w dniach 25–28 sierpnia 2013 roku w Bangkoku w Tajlandii spotkanie pod hasłem *Milenijne Cele Rozwoju dla Agendy Rozwoju ONZ po 2015 roku (MDGs to the UN Development Agenda beyond 2015)*; 2) w dniach 8–11 października 2013 roku w Budapeszcie na Węgrzech szczyt pod tytułem *Cele zrównoważonego rozwoju – Szczyt Dotyczący Wody w Budapeszcie (SDGs at Budapest Water Summit)*. Azjatycko-Europejskie Forum Środowiskowe ENV i konferencja dotycząca środowiska odbyły się we wrześniu 2014 roku w Brukseli w Belgii³⁵ pod tytułem *Cele zrównoważonego rozwoju dla Azji i Europy – Środki Realizacji Agendy Rozwoju po roku 2015 (Sustainable Development Goals for Asia and Europe Means of Implementation for the Post-2015 Development Agenda)*. Forum miało na celu zbadanie najpilniejszych wyzwań rozwojowych stojących przed krajami ASEM po roku 2015. Szczególnym obszarem zainteresowań były innowacyjne rozwiązania dotyczące finansowania, wykorzystywane w realizacji celów zrównoważonego rozwoju, oraz kluczowe problemy w zarządzaniu. Konferencja zgromadziła m.in. czołowych ekspertów z Azji i Europy, przedstawicieli ASEAN, OECD, Komisji Europejskiej i Europejskiej Agencji Środowiska (European Environmental Agency).

Instytucją powstałą w ramach ASEM jest również Europejsko-Azjatyckie Centrum Technologii Środowiskowej AEETC (Asia–Europe Environmental Technology Centre) z siedzibą w Bangkoku (Tajlandia). Głównym zadaniem Centrum jest ułatwianie współpracy między Azją i Europą w obszarze³⁶:

- wymiany i handlu technologiami środowiskowymi;
- wspierania zarządzania środowiskowego;
- tworzenia zaleceń, wytycznych dla regionów i poszczególnych państw.

3.3. Bezpieczeństwo ekologiczne krajów ASEM

³⁵ 1st ASEM Foreign Ministers' Meeting (ASEM FMM11) Delhi–NCR, India, November 11–12, 2013, http://eeas.europa.eu/asem/docs/chairs-statement-asem-fmm11-12112013_en.pdf [dostęp 28.11.2015].

³⁶ Asia–Europe Meeting, Asia–Europe Environmental Technology Centre, http://training.itcilo.it/actrav_cdrom1 [dostęp 18.11.2015].

3.3.1. Bezpieczeństwo ekologiczne – pojęcie, zasady i podmioty

Bezpieczeństwo powszechnie odczuwane jest jako brak zagrożeń. Jest to pewność trwania obecnie oraz w przyszłości czegoś cennego. Określenie to dotyczy także środowiska naturalnego. Działania pojedynczego człowieka, grup społecznych, społeczeństwa, grupy społeczeństw i organizacji międzynarodowych nakierowane są na eliminowanie niepokoju i zagrożeń w tej kwestii. Człowiek jako jednostka nierozdzielnie związana z systemem przyrodniczym (powietrze, woda, gleby, ekosystemy, zasoby biologiczne, różnorodność biologiczna) ma istotny wpływ na jakość środowiska naturalnego. Z drugiej strony uczestniczy w niszczeniu podstaw swojej egzystencji.

Człowiek chce zapewnić sobie bezpieczeństwo, jednak działając często nieświadomie, przyczynia się do powstawania konfliktów ekologicznych na tle środowiskowym, biologicznym i chemicznym. Mogą one zwrócić doprowadzić nawet do jego zagłady³⁷. Charakterystyka badań nad wyceną zasobów i walorów środowiska w świecie koncentruje się na oddziaływaniu na³⁸: erozję gleb³⁹ i sedymentację⁴⁰, zanikanie wilgotnych lasów równikowych, pustynnienie, niszczenie obszarów podmokłych, wyczerpywanie się łowisk, zanieczyszczenie wód i powietrza, hałas, różnorodność biologiczną, globalne zmiany klimatu.

Mając na uwadze postępujący proces niszczenia środowiska i katastrofy ekologiczne, człowiek musi im przeciwdziałać. W tym celu tworzone są prawa dotyczące ochrony środowiska na różnych szczeblach: międzynarodowym, krajowym i lokalnym. Zatem poszczególne państwa tworzą stosowne prawa, jak również uczestniczą w ich egzekwowaniu. Powstaje pytanie, czy w państwach ASEM

³⁷ M. Pietraś, *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, Lublin 2000, s. 82.

³⁸ J. Famielec, *Straty i korzyści ekologiczne w gospodarce narodowej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa–Kraków 1999, s. 188–212.

³⁹ Erozja gleby to niszczenie górnych warstw gleby, zwłaszcza warstwy uprawnej, wskutek zmywania jej cząstek przez wody opadowe i wywiewania przez wiatr; erozja gleby prowadzi do obniżenia wartości rolniczej gleby lub jej całkowitego zniszczenia; najsilniej, często gwałtownie występuje na terenach pagórkowatych, głównie lessowych i górzystych, pozbawionych naturalnej szaty roślinnej w wyniku niewłaściwej lub rabunkowej gospodarki człowieka (np. nadmierny wyrąb lasów, nieodpowiednia uprawa roli i roślin) (*Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, t. 2, s. 264).

⁴⁰ Sedymentacja to proces osadzania się pod wpływem sił ciężkości materiałów naniesionych przez wiatr, lodowce, wody płynące, zawieszonych lub rozpuszczonych w wodzie morskiej, jeziornej; zachodzi we wszystkich strefach klimatycznych i środowiskach geograficznych; jest zawsze poprzedzana przez wietrzenie i erozję obszarów dostarczających materiałów na miejsce osadzania (*Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, t. 5, s. 786).

zapewnione jest bezpieczeństwo ekologiczne oraz jakie decyzje i działania są podejmowane w tym zakresie.

Bezpieczeństwo ekologiczne zmienia się w czasie. Nie jest dane raz na zawsze, dlatego należy o nie nieustannie dbać. Poszczególne kraje ASEM, w tym kraje Unii Europejskiej, starają się chronić i troszczyć o środowisko naturalne oraz podejmować działania zapobiegające jego degradacji. Jak wskazują badania, jest to ważne z punktu widzenia pojedynczego obywatela, kraju i świata. Obecny stan ekologiczny wymaga podjęcia działań naprawczych i dostosowawczych, tak aby wszystkie elementy ekosystemu mogły równorzędnie funkcjonować. Unia Europejska jako lider w tym obszarze traktuje politykę ochrony środowiska naturalnego jako nieodłączny element polityki na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju. Dostrzega również wagę czystości środowiska naturalnego, co przekłada się na prawodawstwo unijne, zawierane porozumienia i deklaracje.

Bezpieczeństwo ekologiczne w ogólnym ujęciu oznacza właściwe kształtowanie stosunków naturalnych i społecznych w biosferze ziemi, które tworzą odpowiednie warunki życia dla ludzkości, nie podważając podstaw życia na planecie. Odnosi się do ładu i porządku panującego w środowisku, w którym oprócz innych organizmów żyje człowiek⁴¹.

Bezpieczeństwo ekologiczne jest nazywane również bezpieczeństwem środowiskowym; można wyróżnić bezpieczeństwo wewnętrzne (poszczególnych krajów) i międzynarodowe. Jest również dynamicznym procesem podlegającym ewolucji w skali masowej i w wymiarze rzeczowym. W warunkach narastania wzajemnych współzależności międzynarodowych i wielu wyzwań, obok wciąż istniejących zagrożeń militarnych, pojawiły się właśnie zagrożenia ekonomiczne, kulturowe, a zwłaszcza ekologiczne⁴². Wywołuje to brak poczucia bezpieczeństwa poszczególnych społeczeństw oraz w skali globalnej.

Bezpieczeństwo ekologiczne należy zatem rozumieć jako pożądaný stan środowiska naturalnego, wolny od zagrożeń naruszających równowagę ekosystemów i biosfery. Można wyróżnić dwie podstawowe płaszczyzny pojmowania tego zjawiska: negatywną i pozytywną. W aspekcie negatywnym oznacza eliminowanie zagrożeń dla środowiska przyrodniczego. Natomiast w pozytywnym utożsamia się z szeregiem idei i koncepcji, które miałyby na celu przeciwdziałanie powstawaniu takich zagrożeń. Postuluje się także przeorientowanie dotychczasowych stosunków społeczno-gospodarczych, tak by nie prowadziły do kryzysu ekologicznego. Ten kontekst pojmowania bezpieczeństwa ekologicznego bardzo dobrze wpisuje

⁴¹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa 1996, s. 8–11.

⁴² A. Korcz, *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://adamkorcz.dl.interia.pl>.

się w ideę zrównoważonego rozwoju, która zakłada rozwój społeczno-gospodarczy kraju zharmonizowany ze środowiskiem naturalnym⁴³.

Reprezentantem nurtu ukierunkowanego na bezpośrednie relacje człowiek–środowisko naturalne był R. Molvaer. Definiował on bezpieczeństwo ekologiczne jako bezpieczeństwo środowiska naturalnego, w którym użytkowanie i degradacja może ostatecznie zagrażać istnieniu ludzi i społeczeństw⁴⁴. Natomiast przedstawicielem nurtu łączącego bezpieczeństwo ekologiczne ze świadomymi i celowymi działaniami zapobiegającymi niekorzystnym dla ludzi zmianom ekologicznym był G. Prius. Traktował on bezpieczeństwo ekologiczne jako eliminowanie trendów wzmacniających zmiany środowiska naturalnego i odwoływał się do rozwoju samopodtrzymującego⁴⁵.

Kolejna definicja bezpieczeństwa ekologicznego pokazuje, że jest to umowny system jednostek i instytucji wykonawczych, które są związane wspólnym celem lub zbiorami zadań do zrealizowania. Zatem system ten powinien funkcjonować bez zarzutu bez względu na to, jakie jest zagrożenie lub czy wystąpią zagrożenia z czasów pokoju, czy okresu wojny⁴⁶.

Następna definicja zakłada, że bezpieczeństwo ekologiczne ma wymiar międzynarodowy i coraz częściej rozpatrywane jest w kategoriach bezpieczeństwa ogólnego. Zatem w tym kontekście niezbędne staje się wyznaczenie zasad i norm zachowania poszczególnych państw w odpowiednich obszarach. Istotny wpływ na opracowywane krajowe programy środowiskowe mają umowy, porozumienia i traktaty międzynarodowe. Stanowią one również źródło wskazówek i porad w zakresie metod i sposobów ochrony środowiska, które służą do tworzenia podstaw bezpieczeństwa ekologicznego⁴⁷, a tym samym przeciwdziałania ryzyku wystąpienia klęsk żywiołowych. Jedną z odmian tego podejścia jest akcentowanie antropogenicznego charakteru zmian ekologicznych, ujmowanie bezpieczeństwa ekologicznego w korelacji z pojęciem bezpieczeństwa zewnętrznego państwa. Na przykład T. Gonissen uważał, że o bezpieczeństwie ekologicznym możemy mówić wtedy, gdy bezpieczeństwo państwa nie jest zagrożone atakiem militarnym z zewnątrz oraz nie występują zagrożenia w postaci transgranicznych obciążeń środowiska. Twierdził także, że brak bezpieczeństwa ekologicznego można kojarzyć ze źródłami zewnętrznymi. Pod ich wpływem następuje

⁴³ M. Ciszek, *Bezpieczeństwo ekologiczne i zrównoważony rozwój w aspekcie Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „*Studia Ecologiae et Bioethicae*” UKSW 2012, nr 10(1), <http://seib.uksw.edu.pl>.

⁴⁴ M. Pietraś, *op. cit.*, s. 82.

⁴⁵ I. Kukułka, *Ekologiczna koncepcja ładu międzynarodowego*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1995, s. 65.

⁴⁶ S. Śladkowski, *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2004, s. 10.

⁴⁷ A. Korcz, *op. cit.*

degradacja środowiska naturalnego we wnętrzu państwa, co ma ogromne skutki nie tylko ekologiczne, ale też gospodarcze, polityczne i społeczne⁴⁸.

W obszarze antropogenetycznych zmian ekologicznych można przedstawić najbardziej uniwersalną definicję M. Pietrasia, wedle którego bezpieczeństwo ekologiczne to taki stan stosunków społecznych, w tym treści, form i sposobów organizacji stosunków międzynarodowych, który z jednej strony ogranicza i eliminuje zagrożenia ekologiczne, a z drugiej promuje pozytywne działania, umożliwiając realizację wartości istotnych dla istnienia i rozwoju narodów i państw⁴⁹.

Inna definicja bezpieczeństwa ekologicznego wskazuje, że jest to trwały i ciągły proces zmierzający do osiągnięcia pożądanego stanu ekologicznego, zabezpieczający spokojną i zdrową egzystencję elementów ekosystemu za pomocą różnych środków zgodnych z zasadami współżycia wewnętrznego państwa, jego obywateli i społeczności międzynarodowych⁵⁰. Zatem proces ochrony środowiska powinien odbywać się przy udziale wielu elementów składowych, m.in. zbiorowej świadomości ekologicznej, opracowanej strategii rozwoju poszczególnych krajów oraz poprzez współpracę międzynarodową⁵¹.

Można wyróżnić następujące zasady powszechnie znanych i respektowanych kanonów bezpieczeństwa ekologicznego⁵²:

- kanon równego bezpieczeństwa – dotyczy zakazu transportu zanieczyszczeń oraz szkodliwych odpadów przemysłowych;
- zakazu agresji antyekologicznej – monitoring uzgodnionych kwestii bezpieczeństwa ekologicznego;
- regularnej wymiany informacji na temat sytuacji ekologicznej na szczeblu krajowym i regionalnym;
- zapobiegania ekologicznym szkodom transgranicznym między sąsiadami (model „przewidywać i zapobiegać”);
- kooperacji – współudział w likwidacji skutków katastrof i klęsk żywiołowych oraz awarii i katastrof obiektów przemysłowych i energetycznych;

⁴⁸ B. Poskrobko, *Mechanizmy i uwarunkowania ekorozwoju*, Interdyscyplinarna konferencja naukowa, Białystok 14–16 listopada 1996, s. 6.

⁴⁹ M. Pietraś, *op. cit.*

⁵⁰ Z.I. Pietraś, M. Pietraś, *Determinanty polityki zagranicznej i międzynarodowej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002, s. 13.

⁵¹ S. Śladkowski, Z. Mazurek, *Aspekty militarne i niemilitarne zagrożeń środowiskowych*, AON, Warszawa 2003, s. 13.

⁵² A. Korcz, *op. cit.*

- współpracy naukowo-technicznej – pomoc techniczna oraz rozwijanie międzynarodowego systemu wymiany ekologicznie bezpiecznych technologii i systemów monitoringu;
- pokojowego rozwiązywania międzynarodowych sporów dotyczących transgranicznych szkód ekologicznych;
- międzynarodowej odpowiedzialności za środowisko;
- samopodtrzymującego się rozwoju – opartego na założeniu, że zapobieganie dewastacji ekologicznej jest gospodarczo korzystniejsze, aniżeli naprawianie szkód już powstałych;
- posiadania prawa do korzystnego środowiska – odnosi się do zbiorowisk ludzi i jednostek, będąc elementem praw i wolności człowieka.

W obecnych czasach istnieje wymóg zapewnienia w każdym państwie ochrony przed potencjalnymi i realnymi niebezpieczeństwami związanymi z występowaniem klęsk żywiołowych, zdarzeń powodowanych siłami natury i działalnością człowieka. Państwa tworzą własne systemy bezpieczeństwa. Takim instrumentem stały się właśnie lokalne i krajowe systemy bezpieczeństwa powszechnego, których częścią jest system bezpieczeństwa ekologicznego⁵³.

Bezpieczeństwo ekologiczne kojarzy się również z przyjęciem najważniejszego celu, czyli rozsądnego użycia zasobów naturalnych⁵⁴. Samopodtrzymywanie⁵⁵ rozwoju przyrody wiąże się z wykorzystywaniem zasobów niekopalnych, w tym ziemi i gleby (używanych w rolnictwie, urbanizacji, transporcie), wód (żegluga, wytwarzanie energii), atmosfery (łączność, transport itp.) oraz z zasobami kopalnymi odnawialnymi (woda) i nieodnawialnymi (minerały, surowce energetyczne itp.). Natomiast głównym celem działania systemu bezpieczeństwa ekologicznego danego kraju jest tworzenie warunków do zapobiegania lub przeciwdziałania potencjalnym i rzeczywistym sytuacjom powodującym zagrożenia dla środowiska przyrodniczego. Zasadniczym zaś celem w wymiarze krajowym i regionalnym jest obrona i ochrona ludności, dóbr materialnych oraz elementów środowiska przed zagrożeniami rodzajowymi i ich skutkami. Kolejnym celem jest podjęcie ustaleń o charakterze normatywnym, regulacyjno-prewencyjnym, a nawet represyjnym (korzystanie ze środowiska, nakazy i ograniczenia, obowiązki, zakazy), przy czym

⁵³ A. Korcz, *op. cit.*

⁵⁴ *Ibidem.*

⁵⁵ Samopodtrzymywanie – jedna z cech zrównoważonego rozwoju, oznacza stwarzanie rezerw i bodźców do dalszego rozwoju, jej podstawą jest trwałość procesów przyrodniczych i ostrożna eksploatacja zasobów przyrody.

świadome jest wyróżnienie motywu zachowawczego (prawo do nieskażonego środowiska), prewencyjnego (tworzenie stref ochronnych, w których obowiązują określone normy ochronne) i kształtującego (nakazy lub zakazy określonego zachowania się podmiotu). Dodatkowo system bezpieczeństwa ekologicznego traktowany jest jako system obronno-ochronny⁵⁶.

Ze względu na poziom i skalę podejmowanych decyzji można wyróżnić wiele podmiotów bezpieczeństwa ekologicznego. Ten wielowymiarowy charakter pokazuje poszczególne szczeble aktywności, zaczynając od indywidualnych podmiotów, przez organizacje pozarządowe, regionalne, po organizacje o charakterze globalnym.

Organizacje międzynarodowe już na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku stały się ważnym podmiotem działań na rzecz rozwiązywania międzynarodowych problemów środowiskowych, ponieważ⁵⁷:

- wpływają na kształtowanie priorytetów i działań poszczególnych państw poprzez diagnozę problemów środowiskowych w skali międzynarodowej (określając tematykę negocjacji międzynarodowych) oraz przez nagłaśnianie problemów ekologicznych jako problemów o charakterze politycznym;
- ułatwiają i wspomagają formułowanie międzynarodowych koalicji ekologicznych oraz procesów negocjacji;
- pełnią funkcje kontrolne w odniesieniu do prawno-międzynarodowych regulacji ekologicznych wdrażanych przez państwo;
- pełnią funkcje organizacyjne przy realizacji konkretnych programów ochrony środowiska.

Aby usprawnić wdrażanie projektów i programów ekologicznych, powołano do życia instytucje o charakterze międzynarodowym. Do najważniejszych można zaliczyć:

1. Program Narodów Zjednoczonych do spraw Środowiska UNEP (United Nations Environment Programme) – agenda ONZ, której głównym celem jest koordynacja działań ONZ w zakresie ochrony środowiska i stałe monitorowanie stanu środowiska w świecie. Działalność UNEP obejmuje⁵⁸:

⁵⁶ A. Korcz, *op. cit.*

⁵⁷ M. Pietraś, *op. cit.*

⁵⁸ Program Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska, <http://www.msz.gov.pl/> oraz <http://www.unep.org> [dostęp 19.11.2015].

- ocenę globalnych, regionalnych i krajowych warunków i trendów środowiskowych;
- rozwój międzynarodowych i krajowych instrumentów ochrony środowiska;
- wzmocnienie instytucji w celu mądrego zarządzania środowiskiem;
- ułatwienie transferu wiedzy i technologii dla zrównoważonego rozwoju;
- zachęcanie do współpracy nowych partnerów w ramach społeczeństwa obywatelskiego i sektora prywatnego.

UNEP współpracuje z takimi partnerami, jak podmioty Organizacji Narodów Zjednoczonych, organizacje międzynarodowe, rządy krajowe, organizacje pozarządowe sektora prywatnego i społeczeństwa obywatelskiego.

2. Organizacja do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa FAO⁵⁹ (United Nations Food and Agriculture Organization) – jej głównym celem jest walka z biedą i głodem poprzez rozwój rolnictwa, polepszenie poziomu wyżywienia, poprawę sytuacji na wsi i rozwój wsi. Zajmuje się również lasami, rybołówstwem oraz rynkiem i bezpieczeństwem żywnościowym.
3. Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization – WHO)⁶⁰ – jej głównym celem jest poszerzanie współpracy między państwami w dziedzinie ochrony zdrowia i zwalczania epidemii chorób zakaźnych, ustalanie norm dotyczących składu lekarstw i jakości żywności, dążenie do zapewnienia opieki medycznej ludności świata oraz zmniejszenia umieralności niemowląt.
4. Światowa Organizacja Meteorologiczna⁶¹ (World Meteorological Organization – WMO) – jej głównym celem jest ujednolicanie, udoskonalanie i wymiana doświadczeń dotyczących systemów i technik meteorologicznych, popieranie studiów klimatycznych, geograficznych i hydrologicznych oraz organizacja i koordynacja działań służb meteorologicznych różnych krajów, ujednolicanie metod obserwacji meteorologicznych i rozpowszechnianie prognoz pogody.
5. Bank Światowy – wspiera regionalne inicjatywy ekologiczne, współorganizuje konferencje dotyczące ochrony przyrody, np. konferencja sieci

⁵⁹ FAO, <http://www.unep.org/> <http://www.fao.org> [dostęp 29.11.2015].

⁶⁰ Biuro Światowej Organizacji Zdrowia w Polsce, <http://www.who.un.org.pl> [dostęp 28.11.2015].

⁶¹ WMO: World Meteorological Organization, www.wmo.int [dostęp 12.12.2015].

EGGPAL (*Economics of Green Growth Peer-Assisted Learning*). Utworzona sieć jest regionalną platformą wymiany doświadczeń i współpracy merytorycznej pomiędzy wysokiej klasy specjalistami z administracją rządową krajów Europy i Azji Środkowej w zakresie ekonomiki zmian klimatycznych i zielonego wzrostu⁶².

6. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju⁶³ (Organization for Economic Cooperation and Development – OECD) – utworzyła Komitet Ekologiczny; przyjęła strategię promowania idei rozwoju samopodtrzymującego oraz program polityki ekologicznej OECD, który szczegółowo określa działania: promowanie efektywnych polityk ekologicznych państw członkowskich ukierunkowanych na ochronę środowiska i zdrowia ludzi, promowanie nowego podejścia do rozwiązywania problemów ekologicznych wraz z polityką gospodarczą i społeczną, wzmacnianie międzynarodowej współpracy ekologicznej na poziomie globalnym i regionalnym, dążenie do zapewnienia społeczeństwom dostępu do informacji o stanie środowiska oraz wspieranie udziału społeczeństw w procesach decyzyjnych o skutkach ekologicznych.
7. Pakt Północnoatlantycki NATO⁶⁴ podejmuje najważniejsze z punktu widzenia bezpieczeństwa ekologicznego działania w ramach Agencji do spraw Standaryzacji. Należą do nich m.in.: przygotowanie wykazu rozpuszczalników niezawierających substancji szkodliwych dla warstwy ozonowej; wykorzystanie programu na temat systemów ekologicznych w zarządzaniu wojskiem; badania dotyczące konfliktów społecznych powstałych na tle problemów ekologicznych.

Ze względu na ich udział w międzynarodowych przedsięwzięciach, wieloletnią działalność i rozpoznawalność do największych globalnych organizacji ochrony przyrody można zaliczyć:

- Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody⁶⁵ (International Union for Conservation of Nature – IUCN), której głównym celem jest wpływanie, zachęcanie i pomaganie społeczeństwom całego świata w dziele ochrony integralności i różnorodności przyrody oraz sprawiedliwym i ekologicznie zrównoważonym korzystaniu z zasobów naturalnych;

⁶² Bank Światowy wspiera rozwój oparty na zielonym wzroście w Europie i Azji Środkowej, <http://www.worldbank.org/pl> [dostęp 12.12.2015].

⁶³ OECD, www.oecd.org [dostęp 12.12.2015].

⁶⁴ NATO, www.nato.int [dostęp 12.12.2015].

⁶⁵ IUCN, www.iucn.org [dostęp 12.12.2015].

- Światowy Fundusz Ochrony Przyrody⁶⁶ (World Wide Fund for Nature – WWF), którego celem jest powstrzymanie degradacji środowiska naturalnego Ziemi i promowanie harmonijnego współistnienia człowieka z przyrodą;
- Greenpeace⁶⁷ – niezależną międzynarodową organizację pozarządową, której głównym celem jest działanie na rzecz ochrony środowiska naturalnego poprzez różnego rodzaju kampanie dotyczące m.in. ochrony lasów, oceanów i mórz, globalnego ocieplenia, zmian klimatycznych, energii, organizmów modyfikowanych genetycznie.

Organizacje w największym stopniu związane z rozwojem i kształtowaniem bezpieczeństwa ekologicznego w Europie to:

- Europejska Komisja Gospodarcza, która swoje prace i działania koncentruje m.in. na ochronie środowiska naturalnego, przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom środowiska, korzystaniu z zasobów naturalnych w procesach rozwoju gospodarczego i społecznego, tworzeniu regionalnej strategii ochrony środowiska i racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych;
- Europejski Komitet Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych (utworzony przy Radzie Europy) – wyznacza cele i kierunki dla państw członkowskich w zakresie ochrony środowiska, organizuje konferencje ministerialne, tworzy czerwoną listę roślin i zwierząt zagrożonych wyginięciem oraz organizuje kampanie na rzecz ochrony krajobrazu Starego Kontynentu, uczestniczy w koordynacji paneuropejskiej współpracy ekologicznej, bierze udział w tworzeniu międzynarodowych regulacji prawnych w zakresie ochrony środowiska i budowaniu bezpieczeństwa ekologicznego, podejmuje działania służące ochronie bioróżnorodności biologicznej i krajobrazowej, kształtuje świadomość ekologiczną społeczeństw europejskich.

Głównymi organami Unii Europejskiej zajmującymi się ochroną środowiska są:

- Dyrekcja Generalna ds. Środowiska Komisji Europejskiej;
- Komisja Ochrony Środowiska, Zdrowia i Praw Konsumentów w Parlamencie Europejskim (ENVI);
- Rada Unii Europejskiej ds. Środowiska;
- Europejska Agencja Środowiska (EEA).

⁶⁶ WWF, www.worldwildlife.org [dostęp 12.12.2015].

⁶⁷ Greenpeace, www.greenpeace.org [dostęp 12.12.2015].

Natomiast prawo ochrony środowiska w UE obejmuje regulacje prawa pierwotnego (traktaty) i wtórne (dyrektywy, rozporządzenia, decyzje) oraz umowy międzynarodowe. Problematyka ochrony środowiska uwzględniona została m.in. w Traktacie o Unii Europejskiej, przyjętym 7 lutego 1992 roku w Maastricht⁶⁸. Zgodnie z art. 3 TUE (Cele i obszary działania Unii) „Unia (...) działa na rzecz trwałego rozwoju Europy, którego podstawą jest zrównoważony wzrost gospodarczy oraz stabilność cen, społeczna gospodarka rynkowa o wysokiej konkurencyjności zmierzająca do pełnego zatrudnienia i postępu społecznego oraz wysoki poziom ochrony i poprawy jakości środowiska”⁶⁹. Obecnie Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁷⁰ odnosi się do problematyki ochrony środowiska w wielu miejscach⁷¹.

W Polsce można wyróżnić następujące instytucje ochrony środowiska⁷²:

- Państwowa Rada Ochrony Środowiska;
- komisje do spraw ocen oddziaływania na środowisko;
- fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej o zasięgu państwowym (Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej);
- wojewódzkie, powiatowe i gminne fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej.

Oprócz wyżej wymienionych organów można wskazać jeszcze te, które zajmują się tymi kwestiami bezpośrednio lub pośrednio bądź mają istotny wpływ na ochronę przyrody w Polsce. Są to:

- Sejm/Senat;
- Rada Ministrów;
- Główny Konserwator Przyrody;
- organizacje pozarządowe.

Poddając analizie systemy utrzymania bezpieczeństwa ekologicznego i zwalczania zagrożeń w różnych krajach Unii Europejskiej, należy zaznaczyć, że w Niemczech, Wielkiej Brytanii i Francji istnieje wspólny model ich konstruowania, w którym⁷³:

⁶⁸ Traktat z Maastricht, skrótowo określany jako TUE.

⁶⁹ Traktat o Unii Europejskiej, www.arslege.pl [dostęp 19.11.2015].

⁷⁰ Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej – skrótowo określany jako TFUE.

⁷¹ Ochrona środowiska – samorządy, www.polskawue.gov.pl [dostęp 26.11.2015].

⁷² A. Bernaciak, *Ochrona środowiska w praktyce. Aspekty ekonomiczno-prawne*, Wydawnictwo Sorus c.s. and Ekoprofil, Poznań 2004, s. 7–12.

⁷³ *Ibidem*.

- szczeblem podstawowym jest szczebel landu, dystryktu czy hrabstwa;
- do realizacji przedsięwzięć i wykonywania zadań są wykorzystywane siły i środki podmiotów państwowych i prywatnych;
- wszystkie działania są podporządkowane odpowiednim planom ratowniczym;
- elementy struktur państwowych wydzielają do działania siły i środki w zależności od przewidywanych potrzeb.

Bezpieczeństwo ekologiczne można rozpatrywać zarówno w ujęciu międzynarodowym, jak i krajowym, regionalnym oraz lokalnym. W związku z takim podziałem funkcjonują odpowiednie organy, instytucje, organizacje i fundusze. Tworzone są specjalne systemy bezpieczeństwa. Niewątpliwie funkcjonowanie tych podmiotów na każdym szczeblu wspomaga proces ochrony środowiska naturalnego i przyczynia się do bezpieczeństwa ekologicznego.

3.3.2. Bezpieczeństwo ekologiczne wybranych krajów ASEM – analiza empiryczna

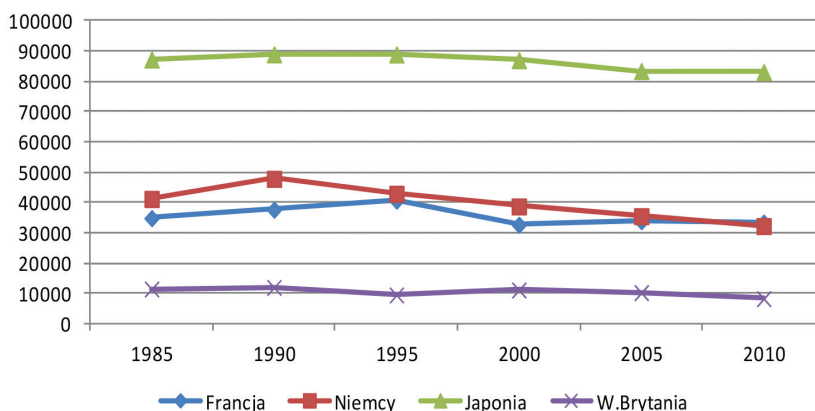
W niniejszej części opracowania przedstawiono wybrane dane dotyczące bezpieczeństwa ekologicznego, w tym: ogólnej konsumpcji wody, emisji dwutlenku węgla ze spalania paliw, ilości odpadów komunalnych, emisji zanieczyszczeń powietrza, udziału odnawialnych źródeł energii (OZE) w całkowitej podaży energii pierwotnej. Ze względu na dostępność danych oraz zastosowane działania prośrodowiskowe spośród wszystkich krajów ASEM wybrano do analizy następujące kraje (liderów w tym obszarze): Niemcy, Francję, Wielką Brytanię i Japonię.

Pierwszym zagadnieniem odnoszącym się do bezpieczeństwa ekologicznego jest zużycie wody. Kraje dbające o środowisko starają się zużywać jej coraz mniej. Słodka woda dostępna jest prawie bez ograniczeń w krajach wysokorozwiniętych, jednak użytkownicy prywatni, jak i przemysłowi mają na uwadze ograniczoność tego zasobu. Tabela 3.3 i wykres 3.1 przedstawiają ogólną konsumpcję wody w wybranych krajach w latach 1985–2010. Jak można zauważyć, najwięcej wody zużywa Japonia, z niewielkim spadkiem wartości z 87 210 mln m³ w 1985 roku do 83 100 mln m³ w 2010 roku. Zużycie wody w Niemczech wzrosło z 41 220 mln m³ w 1985 roku do 47 970 mln m³ w 1990 roku, a następnie spadło do 32 300 mln m³ w 2010 roku. We Francji zanotowano nieznaczny spadek z 34 890 mln m³ w 1985 roku do 33 440 mln m³ w 2010 roku. W Wielkiej Brytanii zużycie wody jest najmniejsze spośród wybranych krajów, w 1985 roku wynosiło 11 530 mln m³, a w 2010 roku 8350 mln m³.

Tabela 3.3. Ogólna konsumpcja wody w latach 1985–2010 (w mln m³)

Kraj / Rok	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Francja	34 890	37 690	40 670	32 720	33 870	33 440
Niemcy	41 220	47 870	42 920	38 770	35 560	32 300
Japonia	87 210	88 910	88 880	86 970	83 420	83 100
W. Brytania	11 530	12 050	9560	11 180	10 320	8350

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2013), „Water consumption”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-68-en> [dostęp 11.09.2014]

Wykres 3.1. Ogólna konsumpcja wody w latach 1985–2010 (w mln m³)

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2013), „Water consumption”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-68-en> [dostęp 11.09.2014]

Następnym obszarem z zakresu bezpieczeństwa ekologicznego jest emisja dwutlenku węgla ze spalania paliw. Należy zauważyć, że największe zanieczyszczenie powietrza powoduje transport. Kraje rozwinięte starają się stosować różnego rodzaju ograniczenia w transporcie. Prowadzą również prace nad nowymi paliwami i technologiami. Emisję dwutlenku węgla ze spalania paliw w wybranych krajach w latach 2005–2010 przedstawia wykres 3.2, natomiast szczegółowe dane zawiera tabela 3.4. Z przedstawionych danych wynika, że wszystkie rozpatrywane kraje starają się ograniczyć tego typu emisję. Najwięcej dwutlenku węgla na przestrzeni rozpatrywanych lat emitowała Japonia: 1221 mln ton w 2005 roku i 1143 mln ton w 2010 roku. Następnym dużym emitentem

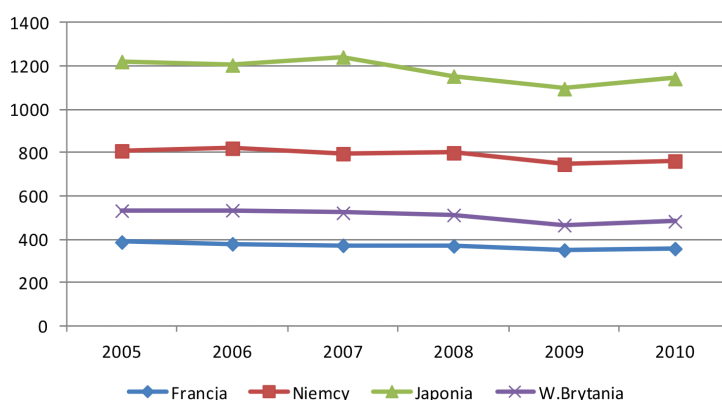
CO₂ są Niemcy, którym udało się nieznacznie obniżyć tę wartość z 809 mln ton w 2005 roku do 762 mln ton w 2010 roku. Wielka Brytania również zmniejszyła emisję dwutlenku węgla z 533 mln ton w 2005 roku do 484 mln ton w 2010 roku, natomiast Francja z 388 mln ton do 358 mln ton w analogicznym okresie.

Tabela 3.4. Emisja dwutlenku węgla ze spalania paliw w latach 2005–2010 (w mln ton)

Kraj / Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Francja	388	380	373	370	351	358
Niemcy	809	821	796	800	747	762
Japonia	1221	1205	1242	1154	1096	1143
W. Brytania	533	535	523	513	466	484

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2013), „Emissions of Carbon Dioxide”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-70-en> [dostęp 11.09.2014].

Kolejnym zagadnieniem są odpady komunalne. Kraje rozwinięte starają się produkować ich jak najmniejszą ilość, wprowadzając restrykcyjne nakazy dotyczące m.in. segregowania śmieci. Nie zawsze się to jednak udaje. Tabela 3.5 i wykres 3.3 przedstawiają wielkość odpadów komunalnych w kilogramach produkowanych w danym kraju, przypadających na jednego mieszkańca. Niemcy znacznie zmniejszyli ilość odpadów z 790 kg w 1990 roku do 560 kg w 2005 roku i 580 kg w 2010 roku. Francja

Wykres 3.2. Emisja dwutlenku węgla ze spalania paliw w latach 2005–2010 (w mln ton)

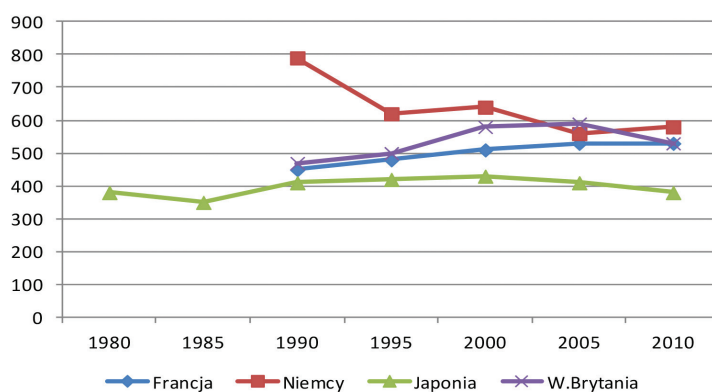
Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2013), „Emissions of Carbon Dioxide”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-70-en> [dostęp 11.09.2014]

i Wielka Brytania zwiększyły ilość odpadów przypadających na 1 mieszkańca odpowiednio z 450 kg i 470 kg w 1990 roku do 530 kg w 2010 roku. Natomiast w przypadku Japonii można stwierdzić chwilowe zmniejszenie ilości odpadów w 1985 roku, a następnie wzrost do 430 kg w 2000 roku. Rok wyjściowy 1980 i końcowy 2010 zamknęły się takim samym wynikiem 380 kg odpadów.

Tabela 3.5. Wielkość odpadów komunalnych w latach 1980–2010 (w kg na 1 mieszkańca)

Kraj / Rok	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010
Francja			450	480	510	530	530
Niemcy			790	620	640	560	580
Japonia	380	350	410	420	430	410	380
W. Brytania			470	500	580	590	530

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2013), „Municipal waste”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-71-en> [dostęp 11.09.2014] Brak danych dotyczących Francji, Niemiec i Wielkiej Brytanii w latach 1980–1985.

Wykres 3.3. Wielkość odpadów komunalnych w latach 1980–2010 (w kg na 1 mieszkańca)

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD (2013), „Municipal waste”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-71-en> [dostęp 11.09.2014] Brak danych dotyczących Francji, Niemiec i Wielkiej Brytanii w latach 1980–1985

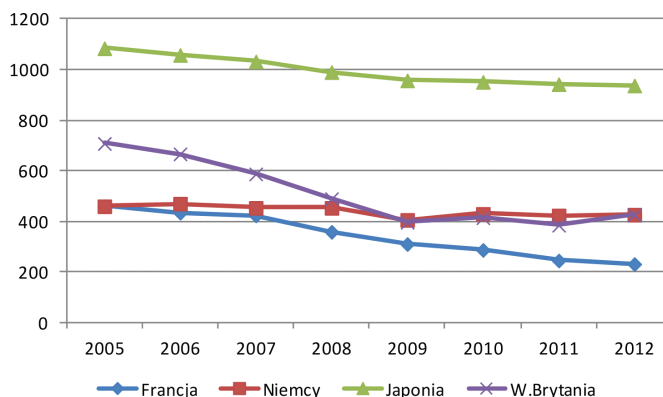
Bezpieczeństwo ekologiczne oparte jest również na czystym powietrzu. Kraje rozwinięte są świadome szkodliwości zanieczyszczonego powietrza, dlatego starają się ograniczać emisję zanieczyszczeń. Tabela 3.6 i wykres 3.4

przedstawiają emisję zanieczyszczeń powietrza we Francji, w Niemczech, Japonii i Wielkiej Brytanii w latach 2005–2012. Japonia jest tu krajem, który emituje najwięcej tlenków siarki. Mimo notowanych spadków w kolejnych przedstawionych latach nadal są to wartości zbyt duże. W 2005 roku zanotowano 1084 tys. ton, natomiast w 2012 roku 937 tys. ton. Wielka Brytania wyemitowała znacznie mniej zanieczyszczeń w postaci tlenków siarki – w 2005 roku 708 tys. ton, podczas gdy już w 2012 roku 426 tys. ton. Niemcy i Francja w 2005 roku emitowały podobne ilości tlenków siarki (460 tys. ton). Francja obniżyła prawie o połowę swoją emisję do poziomu 232 tys. ton w 2012 roku, Niemcy zaś do 427 tys. ton.

Tabela 3.6. Emisja zanieczyszczeń powietrza w latach 2005–2012 (w tys. ton tlenków siarki)

Kraj / Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Francja	460,2	434,6	424,2	359,3	311,2	287,8	246,3	232,4
Niemcy	460,4	470,6	453,9	454,2	406,6	430,4	423,8	427,1
Japonia	1084,1	1057,5	1031,8	990,0	957,0	951,2	942,2	936,8
W. Brytania	708,3	667,1	588,0	490,3	397,3	415,0	385,4	426,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, <http://www.oecd.org/ststistics> [dostęp 11.09.2014].

Wykres 3.4. Emisja zanieczyszczeń powietrza w latach 2005–2012 (w tys. ton tlenków siarki)

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, <http://www.oecd.org/ststistics> [dostęp 11.09.2014]

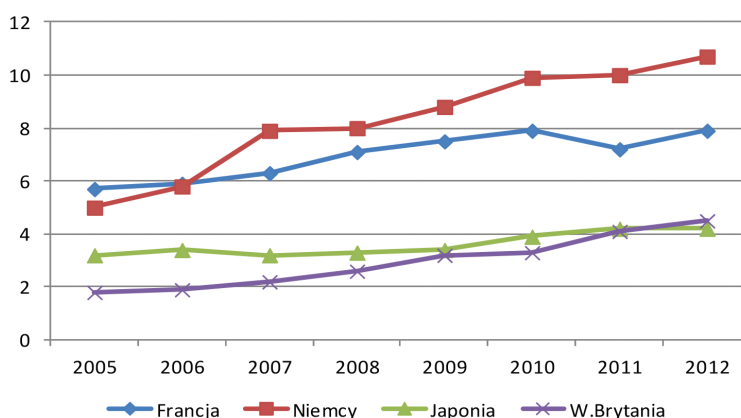
Następnym bardzo ważnym czynnikiem wspomagającym ochronę środowiska jest zastosowanie odnawialnych źródeł energii. Eliminowanie lub zmniejszanie udziału tradycyjnych źródeł to bardzo pożądane działania. Dane dotyczące udziału OZE

w całkowitej podaży energii pierwotnej w poszczególnych krajach w latach 2005–2012 zawarte są w tabeli 3.7, a ich ilustrację graficzną stanowi wykres 3.5. Według tego kryterium Niemcy wysunęły się na pierwszą pozycję, rejestrując udział na poziomie 5% w 2005 roku, w 2012 roku zaś było to już 10,7%. Drugim krajem, który zasługuje na wyróżnienie, jest Francja. W 2005 roku zanotowała 5,7% udziału OZE w całkowitej podaży energii pierwotnej, a w 2012 roku 7,9%. Dużą zmianę można również zauważyć w przypadku Wielkiej Brytanii, która w 2005 roku odnotowała udział na poziomie 1,8%, podczas gdy w 2012 roku było to 4,5%. Japonia natomiast zarejestrowała udział na poziomie 3,2% w 2005 roku, a w 2012 roku 4,2%.

Tabela 3.7. Procentowy udział źródeł odnawialnych w podaży energii pierwotnej w latach 2005–2012

Kraj / Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Francja	5,7	5,9	6,3	7,1	7,5	7,9	7,2	7,9
Niemcy	5,0	5,8	7,9	8,0	8,8	9,9	10,0	10,7
Japonia	3,2	3,4	3,2	3,3	3,4	3,9	4,2	4,2
W. Brytania	1,8	1,9	2,2	2,6	3,2	3,3	4,1	4,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, <http://www.oecd.org/ststistics> [dostęp 11.09.2014].

Wykres 3.5. Procentowy udział źródeł odnawialnych w podaży energii pierwotnej w latach 2005–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie: OECD, <http://www.oecd.org/ststistics> [dostęp 11.09.2014]

3.4. Wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii w Japonii

3.4.1. Zasady zrównoważonego rozwoju w Unii Europejskiej i Japonii

Kraje rozwinięte Unii Europejskiej starają się wdrażać zasady zrównoważonego rozwoju, zatem ich najważniejszym zadaniem jest przekonanie krajów rozwijających się, w tym azjatyckich, aby podjęły działania proekologiczne na swoim terenie. W regionie Azji krajem, który podejmuje najwięcej starań w tym obszarze, jest Japonia – lider wśród krajów azjatyckich, który jest dla nich jednocześnie wzorem.

Można powiedzieć, że czynnikiem, który łączy Unię Europejską z Japonią, jest podejście do działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Ich spotkania i konsultacje (szczyty UE–Japonia⁷⁴) dotyczą m.in. zmian klimatycznych oraz zrównoważonej produkcji i konsumpcji. Zarówno strona unijna, jak i japońska zajmują w tej kwestii zbieżne stanowisko i promują wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju. Ich działania zmierzające w tym kierunku można analizować w następujących aspektach⁷⁵:

- ekonomicznym (międzynarodowa współpraca, handel, zmiana wzorców konsumpcji, finansowanie, technologia, przemysł, transport, zrównoważona turystyka);
- środowiskowym (rolnictwo, atmosfera, bioróżnorodność, energia, lasy, woda, zarządzanie środowiskiem, góry, oceany i wybrzeża, toksyczne związki chemiczne, odpady i niebezpieczne materiały);
- instytucjonalnym (zintegrowana decyzyjność, nauka, systemy informacyjne, prawo międzynarodowe);
- socjalnym (ubóstwo, demografia, zdrowie, edukacja ekologiczna, osiedla ludzkie).

Najważniejszym celem każdej gospodarki jest posiadanie energii. Państwa korzystają z własnych zasobów naturalnych, aby ją wytworzyć, albo muszą sprowadzać nośniki energii. Przemysł energetyczny jest zatem strategicznym sektorem każdego państwa, który jest odbiciem wdrażanych polityk, w tym prośrodowiskowych. Japonia jest krajem, który nie posiada znacznych zasobów surowców energetycznych.

⁷⁴ *EUROPA – Historia Unii Europejskiej – 2008*, http://europa.eu/about-eu/eu-history/2000-2009/2008/index_pl.htm [dostęp 20.05.2014].

⁷⁵ *Aspekty zrównoważonego rozwoju w Japonii*, <http://www.japonia.org.pl/?q=pl/node/89> [dostęp 16.05.2014].

Większość z nich musi importować, np. ropę naftową i gaz. Jako kraj wysokorozwinięty wykazuje olbrzymie zapotrzebowanie na energię. Zawsze też była zainteresowana pozyskiwaniem najnowszej technologii do jej produkcji. Jednak należy pamiętać, że to właśnie energetyka jądrowa jest dla Japonii strategicznym czynnikiem wspomagającym bezpieczeństwo energetyczne. Polityka energetyczna Japonii cały czas ewoluuje, następują zmiany w kontekście ochrony środowiska naturalnego i zastosowania odnawialnych źródeł energii. Zatem Japonię można zaliczyć do grupy krajów podążających ścieżką zrównoważonego rozwoju, które wykorzystują energię za źródeł odnawialnych i opierają się na tzw. czystej energii.

3.4.2. Przeciwdziałanie zmianom klimatycznym a odnawialne źródła energii w Japonii

Japonia, jak wiele rozwiniętych krajów, jest inicjatorem i sygnatariuszem licznych międzynarodowych konwencji mających na celu ochronę środowiska naturalnego. Zobowiązała się m.in. w *Protokole Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu*⁷⁶ (*United Nations Framework Convention on Climate Change* – UNFCCC⁷⁷) z Kioto w 1997 roku⁷⁸ do redukcji emisji gazów cieplarnianych w latach 2008–2012 o co najmniej 5% w stosunku do poziomu z 1990 roku⁷⁹. Podczas konferencji klimatycznej w Doha⁸⁰ zdecydowano

⁷⁶ Głównym celem UNFCCC jest stabilizacja ilości gazów cieplarnianych w atmosferze na poziomie, który zapobiegłby ingerencji w system klimatyczny oraz pozwoliłby na ustabilizowanie ich emisji w takim okresie, aby ekosystemy mogły się przystosować do zmian klimatu.

⁷⁷ UNFCCC, www.newsroom.unfccc.int/about [dostęp 20.11.2015].

⁷⁸ Protokół z Kioto to uzupełnienie Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu i jednocześnie międzynarodowe porozumienie dotyczące globalnego ocieplenia. Został wynegocjowany 11.12.1997 r. w Kioto (Japonia). Traktat wszedł w życie 16.11.2005 r. Na mocy jego postanowień 141 krajów ratyfikujących zobowiązało się do redukcji do 2012 r. własnych emisji o co najmniej 5% poziomu z 1990 r.: dwutlenku węgla, metanu, podtlenku azotu, fluorowęgłowodórow, sześćciofluorku siarki i perfluorowęgłowodórow. W przypadku niedoboru lub nadwyżki emisji gazów sygnatariusze zobowiązali się do odsprzedaży lub odkupienia limitów od innych krajów (tzw. jednostek AAU). Wprowadzono w tym celu tzw. mechanizmy elastyczne typu: Mechanizm wspólnych wdrożeń, Mechanizm czystego rozwoju i Handel emisjami gazów cieplarnianych. Przewiduje się, że jeżeli Protokół z Kioto zostanie w pełni wprowadzony w życie, nastąpi redukcja średniej temperatury globalnej do roku 2050 pomiędzy 0,02 a 0,28°C.

⁷⁹ *Council Decision 2002/358/EC of 25 April 2002 concerning the approval, on behalf of the European Community, of the Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change and the joint fulfilment of commitments thereunder*, "Official Journal", L130, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2002.130.01.0001.01.ENG, oraz *Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu*, www.mos.gov.pl [dostęp 13.05.2014].

⁸⁰ Konferencja Klimatyczna w Doha (Katar) odbyła się w dniach 26.11–8.12.2012.

o przedłużeniu obowiązywania Protokołu z Kioto do 2020 roku (tzw. drugi okres rozliczeniowy). Konferencja Stron (Conference of the Parties – COP) jest najwyższym organem konwencji, uprawnionym do dokonywania przeglądów realizacji postanowień *Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu*. Jej sesje zwyczajne odbywają się co roku. Pierwsza Konferencja odbyła się w Berlinie w 1995 roku. Podczas Konferencji dotyczącej Klimatu COP 19 w Warszawie w 2013 roku podpisano m.in. porozumienie dotyczące finansowania walki ze zmianami klimatycznymi. W podsumowaniu stwierdzono, że kraje rozwinięte co roku mają na ten cel przeznaczać 10 mld USD ze środków publicznych i zachęcać do wydatkowania środków prywatnych⁸¹. Konferencja Klimatyczna w Paryżu we Francji COP 21 w 2015 roku została zakończona podpisaniem porozumienia większości państw świata. Porozumienie zakłada utrzymanie wzrostu średnich temperatur na poziomie poniżej 2°C w perspektywie czasowej do 2100 roku⁸². Zatem kraje rozwinięte, w tym Japonia, nieustannie śledzą dokonania w tej dziedzinie, uczestniczą w dyskusjach i naradach dotyczących zmian klimatu. Jednym z ważniejszych i przełomowych postanowień było zaliczenie odnawialnych źródeł energii do proekologicznych, nieniszczących klimatu (chodzi o prąd i ciepło z energii słońca, siły wiatru, ogniw paliwowych i alternatywne paliwa silnikowe)⁸³.

Ustalenia na poziomie międzynarodowym implementowane są do ustawodawstwa krajowego. Najważniejsze ustawy rządowe Japonii dotyczące energii to⁸⁴: Ustawa dotycząca promocji działań związanych z globalnym ociepleniem oraz Ustawa dotycząca racjonalnego użytkowania energii. Dodatkowo w prawodawstwie japońskim istnieją zapisy o możliwości zwolnienia z podatku przy zakupie samochodu o niskiej emisji spalin i pojazdów energooszczędnych⁸⁵. Ministerstwo Środowiska Japonii oprócz działań podejmowanych w kierunku ochrony środowiska zajmuje się również koordynacją prac mających na celu przeciwdziałanie zmianom klimatycznym. Głównym zadaniem jest osiągnięcie znacznej redukcji tzw. gazów cieplarnianych. Założono, że nastąpi to poprzez rozwój odnawialnych źródeł energii, do których można zaliczyć: energię słoneczną, wiatrową, geotermalną oraz biomasę. Wprowadzanie alternatywnych źródeł energii spowoduje również zmniejszenie emisji dwutlenku węgla, na czym Japonii bardzo zależy. Jak wskazują badania, Ja-

⁸¹ Podsumowanie Konferencji o Klimacie (COP19) w Warszawie, <http://www.ambafrance-pl.org/Podsumowanie-Konferencji-o-Klimacie> [dostęp 16.05.2014].

⁸² COP – What's it all about?, www.cop21paris.org/about/cop21 [dostęp 20.11.2015].

⁸³ Aspekty zrównoważonego rozwoju w Japonii, <http://www.japonia.org.pl/?q=pl/node/89> [dostęp 16.05.2014].

⁸⁴ Ochrona środowiska w Japonii, <https://sites.google.com/site/ochronasrodowiskawjaponii> [dostęp 12.05.2014].

⁸⁵ Od kwietnia 2000 roku można skorzystać z ustalonego i rozszerzonego przez rząd Japonii zwolnienia z podatku.

ponia do tej pory nie zmniejszyła emisji CO₂ w porównaniu z rokiem bazowym, czyli 1990. Zadeklarowała w Protokole z Kioto redukcję o 6%, lecz tak naprawdę zwiększyła nawet emisję o 8,1% do poziomu ok. 1,360 milionów ton⁸⁶.

Trzeba jednak przyznać, że w kraju tym promowane są i podejmowane działania zmierzające do poprawy stanu środowiska naturalnego i jakości powietrza. W tym celu prowadzone są badania i opracowywane nowoczesne technologie. Do najważniejszych z nich można zaliczyć⁸⁷:

- technologię wykorzystania energii słonecznej (systemy fotowoltaiczne) – Japonia jest światowym liderem w produkcji energii fotowoltaicznej;
- pompy ciepłe wykorzystywane w sektorze komercyjnym i prywatnym (głównie klimatyzatory, lodówki i podgrzewacze wody);
- energooszczędne silniki hybrydowe – wprowadzenie przez Japonię systemu *top runner*;
- energooszczędne instalacje świetlne, np. LEDs (diody emitujące światło);
- energooszczędne ładowarki – np. sprzęt do akumulacji energii wiatrowej oraz baterie magnezowo-litowo-jonowe do użycia w samochodach hybrydowych.

Jeśli chodzi o odnawialne źródła energii w Japonii, należy zaznaczyć, że łączna moc elektrowni wykorzystujących te źródła wyniosła w 2011 roku około 19,5 GW. Obecnie energia odnawialna stanowi około 10% całości energii wytwarzanej w Japonii. Przewiduje się, że w 2020 roku wskaźnik ten wzrośnie do 20%⁸⁸.

3.4.3. Wykorzystanie energii pochodzącej z elektrowni wodnych w Japonii

Elektrownie wodne w Japonii mają szczególne znaczenie dla gospodarki i ich udział wśród źródeł odnawialnych jest największy. W 2010 roku moc zainstalowana elektrowni wodnych w Japonii wyniosła 47 966 MW⁸⁹. Elektrowni o mocy co najmniej 150 MW było tam czterdzieści sześć. Suma wytwarzanej energii we wszystkich elektrowniach wodnych w Japonii wyniosła w 2010 roku 83,9 TWh⁹⁰.

⁸⁶ *Ochrona środowiska*, <http://www.tokio.msz.gov.pl> [dostęp 18.05.2014].

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ekologia w Japonii*, Biuletyn Informacyjny, luty 2014, Ambasada Japonii w Polsce, Wydział Informacji i Kultury, Warszawa 2014, <http://www.pl.emb-japan.go.jp/kultura/documents/Biuletyny/biuletyn0214.pdf> [dostęp 12.05.2014].

⁸⁹ Stan na dzień 31.03.2010; W. Kwinta, *Rynek energii: Japonia*, „Polska Energia” 2011, nr 5, <http://www.miedzynarodowa-energetyka.cire.pl> [dostęp 20.05.2014].

⁹⁰ *Ibidem*.

W 2012 roku wprowadzono system wsparcia finansowego, który miał na celu zwiększenie udziałów energii odnawialnej w bilansie energetycznym kraju do 20% przed 2020 rokiem⁹¹. W 2013 roku wartość energii pozyskanej z elektrowni wodnych wzrosła do 87,5 TWh, moc wszystkich elektrowni wynosiła 27,229 GW, a udział w krajowej produkcji energii 7,6%⁹².

W 2014 roku wszystkie elektrownie wodne na świecie dostarczyły łącznie 3884 TWh energii elektrycznej, co stanowiło 16,5% całkowitej produkcji energii elektrycznej⁹³. Dla porównania suma konsumpcji energii pochodzącej z elektrowni wodnych na świecie wyniosła w 2011 roku⁹⁴ 792 mln ton ekwiwalentu ropy naftowej⁹⁵. Kraje OECD wykorzystały blisko 40% tej wielkości, czyli 315 mln ton e.r.n., a kraje spoza OECD około 60% (476 mln ton e.r.n.). Kraje Unii Europejskiej konsumowały 8,8% światowych zasobów energii pochodzącej z elektrowni wodnych (blisko 70 mln ton e.r.n.), a były Związek Radziecki 7% (55 mln ton e.r.n.). Natomiast w 2014 roku zano-towano wyższe wartości dla przedstawionych ugrupowań: kraje OECD 315,7 mln ton e.r.n., kraje spoza OECD 563,3 mln ton e.r.n., UE 83,8 mln ton e.r.n. a były Związek Radziecki 55,4 mln ton e.r.n. Dane przedstawiają tabela 3.8 i wykres 3.6.

Tabela 3.8. Konsumpcja energii wodnej w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Ugrupowania	Konsumpcja energii wodnej w 2014 roku
Suma świat	879,0
Kraje OECD	315,7
Spoza OECD	563,3
Unia Europejska	83,8
Były Związek Radziecki	55,4

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015; dostęp 1.11.2015]

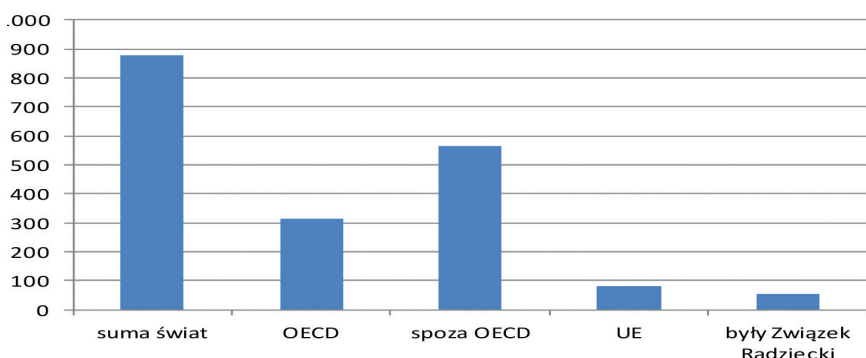
⁹¹ K. Pajor, *Japonia ulega boomowi solarnemu – 7.4 GW już zainstalowane*, <http://www.oze.pl>.

⁹² „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [dostęp 21.05.2014].

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ „BP Statistical World Energy Review” gromadzi dane o wytworzonej energii z OZE podawanych w TWh, a następnie przedstawia je w postaci skonwertowanej do jednostek przeliczeniowych tzw. Mtoe. Konwersja danych odbywa się z zachowaniem termicznej równoważności, przy założeniu 38% wydajności przetwarzania w nowoczesnej elektrociepłowni. Proces takich przeliczeń dotyczy energii ze źródeł odnawialnych, energii wodnej i energii jądrowej (które zostaną zaprezentowane w niniejszej pracy).

⁹⁵ Aby ujednolicić i ułatwić analizę, jednostka przeliczona jest dla mln ton ekwiwalentu ropy naftowej; skrót e.r.n. będzie stosowany w całym opracowaniu.

Wykres 3.6. Konsumpcja energii wodnej w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 (dostęp 1.11.2015)]

W 2011 roku najwięcej energii pochodzącej z elektrowni wodnych wykorzystali Chiny 19,8% (157 mln ton e.r.n.) i Brazylia 12,3% (97,2 mln ton e.r.n.). W dalszej kolejności należy wymienić Kanadę z wynikiem 10,8% (85,2 mln ton e.r.n.), Stany Zjednoczone Ameryki 9,4% (74,3 mln ton e.r.n.), Rosję 4,7% (37,2 mln ton e.r.n.), Indie 3,8% (29,8 mln ton e.r.n.) i Norwegię 3,5% (27,6 mln ton e.r.n.). Na ósmej pozycji znajdowała się Japonia z wynikiem 2,4% (19,2 mln ton e.r.n.). Natomiast w 2014 roku w krajach ASEM największa konsumpcja energii wodnej miała miejsce w Chinach (240,8 mln ton e.r.n.), Japonii (19,8 mln ton e.r.n.), Wietnamie (12,3 mln ton e.r.n.), Francji (14,2 mln ton e.r.n.) i Niemczech (4,6 mln ton e.r.n.). Szczegółowe dane przedstawiają tabela 3.9 i wykres 3.7.

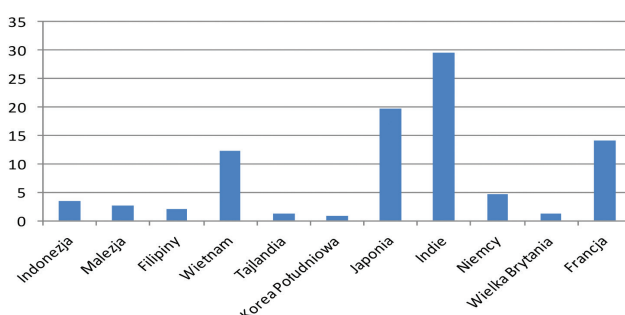
Tabela 3.9. Konsumpcja energii wodnej w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Kraj	Konsumpcja energii wodnej w wybranych krajach świata w 2014 roku
1	2
Indonezja	3,4
Malezja	2,7
Filipiny	2,1
Wietnam	12,3
Tajlandia	1,2
Korea Południowa	0,8
Japonia	19,8

3.4. Wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii w Japonii

1	2
Indie	29,6
Niemcy	4,6
Wielka Brytania	1,3
Francja	14,2
Chiny	240,8

Źródło: "BP Statistical World Energy Review" 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015].

Wykres 3.7. Konsumpcja energii wodnej w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Źródło: "BP Statistical World Energy Review" 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015].

Japonia konsumuje znaczne ilości energii pochodzącej z elektrowni wodnych. Na przestrzeni lat 2004–2014 najniższa wartość wyniosła 16,4 mln ton e.r.n. dla 2009 roku, a najwyższą wartość zarejestrowano w 2004 roku – 21,1 mln ton e.r.n. W ostatnim rozpatrywanym roku 2014 konsumpcja ta wyniosła 19,8 mln ton e.r.n. Dane prezentują tabela 3.10 oraz wykres 3.8.

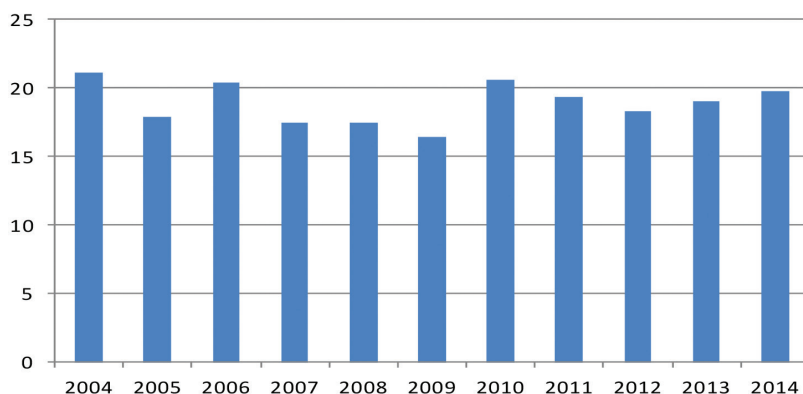
Tabela 3.10. Konsumpcja energii wodnej w Japonii w latach 2004–2014 (w mln ton e.r.n.)

Rok	Konsumpcja energii wodnej w Japonii
1	2
2004	21,1
2005	17,9
2006	20,4

Tabela 3.10 (cd.)

1	2
2007	17,5
2008	17,5
2009	16,4
2010	20,6
2011	19,3
2012	18,3
2013	19,0
2014	19,8

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015; dostęp 1.11.2015].

Wykres 3.8. Konsumpcja energii wodnej w Japonii w latach 2004–2014
(w mln ton e.r.n.)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015]

3.4.4. Energia pochodząca z innych źródeł odnawialnych w Japonii

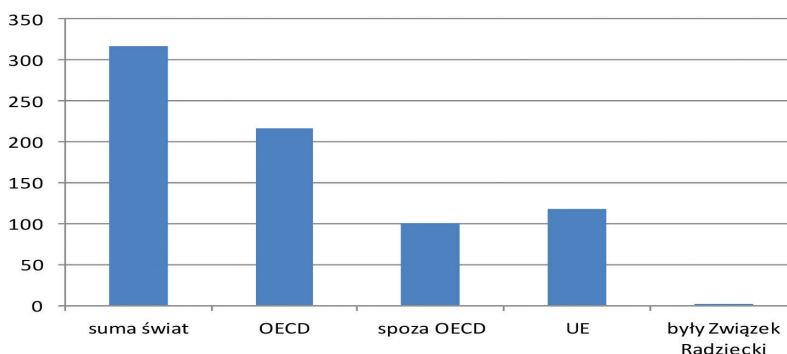
W niniejszym podrozdziale w celu przeprowadzenia szczegółowej analizy do źródeł odnawialnych zaliczono: energię wiatru, geotermalną, słoneczną, biomasy i odpadów. Konsumpcji energii ze źródeł odnawialnych ogółem w 2011 roku wyniosła 194,8 mln ton e.r.n. Kraje OECD skonsumowały 76% (148 mln ton e.r.n.),

a kraje spoza OECD 24% (46,8 mln ton e.r.n.). Kraje Unii Europejskiej wykorzystały jej 41,5% (80,9 mln ton e.r.n.), a były Związek Radziecki zaledwie 0,2% (0,4 mln ton e.r.n.). W 2014 roku zanotowano następujące wartości konsumpcji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych: kraje OECD 215,9 mln ton e.r.n., kraje spoza OECD 101,1 mln ton e.r.n., kraje Unii Europejskiej 118,7 mln ton e.r.n., a były Związek Radziecki 1,3 mln ton e.r.n. Dane przedstawiają tabela 3.11 i wykres 3.9.

Tabela 3.11. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Ugrupowania	Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w 2014 roku
Suma: świat	316,9
Kraje OECD	215,9
Spoza OECD	101,1
Unia Europejska	118,7
Były Związek Radziecki	1,3

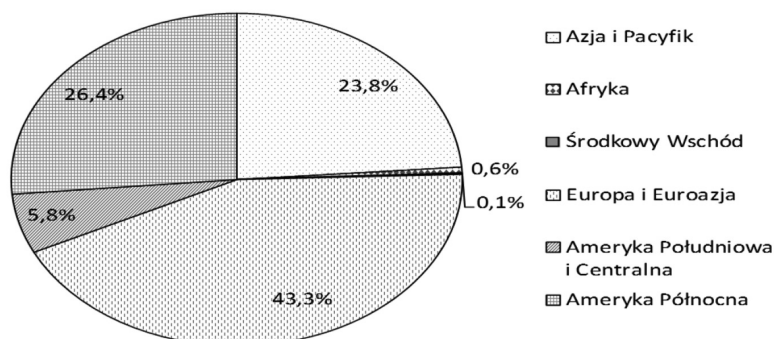
Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015]].

Wykres 3.9. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015]].

Analizując strukturę geograficzną, można stwierdzić, że największy udział w konsumowanej energii odnawialnej mają Europa i Euroazja (43,3%), Ameryka Północna (26,4%) oraz Azja i Pacyfik (23,8%). Ilustrację graficzną danych przedstawia wykres 3.10.

Wykres 3.10. Udział kontynentów w ogólnej konsumpcji energii odnawialnej w 2011 roku (w %)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2012, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2012 [dostęp 29.04.2014]

W 2011 roku najwięcej energii ze źródeł odnawialnych wykorzystywały Stany Zjednoczone Ameryki – 23,2% (45,3 mln ton e.r.n.) oraz Niemcy – 11,9% (23,2 mln ton e.r.n.). W dalszej kolejności uplasowały się Chiny 9,1% (17,7 mln ton e.r.n.), Hiszpania 6,5% (12,7 mln ton e.r.n.) oraz Włochy 4% (7,7 mln ton e.r.n.). Na szóstym miejscu znajdowała się Japonia z wynikiem 3,8% (7,4 mln ton e.r.n.). Natomiast w 2014 roku największym konsumentem energii ze źródeł odnawialnych spośród krajów ASEM były Chiny z wynikiem 53,1 mln ton e.r.n., Niemcy 31,7 mln ton e.r.n., Indie 13,9 mln ton e.r.n., Wielka Brytania 13,2 mln ton e.r.n., Japonia 11,6 mln ton e.r.n. i Francja 6,5 mln ton e.r.n.. Udział pozostałych krajów azjatyckich był znacznie mniejszy. Dane przedstawiają tabela 3.12 i wykres 3.11 (jednak nie uwzględnia on Chin z powodu znaczącej dysproporcji konsumpcji energii ze źródeł odnawialnych w porównaniu do innych państw; wprowadzenie tej wartości spowodowałoby brak czytelności wykresu).

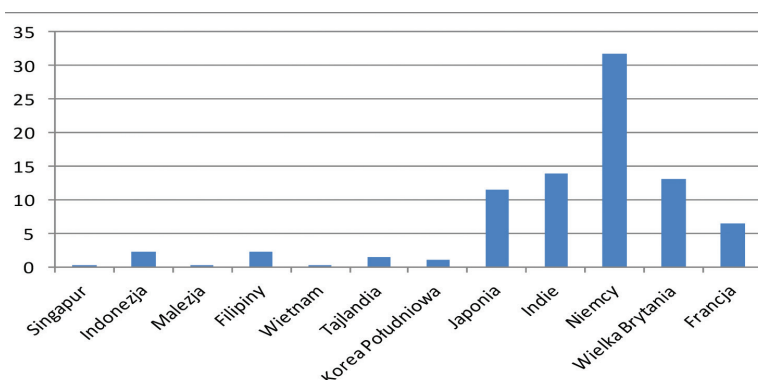
Tabela 3.12. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Kraj	Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w wybranych krajach świata w 2014 roku
1	2
Indonezja	2,2
Singapur	0,2
Malezja	0,3

3.4. Wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii w Japonii

1	2
Filipiny	2,3
Wietnam	0,1
Tajlandia	1,5
Korea Południowa	1,1
Japonia	11,6
Indie	13,9
Niemcy	31,7
Wielka Brytania	13,2
Francja	6,5
Chiny	53,1

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015] .

Wykres 3.11. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

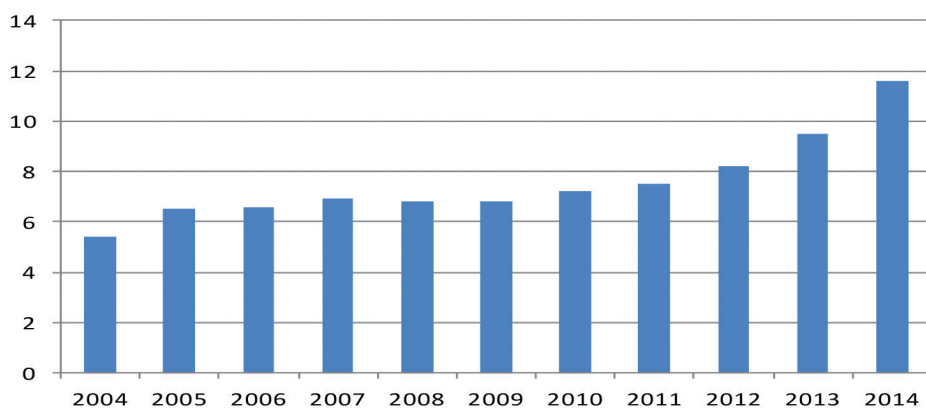
Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015]

Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w Japonii systematycznie rośnie na przestrzeni lat 2004–2014. W 2004 roku była na poziomie 5,4 mln ton e.r.n., natomiast w 2014 wynosiła już 11,6 mln ton e.r.n. Szczegółowe dane przedstawiono w tabeli 3.13, a ich ilustrację graficzną stanowi wykres 3.12.

Tabela 3.13. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w Japonii w latach 2004–2014 (w mln ton e.r.n.)

Rok	Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w Japonii
1	2
2004	5,4
2005	6,5
2006	6,6
2007	6,9
2008	6,8
2009	6,8
2010	7,2
2011	7,5
2012	8,2
2013	9,5
2014	11,6

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015].

Wykres 3.12. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w Japonii w latach 2004–2014 (w mln ton e.r.n.)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp: 1.11.2015]

a. Energia pochodząca z wiatru

Energia wytwarzana w elektrowniach wiatrowych staje się w Japonii coraz bardziej popularna, doceniana i szerzej wykorzystywana. Według raportu organizacji New Energy and Industrial Technology Development Organization w kwietniu 2013 roku na terenie całego kraju było zamontowanych 1913 wiatraków o łącznej mocy 2,64 GW⁹⁶. Natomiast z przeprowadzonych w 2009 roku badań rządowych wynikało, że największy potencjał spośród urządzeń wykorzystujących odnawialne źródła energii w Japonii mają turbiny wiatrowe umieszczane na morzu. Są one montowane na płytkich wodach o głębokości do 50 m i przytwierdzone na stałe do dna morskiego⁹⁷.

b. Energia geotermalna

Położenie geograficzne Japonii ma również duże znaczenie dla rozwoju geotermii. Archipelag Japoński leży w wyjątkowo aktywnym wulkanicznie obszarze. Japonia posiada dużą liczbę gorących źródeł zwanych onsen. Elektrownie geotermalne mogą korzystać bezpośrednio z ciepła wytwarzanego we wnętrzu Ziemi. Należy dodać, że jest to technologia czysta i elektrownie praktycznie nie emitują zanieczyszczeń. Drugim ważnym czynnikiem jest to, że geotermia może być wykorzystana do generowania prądu niezależnie od warunków pogodowych czy pory dnia, zatem wydaje się stabilnym i jednocześnie przyjaznym środowisku źródłem energii.

Japonia posiada jedno z największych na świecie zasobów geotermicznych⁹⁸. Zgodnie z badaniami przeprowadzonymi przez Ministerstwo Środowiska Japonii łączny teoretyczny potencjał źródeł o temperaturze powyżej 150°C⁹⁹ wynosi około 23,5 GW. Pierwsze próby ich wykorzystania rozpoczęły się w 1966 roku w mieście Matsukawa w prefekturze Iwate. Uruchomiona została elektrownia o mocy 23,5 MW i działa nieprzerwanie do dziś. Największa w Japonii instalacja tego typu znajduje się w Hatchobaru na wyspie Kiusiu i składa się z trzech bloków o łącznej mocy 112 MW. Należy dodać, że jest ona jedną z najpotężniejszych elektrowni geotermalnych na świecie. Obecnie w Japonii działa osiemnaście elektrowni geotermalnych o łącznej mocy 540 MW¹⁰⁰.

c. Energia słoneczna

Energia słoneczna jest wykorzystywana w Japonii od dawna, jednak w ciągu ostatnich kilku lat nastąpił jej gwałtowny rozwój, m.in. za sprawą korzystnych dotacji z budżetu państwa. W 2012 roku urządzenia fotowoltaiczne w Japonii

⁹⁶ *Ekologia w Japonii, op. cit.*

⁹⁷ *Ibidem.*

⁹⁸ Większe są tylko w USA i Indonezji.

⁹⁹ Eksploatacja źródła o temperaturze powyżej 150°C jest najbardziej opłacalna.

¹⁰⁰ *Ekologia w Japonii, op. cit.*

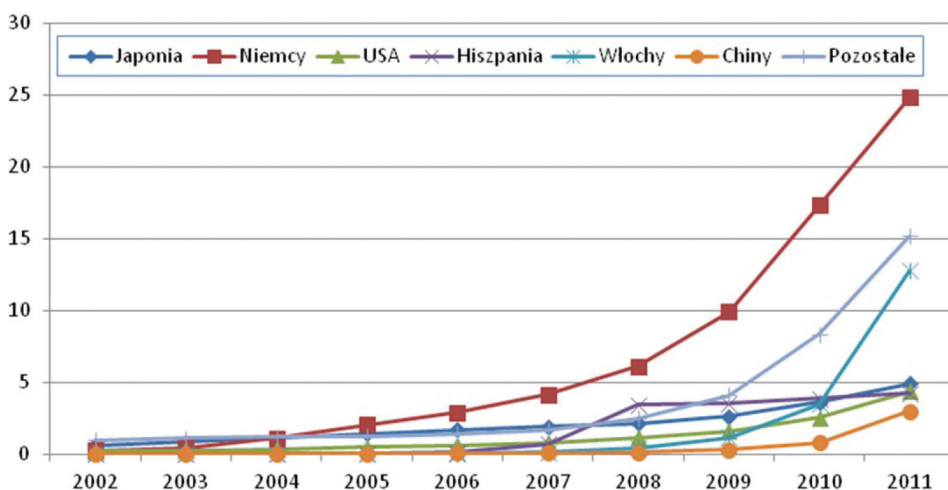
Tabela 3.14. Szczytowe moce zainstalowanych źródeł energetyki solarnej w wybranych krajach w latach 2002–2011 (w GW/h)

Kraj\Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Japonia	636,8	859,6	1132	1421,9	1708,5	1918,9	2144,2	2627,2	3618,1	4914,1
Niemcy	296	435	1105	2056	2899	4170	6120	9914	17320	24820
USA	212,2	275,2	376	479	624	830,5	1168,5	1616	2534	4389
Hiszpania	7	12	24	49	148	705	3463	3523	3915	4269,9
Włochy	22	26	30,7	37,5	50	120,2	458,3	1181,3	3502,3	12782,3
Chiny	45	55	64	68	80	100	140	300	800	3000
Pozostałe kraje	1005,05	1140,51	1215,21	1246,61	1457,02	1719,01	2486,91	4137,7	8340,6	15195,8

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2012, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2012 [dostęp: 29.04.2014]].

dysponowały łączną mocą około 7 GW. W 2013 roku planowano podłączenie kolejnych 6,3–9,4 GW, co dawałoby Japonii pierwsze miejsce na świecie pod względem budowy nowych instalacji¹⁰¹. W sierpniu 2013 roku Japonia stała się także piątym krajem na świecie¹⁰², który przekroczył 10 GW zainstalowanej mocy. Przewiduje się, że ten trend utrzyma się również w przyszłości¹⁰³.

Jeśli porównać Japonię z innymi krajami, to należy zaznaczyć, że podąża ona za najbardziej zaawansowanymi w tym względzie krajami Unii Europejskiej, w tym za Niemcami. Z tabeli 3.14 i wykresu 3.13 wynika, że szczytowe moce zainstalowanych źródeł solarnych na przestrzeni lat 2002–2011 zwiększyły się w przypadku Japonii z 636 MWh do 4914 MWh, w Niemczech (najwięcej spośród przedstawionych krajów) z 296 do 24820 MWh, w Stanach Zjednoczonych Ameryki z 212 do 4389 MWh, w Hiszpanii z 7 do 4270 MWh oraz we Włoszech z 22 do 12782 MWh, natomiast w Chinach z 45 do 3000 MWh. Dane prezentują wykładniczy wzrost wykorzystania ogniw solarnych, co wynikało z prowadzonej polityki energetycznej i udzielanego wsparcia.

Wykres 3.13. Szczytowe moce zainstalowanych źródeł energetyki solarnej w wybranych krajach w latach 2002–2011 (w GWh)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2012, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2012 [dostęp 29.04.2014]

¹⁰¹ W 2012 roku przybyło ok. 2 GW.

¹⁰² Po Niemczech, Włoszech, USA i Chinach.

¹⁰³ *Ekologia w Japonii, op. cit.*

Tabela 3.15. Konsumpcja energii solarnej w wybranych krajach w 2011 roku (w TWh)

L.p.	Kraj	Konsumpcja (TWh)
1.	Niemcy	19
2.	Włochy	9,4
3.	Hiszpania	9,1
4.	Japonia	4,5
5.	Chiny	2,5
6.	Czechy	2,1
7.	Francja	1,8
8.	Belgia	1,5
9.	Korea Płd.	0,9

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2012, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2012 [dostęp 29.04.2014]].

Spośród wybranych krajów świata największe wykorzystanie energii solarnej wykazują Niemcy (19 TWh). Na kolejnych miejscach plasują się Włochy (9,4 TWh) i Hiszpania (9,1 TWh). Na czwartym miejscu po względem konsumpcji tego rodzaju energii znajduje się Japonia z wynikiem 4,5 TWh. Szczegółowe dane zamieszczone zostały w tabeli 3.15.

Tradycyjnie Europa i Japonia były liderami w rozwoju odnawialnych źródeł energii, w przeważającej mierze dzięki zachętom rządowym¹⁰⁴.

3.5. Energia pochodząca z elektrowni jądrowych w Japonii

Gospodarka Japonii pomimo stosowania odnawialnych źródeł energii oparta jest jednak na innych źródłach. Należy zaznaczyć, że jest ona pozbawiona surowców energetycznych, takich jak węgiel, ropa naftowa czy gaz ziemny, dlatego jest jednym z największych importerów tych zasobów energetycznych¹⁰⁵. Japonia razem ze Stanami Zjednoczonymi, Chinami, Rosją i Niemcami tworzy grupę największych konsumentów energii – rocznie razem zużywane jest tam bli-

¹⁰⁴ J. Balcewicz, *Produkcja energii w źródłach odnawialnych pozostaje nadal domeną najbogatszych gospodarek świata. Pracują tydzień w roku i... mają się świetnie*, „Energia Gigawat” 2012, nr 8, www.gigawat.net.pl/archiwum [dostęp 12.05.2014].

¹⁰⁵ *Ochrona środowiska w Japonii, op. cit.*

sko 50% światowej energii¹⁰⁶. Mając tak rozwinięty przemysł, infrastrukturę oraz konsumpcję, Japonia jest zmuszona importować ją z zagranicy. Uzależnienie od dostaw energii sięga 80%¹⁰⁷.

Z tych powodów rząd japoński¹⁰⁸ dążył przede wszystkim do zapewnienia państwu bezpieczeństwa energetycznego z użyciem następujących metod¹⁰⁹:

- dywersyfikacja źródeł paliw: przede wszystkim zwiększenie udziału gazu ziemnego oraz energii atomowej;
- dywersyfikacja w dostawach surowców energetycznych – rząd japoński chce to osiągnąć poprzez promowanie innych dostawców niż np. Chiny czy Meksyk oraz dzięki wspieraniu japońskich firm, które zaangażowane są w projekty wydobywania surowców energetycznych na całym świecie;
- uświadomienie społeczeństwu, jak ważne jest poszanowanie i konserwacja energii: zredukowanie popytu i marnotrawstwa energii, a zamiast tego zwiększenie wydajności energetycznej – zastosowanie mechanizmu „Top Runner” i badań nad pozyskaniem innych źródeł energii;
- rozpoczęcie prac nad ulepszeniem polityki bezpieczeństwa energetycznego, z naciskiem na forum m.in. ASEAN +3 i APEC.

Brak surowców energetycznych w Japonii spowodował zainteresowanie energią jądrową. Japonia należała bowiem do czołówki krajów pod względem liczby czynnych elektrowni jądrowych. W skali całego kraju elektrownie wytwarzały 34% energii elektrycznej¹¹⁰. Często jednak dochodziło do uszkodzeń reaktorów jądrowych i innych urządzeń¹¹¹. Warto wspomnieć, że pierwszy japoński komercyjny reaktor jądrowy, importowany z Wielkiej Brytanii, rozpoczął pracę w 1966 roku. W 1985 roku w odległości zaledwie 7 km od centrum miasta Kashiwazaki wybudowano elektrownię Kashiwazaki Kariwa (7 bloków o mocy 7 tys. MW), która jest największą elektrownią jądrową na świecie¹¹².

¹⁰⁶ Około 600 mln kilolitrow ropy.

¹⁰⁷ *Polityka energetyczna Rosji i Japonii*, <http://www.polska-azja.pl> [dostęp 12.05.2014].

¹⁰⁸ To jeden z priorytetów rządu premiera Fukudy.

¹⁰⁹ *Polityka energetyczna Rosji i Japonii*, op. cit.

¹¹⁰ *Ochrona środowiska w Japonii*, op. cit.

¹¹¹ Najpoważniejsze uszkodzenie reaktora miało miejsce w 2011 roku w Fukushima w wyniku trzęsienia ziemi i fali tsunami. Doszło do katastrofy nuklearnej, do środowiska przedostały się substancje promieniotwórcze takie jak cez 137. Przewiduje się, że usuwanie skutków potrwa kilkadziesiąt lat.

¹¹² *Japońskie reaktory jądrowe – źródła energii elektrycznej*, <http://www.japonia.org.pl> [dostęp 16.05.2014].

W wyniku wieloletniego planu rozbudowy infrastruktury nuklearnej działało w Japonii pięćdziesiąt pięć reaktorów atomowych, które zapewniały około 30% dostaw energii (47,5 GWe) w latach 2007/2008, a 37% w 2009 roku. Natomiast plan dostaw energii przygotowany przez Japońskie Ministerstwo Gospodarki, Handlu i Przemysłu (Ministry of Economy, Trade and Industry – METI) przewiduje wzrost produkcji do poziomu 61,5 GWe (o 23,4%) w 2017 roku oraz wzrost udziału energii nuklearnej z 262 TWh (25,4% w 2007 r.) do 458 TWh (41,5%) w 2017 roku¹¹³.

Analizując wykorzystanie energii jądrowej na świecie, można stwierdzić, że w 2011 roku ogółem wynosiło ono blisko 600 mln ton e.r.n. Kraje OECD konsumowały znaczną jej część wynoszącą 81% (488 mln ton e.r.n.), a kraje spoza OECD 18,6%. Kraje UE wykorzystywały 34% (205 mln ton e.r.n.), a były Związek Radziecki 10% (60 mln ton e.r.n.). Natomiast w 2014 roku konsumpcja energii jądrowej wynosiła w krajach OECD 449,8 mln ton e.r.n., w krajach spoza OECD 124,2 mln ton e.r.n., w Unii Europejskiej 198,3 mln ton e.r.n., a w byłym Związku Radzieckim 61,5 mln ton e.r.n. Dane przedstawiono w tabeli 3.16 i na wykresie 3.14.

Na świecie w 2011 roku największym konsumentem energii jądrowej były Stany Zjednoczone Ameryki – 31% (188 mln ton e.r.n.) i Francja – 16,7% (100 mln ton e.r.n.). Następne miejsce zajmowała Rosja – 6,5% (39 mln ton e.r.n.). Japonia zajęła wysoką czwartą pozycję z wynikiem 6,2% (36,9 mln ton e.r.n.). Wysoką pozycję utrzymywały Korea Południowa (34 mln ton e.r.n.) i Niemcy (24,4 mln ton e.r.n.). Konsumpcja energii jądrowej pozostałych krajów świata nie przekraczała

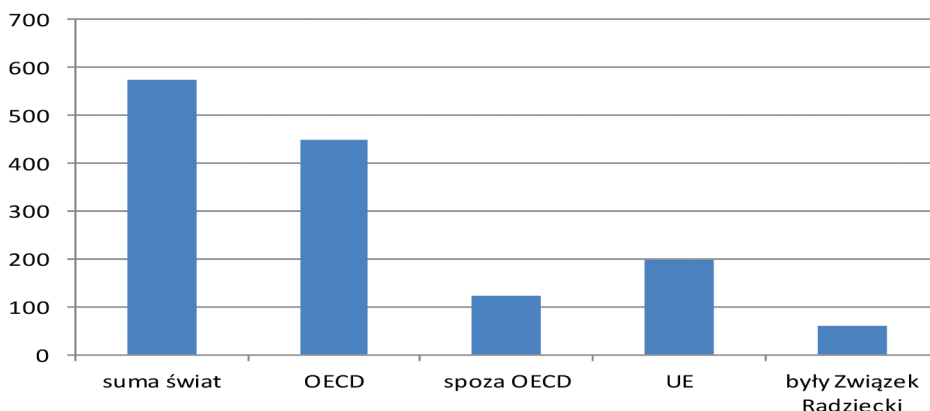
Tabela 3.16. Konsumpcja energii jądrowej w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Ugrupowania	Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w 2014 roku
Suma: świat	574,0
Kraje OECD	449,8
Spoza OECD	124,2
Unia Europejska	198,3
Były Związek Radziecki	61,5

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp: 1.11.2015].

¹¹³ *Polityka energetyczna*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, <http://www.tokio.msz.gov.pl> [dostęp 12.05.2014].

3.5. Energia pochodząca z elektrowni jądrowych w Japonii

Wykres 3.14. Konsumpcja energii jądrowej w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp: 1.11.2015]

4% ogólnej wartości. Natomiast w 2014 roku wśród krajów ASEM największą konsumpcję energii jądrowej zanotowano we Francji (98,6 mln ton e.r.n.), w Korei Południowej (35,4 mln ton e.r.n.), w Chinach (28,6 mln ton e.r.n.) i Niemczech (22 mln ton e.r.n.). Szczegółowe dane zamieszczone są w tabeli 3.17 i przedstawione graficznie na wykresie 3.15.

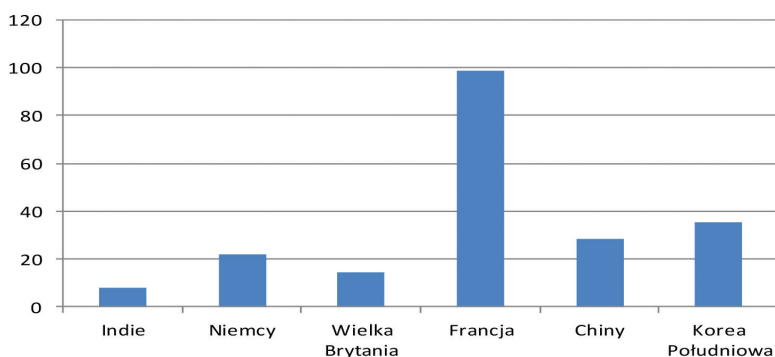
Tabela 3.17. Konsumpcja energii jądrowej w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Kraj	Konsumpcja energii jądrowej w wybranych krajach świata w 2014 roku
Korea Południowa	35,4
Indie	7,8
Niemcy	22,0
Wielka Brytania	14,4
Francja	98,6
Chiny	28,6

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015].

W Japonii widoczne jest załamanie konsumpcji energii jądrowej w latach 2011, 2012 i 2013 (konsumpcja energii jądrowej wynosiła odpowiednio 36,9 mln ton e.r.n., 4,1 mln ton e.r.n. i 3,3 mln ton e.r.n.). Największa konsumpcja miała miejsce w 2006 roku i wynosiła 69 mln ton e.r.n. Dane zawiera tabela 3.18, a ilustrację graficzną stanowi wykres 3.16.

Głównym zadaniem japońskiej polityki energetycznej jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz zminimalizowanie uzależnienia od dostaw m.in. ropy z Bliskiego Wschodu¹¹⁴. Dla Japonii ważne jest zdywersyfikowanie dostaw surowców. Należy podkreślić, że nastąpił wzrost importowanego paliwa w stosunku do stanu sprzed katastrofy w Fukushima do kwoty 3,6 biliona jenów rocznie. Dodatkowym niekorzystnym czynnikiem był wzrost cen paliw¹¹⁵. Zatem duże koszty importowanych surowców (głównie ropy naftowej i gazu) przełożyły się na wysokie ceny energii sprzedawanej konsumentom w kraju (zarówno indywidualnym, jak i przemysłowym). Dodajmy, że ceny energii w Japonii są jednymi z najwyższych na świecie¹¹⁶. Dodatkowo obserwowany był negatywny efekt w handlu, ponieważ wysokie koszty energii ponoszone przez przedsiębiorstwa japońskie zmniejszały konkurencyjność ich dóbr i usług na rynkach. Japońska opinia publiczna świadoma jest zatem uzależnienia energetycznego kraju oraz wagi energetyki nuklearnej w polityce państwa¹¹⁷.

Wykres 3.15. Konsumpcja energii jądrowej w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015]]

¹¹⁴ K. Karolak, *Rząd zatwierdza nową politykę energetyczną*, <http://japonia-online.pl/news/1519> [dostęp 12.05.2014].

¹¹⁵ Wzrost cen był spowodowany m.in. niestabilną sytuacją polityczną na Bliskim Wschodzie.

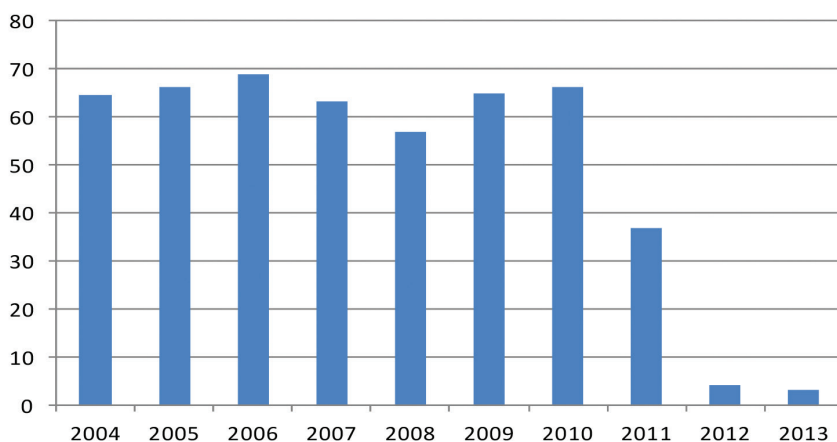
¹¹⁶ *Japonia szuka nowych dróg importu gazu ziemnego*, <http://www.ekonomia.rp.pl/artukul/1086166-Japonia-szuka-nowych-drog-importu-gazu-ziemnego.html> [dostęp 12.05.2014].

¹¹⁷ *Polityka energetyczna, op. cit.*

Tabela 3.18. Konsumpcja energii jądrowej w Japonii w latach 2004–2013 (w mln ton e.r.n.)

Rok	Konsumpcja energii jądrowej w Japonii
2004	64,7
2005	66,3
2006	69,0
2007	63,1
2008	57,0
2009	65,0
2010	66,2
2011	36,9
2012	4,1
2013	3,3

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp 1.11.2015].

Wykres 3.16. Konsumpcja energii jądrowej w Japonii w latach 2004–2013 (w mln ton e.r.n.)

Źródło: „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com> [bp-statistical-review-of-world-energy-2015 [dostęp: 1.11.2015]

Po katastrofie w Fukushima Japonia zamierzała zwiększyć udział energii ze źródeł odnawialnych oraz zmodernizować istniejące już elektrownie. Pojawiła się również propozycja wprowadzenia polityki „zero atomu”, która zakładała likwidację elektrowni atomowych do 2030 roku. Jednak rząd Shinzō Abe 11 kwietnia 2014 roku oficjalnie zrezygnował z tego pomysłu i zdecydował się na wsparcie polityki restartu reaktorów atomowych. W obecnym planie na najbliższe dwadzieścia lat określono energię atomową jako kluczowe źródło energii¹¹⁸. Należy jednak dodać, że rząd Shinzō Abe przyjął równocześnie plan rozwoju sektora źródeł odnawialnych: do roku 2020 energia z elektrowni wodnych, wiatrowych, słonecznych i geotermalnych ma zaspokoić 13,5% całkowitych potrzeb energetycznych kraju. Założono również, że w 2030 roku będzie to już 20%¹¹⁹.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że nastąpiły zmiany w japońskim sektorze energetycznym. Japonia w szerokim zakresie wykorzystuje energię odnawialną. Wspomaga krajową produkcję z odnawialnych zasobów, a poczynione inwestycje przynoszą efekt w postaci zwiększonej konsumpcji tego rodzaju energii, szczególnie energii z elektrowni wodnych. Spośród wszystkich rodzajów energii odnawialnej zdaniem autorki energia geotermalna może stać się tą wiodącą. Uwarunkowania geograficzne wskazują, że należałoby zintensyfikować prace nad pozyskiwaniem energii z tego właśnie źródła.

Premier Shinzō Abe wyznaczył twardy kurs Japonii w zakresie polityki energetycznej. Tragedia Fukushima (i związana z nią szeroka dyskusja nad celem rozwoju energetyki nuklearnej, czego konsekwencją miał być scenariusz niemiecki – stopniowe zamykanie elektrowni jądrowych) nie odegrała większej roli. Plany uniezależnienia Japonii przybrały desperacki charakter walki z czasem, gigantyczne zużycie energii (a co za tym idzie i surowców), wzrost cen i niepewna sytuacja międzynarodowa zachęcały rząd do szukania alternatywnych jej źródeł. Uznano, że kluczową zaletą zarówno odnawialnych źródeł energii, jak i atomu wydaje się ich pełna niezależność wobec wahań na światowym rynku surowcowym. Niebagatelne znaczenie miały również napięte stosunki z Chinami i niepewna sytuacja w regionie. Receptą premiera Shinzō Abe jest długoletnie planowanie energetyki w oparciu o wiele aspektów, ale z jednym celem – pełną niezależnością państwa. Energia nuklearna w Japonii jest filarem długofalowego planowania polityki energetycznej.

¹¹⁸ K. Karolak, *op. cit.*

¹¹⁹ Nuclear Power in Japan, World Nuclear association, www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Japan [dostęp 21.12.2015].

Podsumowanie

Kraje ASEM włączają się w działania na rzecz poprawy środowiska naturalnego na świecie. Kraje te uczestniczą w międzynarodowych spotkaniach i w spotkaniach dwustronnych, na których są uzgadniane i podejmowane decyzje odnośnie działań proekologicznych. Szczególnym obszarem zainteresowania jest przeciwdziałanie zmianom klimatycznym i wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.

Kraje ASEM zdają sobie sprawę z ograniczoności zasobów przyrody i dlatego czynnie uczestniczą w programach jej ochrony. Umiejętnie potrafią korzystać z dostępnych zasobów. Kształtują wewnętrzną politykę, co przekłada się na bezpieczeństwo ekologiczne.

Rozwinięte kraje UE (Niemcy, Francja i Wielka Brytania) oraz Japonia podejmują działania zmierzające do zmniejszenia zużycia wody, ograniczenia emisji dwutlenku węgla i emisji zanieczyszczeń powietrza. Tylko w przypadku Francji i Wielkiej Brytanii w produkcji odpadów komunalnych notowany jest wzrost. Szerokie działania podejmowane są również w dziedzinie produkcji i wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych we wszystkich omawianych krajach. Jednak Japonia, która nie posiada zasobów naturalnych, najchętniej spośród azjatyckich krajów ASEM wykorzystuje odnawialne źródła energii. Obecnie energia odnawialna stanowi 10% ogółu energii produkowanej w Japonii. Największe znaczenie ma pozyskiwanie energii z elektrowni wodnych. Jak wskazują dane, konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w Japonii rośnie. W 2014 roku wyniosła 11,6 mln ton ekwiwalentu ropy naftowej. Dla porównania konsumpcja tej energii w Niemczech wyniosła 31,7 mln ton e.r.n., w Wielkiej Brytanii 13,2 mln ton e.r.n., a we Francji 6,5 mln ton e.r.n.

Zakończenie

Z punktu widzenia Unii Europejskiej istnieje konieczność podjęcia działań na rzecz intensyfikacji współpracy i swojej obecności w regionie Azji. Dotychczasowa współpraca z krajami Azji oraz ze Stowarzyszeniem Krajów Azji Południowo-Wschodniej ASEAN rozwija się, a grupa ASEM stanowi obecnie ważne forum współpracy w wielu obszarach. Wzajemne stosunki wzmacniane są podpisywaniem bilateralnych umów o strefach wolnego handlu.

Unia Europejska jest jednym z najważniejszych partnerów handlowych krajów azjatyckich i kraje te są coraz ważniejszymi partnerami Unii Europejskiej. Wymiana towarów nie jest jednak zrównoważona. Jej saldo jest ujemne dla Unii Europejskiej. W zasadniczym stopniu wpływa na to wysoki import z Chin. Natomiast największe obroty w handlu UE ze Stowarzyszeniem ASEAN notowane są z Malezją, Singapurem, Tajlandią i Indonezją. Następuje również wzrost lokowanego kapitału w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Unijne inwestycje w krajach ASEM w sensie ilościowym zmniejszyły się jednak w ostatnich latach. Duże znaczenie miało zmniejszenie inwestycji rozwiniętych krajów Europy Zachodniej: Niemiec, Francji i Wielkiej Brytanii. Istotnym czynnikiem zmian w inwestowaniu był również kryzys ekonomiczny.

Kraje Unii Europejskiej oraz Japonia są dowodem uczestnictwa i zaangażowania państw ASEM w tworzenie forum współpracy w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego. Rozwój ekonomiczny i społeczny poszczególnych krajów ma niebagatelne znaczenie dla stosowania zasad zrównoważonego rozwoju. Kraje rozwinięte mają większe możliwości wprowadzania tego typu zmian w swoich gospodarkach. Częściej też wdrażają zaawansowane systemy bezpieczeństwa ekologicznego. Państwa te dzięki zaangażowaniu w procesy służące ochronie środowiska eliminują lub zmniejszają negatywne oddziaływanie na środowisko. Natomiast państwa rozwijające się podejmują decyzje w tym obszarze, wzorując się właśnie na krajach rozwiniętych. Najczęściej efektem uzgodnień w dziedzinie ochrony środowiska są wspólne deklaracje podpisywane przez kraje rozwinięte, jak i rozwijające się. Zmiany – pozytywne i negatywne – w tym obszarze odzwierciedlają statystyki. Kraje ASEM wiodą prym także jeśli chodzi o inicjowanie i przestrzeganie inicjatyw proekologicznych prowadzących do bezpieczeństwa

ekologicznego. Proces decyzyjny oparty jest na uzgodnieniach dotyczących ochrony środowiska w ramach ASEM.

Kraje rozwinięte Europy Zachodniej oraz Japonia wyznaczają pewne standardy w realizacji zasad zrównoważonego rozwoju. W obszarze ochrony środowiska naturalnego podejmują odpowiednie działania. Zachęcają kraje rozwijające się do współpracy i do podjęcia większych wyzwań w zakresie ekologii. Same starają się ograniczać zużycie surowców i zasobów. Coraz szerzej wykorzystują odnawialne źródła energii.

Bibliografia

- Bartkowiak Ł., *Stosunki zewnętrzne Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
- Bernaciak A., *Ochrona środowiska w praktyce. Aspekty ekonomiczno-prawne*, Wydawnictwo Sorus c.s. and Ekoprofil, Poznań 2004.
- Białowas T., Kąkol M., *Stosunki handlowe Unii Europejskiej z Chinami a latach 1995–2007*, [w:] B. Mucha-Leszko (red.), *Pozycja Unii Europejskiej w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.
- Boć J., Nowacki K., Samborska-Boć E., *Ochrona środowiska*, Wydawnictwo Kolonia Limited, Wrocław 2005.
- Borkowski P.J., *ASEM jako przejaw globalizacji*, [w:] J. Nakonieczna, J. Zajączkowski (red.), *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Brodecki Z., *Ochrona środowiska*, Wydawnictwo Prawnicze Lexis, Warszawa 2005.
- Burchard-Dziubińska M., Rzeńca A., Drzazga D., *Zrównoważony rozwój – naturalny wybór*, Wydawnictwo UŁ, Łódź 2014.
- Cieślak E., *Rola Chin w gospodarce globalnej*, [w:] J. Jaworski (red.), *Ekonomiczne i społeczno-polityczne problemy współczesnej gospodarki*, Prace Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Gdańsku, Tom 9, Warszawa 2011.
- Dobroczyński M., *Przekształcenia międzynarodowej rzeczywistości ekonomiczno-politycznej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa–Toruń 2005.
- Drelich-Skulska B., *Asia–Europe: partnership or rivalry*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Wrocław 2010.
- Drelich-Skulska B. (red.), *Azja – Pacyfik. Obraz gospodarczy regionu*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- Dziembała M., *Stosunki gospodarcze i polityczne Unii Europejskiej z krajami ASEAN na początku XXI wieku*, [w:] B. Drelich-Skulska (red.), *Procesy integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 13, Wrocław 2008.
- Famielec J., *Straty i korzyści ekologiczne w gospodarce narodowej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa–Kraków 1999.
- Gabrys L., *Przemiany w gospodarce Chin – strategia i polityka rządu Den Xiaopinga*, [w:] J. Żabińska (red.), *Strategie rozwojowe i polityka przemysłowa wybranych krajów Azji i Ameryki Łacińskiej*, AE, Katowice 1995.
- Gradziuk A., *Stosunki Unii Europejskiej z Azją Wschodnią i konsekwencje dla Polski*, Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych, nr 85/2002.

- Halizak E., *Stosunki międzynarodowe w regionie Azji i Pacyfiku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
- Intriligator M.D., *Globalization of the world economy: potential benefits and costs and a new assessment*, "Journal of Policy Modeling" 2004, No. 26.
- Kisiel-Łowczyk A. (red.), *Współczesna gospodarka światowa. Wybrane zagadnienia z międzynarodowych stosunków ekonomicznych*, Gdańsk 1994.
- Klecha-Tylec K., *Interregionalny wymiar wschodnioazjatyckich powiązań gospodarczo-politycznych na przykładzie dialogu Azja – Europa*, [w:] R. Gawlik, M. Ulbrich (red.), *Globalizacja i regionalizacja we współczesnym świecie – doświadczenia i wyzwania*, Wydawnictwo Wydziału Zarządzania i Administracji Uniwersytetu J. Kochanowskiego w Kielcach, Studia i Materiały, Rok 19, Nr 1, Kielce 2015.
- Kozłowski S., *Ekorozwój. Wyzwanie XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Kukułka I., *Ekologiczna koncepcja ładu międzynarodowego*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 1995.
- Mazur-Wierzbicka E., *Koncepcja zrównoważonego rozwoju jako podstawa gospodarowania środowiskiem przyrodniczym*, [w:] D. Kopycińska (red.), *Funkcjonowanie gospodarki polskiej w warunkach integracji i globalizacji*, Katedra Makroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005.
- McChesney I.G., *The Brundtland Report and sustainable development in New Zealand*, Centre for Resource Management Lincoln University and Canterbury, Canterbury 1991.
- Miklaszewski S. (red.), *Kraje rozwijające się w światowym systemie gospodarczym*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007.
- Molendowski W., Mojsiewicz C. (red.), *Stosunki międzynarodowe*, Wydawnictwo Alta 2, Wrocław 2004.
- Mucha-Leszko B., *Rozwój powiązań w gospodarce światowej – etapy globalizacji i regionalizacja procesów gospodarczych*, [w:] B. Mucha-Leszko (red.), *Współczesna gospodarka światowa – główne centra gospodarcze*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005.
- Mucha-Leszko B., *Unia Europejska w systemie gospodarki globalnej*, [w:] B. Mucha-Leszko (red.), *Współczesna gospodarka światowa. Główne centra gospodarcze*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005.
- Oziewicz E., *Dylematy rozwoju gospodarczego krajów Azji Południowo-Wschodniej na tle procesów globalizacyjnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2007.
- Oziewicz E. (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Pasierbiak P., *Oslabienie powiązań gospodarczych Japonii z Unią Europejską w latach 2007–2014*, „Annales” Sectio H Oeconomia, UMCS, Lublin 2015, vol. 2.
- Pietraś M., *Bezpieczeństwo ekologiczne w Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000.
- Pietraś Z.I., Pietraś M., *Determinanty polityki zagranicznej i międzynarodowej*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002.

- Poskrobko B., *Mechanizmy i uwarunkowania ekorozwoju*, Interdyscyplinarna konferencja naukowa, Białystok 14–16 listopada 1996.
- Poskrobko B., *Zarządzanie środowiskiem*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1998.
- Rogall H., *Ekonomia zrównoważonego rozwoju. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2010.
- Rubaszkievicz J., *Ochrona środowiska w wymiarze międzynarodowym i krajowym. Podręcznik*, Wydawnictwo WSCiL, Warszawa 2008.
- Starzyk K., *Pozycja Chin we współczesnej gospodarce światowej*, [w:] T. Sporek (red.), *Współczesna gospodarka światowa i jej podmioty w warunkach niestabilności*, t. 1, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2010.
- Starzyk K., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w gospodarkach Azji Pacyfiku: Chiny, Korea Południowa, Tajwan, Wietnam*, Problemy Gospodarki Światowej Nr 1, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2001.
- Szóstek A., *Międzynarodowa alokacja kapitału w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych*, [w:] G. Kozuń-Cieślak (red.), *Światowy rynek kapitału. Wybrane zagadnienia. Uwarunkowania, doświadczenia, perspektywy*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2012.
- Śladkowski S., *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2004.
- Śladkowski S., Mazurek Z., *Aspekty militarne i niemilitarne zagrożeń środowiskowych*, AON, Warszawa 2003.
- Witkowska J., *Policies with Respect to Foreign Investors in the New Member States of the European Union and in the Developing Countries of Asia: A Comparative Aspects*, "Comparative Economic Research" 2009, Vol. 12, No. 1/2, Łódź University Press, Łódź 2009.
- Witkowska J., *Regional Integration and Capital Mobility in the World Economy. Experiences of the European Union, NAFTA and AFTA*, "Comparative Economic Research Central and Eastern Europe" 2008, Vol. 11, No. 1/2, Łódź University Press, Łódź 2008.
- Wojtas M., *Handel i polityka handlowa Indii w XXI wieku*, [w:] J. Marszałek-Kawa, R. Gawłowski (red.), *W kierunku nowego ładu gospodarczego – rola Azji w XXI wieku*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2014.
- Wołejko P., *Integracja w Azji. Europejski wzór*, www.politykaglobalna.pl.
- Wysokińska Z., *Konkurencyjność w międzynarodowym i globalnym handlu technologiami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Łódź 2001.
- Zabłocki G., *Rozwój zrównoważony – idee, efekty, kontrowersje*, Wydawnictwo Pokaz, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.
- Żabińska J. (red.), *Rola międzynarodowych organizacji finansowych w stabilizowaniu światowego systemu finansowego*, cz. 1, Wydawnictwo Uczelniane AE im. Karola Adamieckiego, Katowice 2005.

Inne

ASEAN and the European Community, Europe Information, External Relations, 1983, No. 66.
Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydawnictwo AON, Warszawa 1996.

Pozycje ze stron internetowych

- Adamczyk M., Piasecka-Głuszak A., *Stosunki handlowe pomiędzy Unią Europejską a wybranymi krajami azjatyckimi*, *Ekonomia i Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze* 19, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Nr 28, Wrocław 2008, http://www.dbc.wroc.pl/Content/4266/PN_28_EMSG_19.pdf.
- Aleksandrowicz P., Rudzki P., *Umowa o wolnym handlu Unii z Singapurem*, <http://www4.rp.pl/arttykul>.
- Balcewicz J., *Produkcja energii w źródłach odnawialnych pozostaje nadal domeną najbogatszych gospodarek świata. Pracują tydzień w roku i... mają się świetnie*, „Energia Gigawat” 2012, nr 8, www.gigawat.net.pl/archiwum.
- Basu Das S., *Asia's Regional Comprehensive Economic Partnership*, East Asia Forum, <http://www.eastasiaforum.org>.
- Bossak J., Gołębiowski P., Tarnowski A., *Strategia promocji polskich regionów w priorytetowych obszarach współpracy z Japonią*, Polsko-Japoński Komitet Gospodarczy, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa, listopad 2013, http://www.radomsko.pl/_dokumenty/wspolpraca_z_Japonia.pdf.
- Bywalec G., *Rozwój wymiany gospodarczej Indii z Unią Europejską*, www.docplayer.pl/3695766-Rozdzial-10-rozwoj-wymiany-gospodarczej-indii.
- Ciszek M., *Bezpieczeństwo ekologiczne i zrównoważony rozwój w aspekcie Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, „*Studia Ecologiae et Bioethicae*” UKSW 2012, nr 10(1), <http://seib.uksw.edu.pl>.
- Embros G., *Koncepcja ekorozwoju w ujęciu Stefana Kozłowskiego*, „*Studia Ecologiae et Bioethicae*” UKSW 2010, nr 8(2), <http://seib.uksw.edu.pl/sites/default/files/Grzegorz%20Embros,%20Koncepcja%20ekorozwoju%20w%20ujęciu%20Stefana%20Kozłowskiego.pdf>.
- Gorczyńska M., *Stabilność finansowa a zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa*, http://zif.wzr.pl/pim/2013_2_2_8.pdf.
- Góralski W., *Założenia i kierunki polityki zagranicznej Japonii*, „*Azja- Pacyfik*” 1998, nr 1, <http://poznastudies.swps.edu.pl/archiwum>.
- A. Gnatowicz-Bączyk, *W stronę ekonomii zrównoważonego rozwoju*, http://www.seib.uksw.edu.pl/sites/default/files/tom_10_4_2_anita_ganowicz_baczyk_w_strone_ekonomii_zrownowazonego_rozwoju.pdf.
- Jakimowicz R., *ASEM – Problemy i wyzwania w pierwszej i drugiej dekadzie XXI w. w kontekście kryzysu Unii Europejskiej*, <http://ksm.ka.edu.pl/tresc/4-2012-Jakimowicz.pdf>.
- Jarzyński W., *Historyczna umowa o wolnym handlu pomiędzy UE a Koreą Pd.*, <http://www.mojeopinie.pl>.
- Karolak K., *Rząd zatwierdza nową politykę energetyczną*, <http://japonia-online.pl/news/1519>.

- Kawai M., Wignaraja G., *ASEAN+3 or ASEAN+6: Which Way Forward?*, <https://www.wto.org/english/>.
- Korcz A., *Bezpieczeństwo ekologiczne Rzeczypospolitej Polskiej*, <http://adamkorcz.dl.interia.pl>.
- Kwinta W., *Rynek energii: Japonia*, „Polska Energia” 2011, nr 5, <http://www.miedzynarodowa-energetyka.cire.pl>.
- Pajor K., *Japonia ulega boomowi solarnemu – 7.4 GW już zainstalowane*, <http://www.oze.pl>.
- “BP Statistical World Energy Review” 2012, <http://www.bp.com/>.
- Pasierbiak P., *Oslabienie powiązań gospodarczych Japonii z Unią Europejską w latach 2007–2014*, <https://journals.umcs.pl/h/article/download/881/703>.
- Piwońska A., *UE – Indie: ku wolnemu handlowi*, <http://www.stosunkimiedzynarodowe.pl/ue-indie-ku-wolnemu-handlowi>.
- Pochylczuk A., *Unia Europejska a pozaeuropejskie instytucje integracji regionalnej*, Biuletyn, seria Z, Nr 7 – 2001, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, https://www.pism.pl/files/?id_plik=254.
- Prokurat S., *Szczyt ASEM – Co Europa miała do powiedzenia Azji?*, Centrum Studiów Polska – Azja, <http://www.polska-azja.pl>.
- Toh M.H., *ASEAN+6 as a step towards an Asian Economic Community*, East Asia Forum, www.eastasiaforum.org.
- Urata S., *An ASEAN+6 Economic Partnership: Significance and Tasks*, Japan Center for Economic Research, <https://www.jcer.or.jp/eng/pdf/asia07.pdf>.
- Wilkowiecka K., *Szczyt ASEM VI w Helsinkach*, „Azja-Pacyfik” 2006, nr 9, <http://www.azja-pacyfik.pl>.

Strony internetowe

- About ASEAN, Association of Southeast Asian Nations, <http://www.asean.org/asean/about-asean>.
- About The Asia–Europe Meeting, www.aseminfoboard.org/about-asem-menu.html.
- Agenda 2000. For a stronger and wider Union*, COM (97), Komisja Europejska, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/agenda-2000/com97-2000_en.pdf.
- Ambitne plany ASEAN – jednolity rynek*, <http://www.instytutintl.pl/pl/aktualnosci/item/339-ambitne-plany-asean>.
- A New partnership with South East Asia*, COM (2003) 399/4, <http://ec.europa.eu>.
- APEC – Asia Pacific Economic Cooperation, www.apec.org.
- ASEAN, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl>.
- ASEAN – Parlament Europejski, www.europa.eu.
- ASEAN, www.aseansec.org.
- ASEAN Statistical Yearbook 2014, www.asean.org.
- ASEAN + 3, <http://www.asean.org/asean/external-relations/asean-3>.
- ASEF – Asia Europe Foundation, www.asef.org.
- ASEM, <http://ec.europa.eu>.
- ASEM, www.european-council.europa.eu.

- ASEM Environment Ministers' Meeting, The Official Information Platform of The Asia–Europe Meeting (ASEM), <http://www.aseminfoboard.org>.
- Asia Europe Business Forum, www.aseminfoboard.org/asia-europe-business-forum.
- Asia Europe Cooperation Framework, www.europa.eu.
- Asia–Europe Foundation, <http://www.asef.org>.
- Asia–Europe Foundation, <http://www.asef.org/about/faq>.
- Asia–Europe Meeting, www.asem.org.
- Asia–Europe Meeting, <http://www.aseminfoboard.org/content/asia-europe-foundation-asef>.
- Asia–Europe Meeting Chair's Statement of the 3rd ASEM Sustainable Development Seminar: Water Management – Fostering Prosperity and Stability Through (Inter) Regional Cooperation, The Official Information Platform of The Asia–Europe Meeting (ASEM), www.aseminfoboard.org.
- Asian ASEM Countries' Trade with Main Partners (2010), European Commission, <http://trade.ec.europa.eu>.
- Aspekty zrównoważonego rozwoju w Japonii*, <http://www.japonia.org.pl/?q=pl/node/89>.
- Art. 207 i 352 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej, www.eur-lex.europa.eu.
- Bank Światowy, <http://www.worldbank.org/pl>.
- Biuro Światowej Organizacji Zdrowia w Polsce, <http://www.who.un.org.pl/>.
- „BP Statistical World Energy Review” 2015, <http://www.bp.com>.
- EU Relations with China, http://eeas.europa.eu/china/index_en.htm.
- Chiny, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl>.
- COP – *What's it all about?*, www.cop21paris.org/about/cop21.
- Council Decision 2002/358/EC of 25 April 2002 concerning the approval, on behalf of the European Community, of the Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change and the joint fulfilment of commitments thereunder*, „Official Journal”, L130, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2002.130.01.0001.01.ENG.
- Ekologia w Japonii*, Biuletyn Informacyjny, luty 2014, Ambasada Japonii w Polsce, Wydział Informacji i Kultury, Warszawa 2014, <http://www.pl.emb-japan.go.jp/kultura/documents/Biuletyny/biuletyn0214.pdf>.
- ENV forum, <http://www.asef.org/projects/programmes/517-asia-europe-environment-forum>.
- EPC – European Policy Centre, www.epc.eu/.
- EU and South Korea sign free trade Deal, www.trade.ec.europa.eu.
- EU Relations with India, http://eeas.europa.eu/india/index_en.htm.
- EU–China 2020 Strategic Agenda for Cooperation, <http://eeas.europa.eu/china>.
- EU–India Joint Declaration on International Terrorism*, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/118405.pdf.
- EUROPA – Historia Unii Europejskiej – 2008*, http://europa.eu/about-eu/eu-history/2000-2009/2008/index_pl.htm.
- European Commission, www.ec.europa.eu.

- Europe and Asia: A Strategic Framework for Enhanced Partnerships, Commission of the European Communities, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/communication-europe-asia-strategic-framework-com2001469-20010904_en.pdf.
- Eurostat, www.ec.europa.eu.
- EU–South Korea free trade agreement concluded, <http://www.consilium.europa.eu/en/press>.
- EU 27 Member States' trade in foods with the ASEM partners, 2011, www.epp.eurostat.ec.europa.eu.
- EUR – Lex, Access to European Union law, [www.eur-lex.europa.eu](http://eur-lex.europa.eu).
- Factsheet ASEM 9 Summit, European Commission, <http://europa.eu>.
- Factsheet on the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP), http://www.fta.gov.sg/press_release%5CFACTSHEET%20ON%20RCEP_final.pdf.
- FAO, <http://www.unep.org/> <http://www.fao.org/>.
- FEALAC – Forum for East Asia–Latin America Cooperation, www.eclac.org.
- Framework Agreement Between the European Union and its Member States, on the One Part, and the Republic of Korea, on the Other Part, http://eeas.europa.eu/korea_south.
- Globalny Wymiar Europy – Konkurowanie na Światowym Rynku, Bruksela 4.10.2016, www.eur-lex.europa.eu.
- Greenpeace, www.greenpeace.org.
- India, Trade, European Commission, <http://ec.europa.eu/trade/policy>.
- Indie, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl>.
- IUCN, www.iucn.org.
- Japan, Treaties Office Database, <http://ec.europa.eu/world/agreements>.
- Japonia, Ministerstwo Gospodarki, <http://www.mg.gov.pl>.
- Japonia i Korea, <http://www.europarl.europa.eu>.
- Japonia i UE chcą zawarcia do końca roku umowy o wolnym handlu*, <http://biznes.pl/swiat>.
- Japonia szuka nowych dróg importu gazu ziemnego*, <http://www.ekonomia.rp.pl/artukul/1086166-Japonia-szuka-nowych-drog-importu-gazu-ziemnego.html>.
- Japońskie reaktory jądrowe – źródła energii elektrycznej*, <http://www.japonia.org.pl>.
- Johannesburg Summit 2002, <http://www.unic.un.org.pl/johannesburg>.
- Joint Co-Chairmen's Statement of the 15 the ASEAN – EU Ministerial Meeting*, Jakarta, 10 March 2005, <http://www.aseansec.org>.
- Ministerial Meetings, www.eeas.europa.eu.
- NATO, www.nato.int.
- Nuclear Power in Japan, World Nuclear association, www.world-nuclear.org/info/Country-Profiles/Countries-G-N/Japan.
- Ochrona środowiska*, <http://www.tokio.msz.gov.pl>.
- Ochrona środowiska – samorządy, www.polskawue.gov.pl.
- Ochrona środowiska w Japonii*, <https://sites.google.com/site/ochronasrodowiskawjaponii>.
- OECD, www.oecd.org.

- OECD Statistics, www.oecd.org.
- OECD, <http://www.oecd.org/ststistics>.
- OECD (2013), „Water consumption”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-68-en>.
- OECD (2013), „Emissions of Carbon Dioxide”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-70-en>.
- OECD (2013), „Municipal waste”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-71-en>.
- OECD (2013), „Water consumption”, in: OECD Factbook 2013: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, <http://dx.doi.org/10.1787/factbook-2013-68-en>.
- Podsumowanie Konferencji o Klimacie (COP19) w Warszawie*, <http://www.ambafrance-pl.org/Podsumowanie-Konferencji-o-Klimacie>.
- Polityka energetyczna*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, <http://www.tokio.msz.gov.pl/>.
- Polityka energetyczna Rosji i Japonii*, <http://www.polska-azja.pl>.
- Program Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska, <http://www.msz.gov.pl>.
- Program Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska, <http://www.unep.org>.
- Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP) w Polsce Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, *Milenijne Cele Rozwoju*, http://www.un.org.pl/rozwoj/doc/pol_Goals_MDG.pdf.
- Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji Narodów Zjednoczonych w Sprawie Zmian Klimatu*, www.mos.gov.pl.
- Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.
- SOM – Senior Officials Meeting, www.aseminfoboard.org.
- Stosunki Unii Europejskiej z Republiką Indii*, <http://en.przegladeuropejski.wdinp.uw.edu.pl/zasoby/pliki/32/2-Stankiewicz.pdf>.
- Szczyt ASEM (Asia–Europe Meeting) w Brukseli, www.eurofundsNEWS.pl.
- TERATI, www.trade.ec.europa.eu/doclib/html/137414.htm.
- The Asia–Europe Cooperation Framework, www.eeas.europa.eu/asem/docs/aecf_2000_en.pdf.
- The Asia–Europe Meeting (ASEM), www.aseminfoboard.org.
- Towards New Asia Strategy*, www.europa.eu.
- Towards New Asia Strategy*, Commission’s Communications to the Council – www.munimadrid.es/UnidadWeb/Contenidos/EspecialInformativo/RelacInternac/InversionAsia/Ficheros/TowardsNewAsiaStrategy.pdf.
- Traktat o Unii Europejskiej, www.arslege.pl.
- Umowa o wolnym handlu między UE a Koreą w praktyce*, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/october/tradoc_148320.pdf.
- UNFCCC, www.newsroom.unfccc.int/about/.
- United Nations Conference on Trade and Development, www.unctad.org.

- WMO: World Meteorological Organization Homepage, www.wmo.int.
- World Investment Report 2014, Investing in the SDGs – an Action Plan, Geneva United Nations Conference on Trade and Development, United Nations, New York and Geneva, 2014, www.unctad.org.
- WWF, www.worldwildlife.org.
- Wystąpienie Sekretarza Generalnego ONZ dotyczące rezultatów Konferencji Rio+20, Zgromadzenie Ogólne ONZ Nowy Jork, 28 czerwca 2012 r., <http://www.unic.un.org.pl/aktualnosci.php?news=2305&wid=18#sthash.0OtLBycF.dpuf>.
- Znaczenie ASEAN +3 dla gospodarki światowej i Unii Europejskiej*, Portal Spraw Zagranicznych, <http://www.psz.pl/117-polityka/znaczenie-asean-3-dla-gospodarki-swiatowej-i-unii-europejskiej>.
- 1st ASEM Foreign Ministers' Meeting (ASEM FMM11) Delhi-NCR, India, November 11–12, 2013, http://eeas.europa.eu/asem/docs/chairs-statement-asem-fmm11-12112013_en.pdf.
- 10th ASEM Summit, www.europa.eu.
13. Szczyt ASEAN +3, <http://www.polska-azja.pl/2010/10/30/13-szczyt-asean3>.

Spis wykresów

Wykres 2.1. Handel towarami i deficyt obrotów EU z krajami azjatyckimi ASEM, lata 2008–2013 (w mld euro)	58
Wykres 2.2. Udział krajów ASEM w imporcie towarów ogółem UE, rok 2013 (w %)...	60
Wykres 2.3. Udział krajów ASEM w eksporcie towarów ogółem UE, rok 2013 (w %)	61
Wykres 2.4. Handel towarami UE z krajami ASEAN, lata 2002–2014 (w mld euro).....	63
Wykres 2.5. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Chinami, lata 2004–2014 (w mln euro)	65
Wykres 2.6. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Japonią, lata 2004–2014 (w mln euro)	67
Wykres 2.7. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Koreą Południową, lata 2004–2014 (w mln euro)	68
Wykres 2.8. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Indiami, lata 2004–2014 (w mln euro)	70
Wykres 2.9. Napływ BIZ do UE ogółem i odpływ BIZ z UE ogółem, lata 1990–2012 (w mln USD)	75
Wykres 2.10. BIZ UE lokowane w krajach ASEAN, lata 2006–2013 (w mln USD).....	76
Wykres 2.11. BIZ kierowane do krajów ASEAN z UE i ze świata, lata 2006, 2009, 2012 i 2013 (w mln USD)	77
Wykres 2.12. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji, lata 2001–2012 (w mln USD)	79
Wykres 2.13. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji Południowo-Wschodniej, lata 2001–2012 (w mln USD)	80
Wykres 2.14. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji Wschodniej, lata 2001–2012 (w mln USD)	81
Wykres 2.15. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Indonezji, lata 2004–2012 (w mln USD)	85
Wykres 2.16. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Singapuru, lata 2001–2011 (w mln USD)	86

Wykres 2.17. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Tajlandii, lata 2001–2012 (w mln USD)	87
Wykres 2.18. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Malezji, lata 2001–2012 (w mln USD)	88
Wykres 2.19. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Filipin, lata 2001–2012 (w mln USD)	90
Wykres 2.20. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Kambodży, lata 2001–2012 (w mln USD)	91
Wykres 2.21. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływające do Chin, lata 2001–2012 (w mln USD)	92
Wykres 2.22. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływające do Indii, lata 2001–2012 (w mln USD)	94
Wykres 2.23. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływające do Korei Południowej, lata 2001–2012 (w mln USD)	95
Wykres 2.24. Wartość europejskich, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływające do Japonii, lata 2002–2014 (w mln USD)	96
Wykres 3.1. Ogólna konsumpcja wody w latach 1985–2010 (w mln m ³)	128
Wykres 3.2. Emisja dwutlenku węgla ze spalania paliw w latach 2005–2010 (w mln ton)	129
Wykres 3.3. Odpady komunalne w latach 1980–2010 (w kg na 1 mieszkańca)	130
Wykres 3.4. Emisja zanieczyszczeń powietrza w latach 2005–2012 (w tys. ton tlenków siarki)	131
Wykres 3.5. Procentowy udział źródeł odnawialnych w podaży energii pierwotnej w latach 2005–2012	132
Wykres 3.6. Konsumpcja energii wodnej w ugrupowaniach w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	138
Wykres 3.7. Konsumpcja energii wodnej w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	139
Wykres 3.8. Konsumpcja energii wodnej w Japonii w latach 2004–2014 (w mln ton e.r.n.)	140
Wykres 3.9. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w ugrupowaniach w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	141
Wykres 3.10. Udział w ogólnym zasobie konsumowanej energii odnawialnej w 2011 roku (w %)	142
Wykres 3.11. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	143

Wykres 3.12. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w Japonii w latach 2004–2014 (w mln ton e.r.n.)	144
Wykres 3.13. Szczytowe moce zainstalowanych źródeł energetyki solarnej w wybranych krajach w latach 2002–2011 (w GWh)	147
Wykres 3.14. Konsumpcja energii jądrowej w ugrupowaniach w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	151
Wykres 3.15. Konsumpcja energii jądrowej w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	152
Wykres 3.16. Konsumpcja energii jądrowej w Japonii w latach 2004–2013 (w mln ton e.r.n.)	153

Spis tabel

Tabela 1.1. Szczyty ASEM	49
Tabela 1.2. Spotkania Ministrów Spraw Zagranicznych ASEM	50
Tabela 1.3. Spotkania Ministrów Finansów ASEM	51
Tabela 2.1. Handel towarami i deficyt obrotów EU z krajami azjatyckimi ASEM, lata 2008–2013 (w mld euro)	59
Tabela 2.2. Udział krajów ASEM w imporcie towarów ogółem UE, rok 2013 (w %).....	59
Tabela 2.3. Udział krajów ASEM w eksporcie towarów ogółem UE, rok 2013 (w %).....	61
Tabela 2.4. Handel towarami UE z krajami ASEAN, lata 2002–2014 (w mld euro)	62
Tabela 2.5. Obroty handlowe Unii Europejskiej z krajami ASEAN, 2013 i 2014 rok (w mln euro).....	64
Tabela 2.6. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Chinami, lata 2004–2014 (w mln euro)...	65
Tabela 2.7. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Japonią, lata 2004–2014 (w mln euro)....	66
Tabela 2.8. Obroty handlowe Unii Europejskiej Koreą Południową, lata 2004–2014 (w mln euro)	67
Tabela 2.9. Obroty handlowe Unii Europejskiej z Indiami, lata 2004–2014 (w mln euro)....	69
Tabela 2.10. Napływ BIZ do UE ogółem i odpływ BIZ z UE ogółem, lata 1990–2012 (w mln USD)	74
Tabela 2.11. BIZ UE lokowane w krajach ASEAN, lata 2006–2013 (w mln USD)	75
Tabela 2.12. BIZ kierowane do krajów ASEAN z UE i ze świata, lata 2006, 2009, 2012 i 2013 (w mln USD)	77
Tabela 2.13. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji, lata 2001–2012 (w mln USD)	78
Tabela 2.14. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji Południowo-Wschodniej, lata 2001–2012 (w mln USD)	79
Tabela 2.15. Wartość brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Azji Wschodniej, lata 2001–2012 (w mln USD)	81

Tabela 2.16. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Indonezji, lata 2004–2012 (w mln USD)	84
Tabela 2.17. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Singapuru, lata 2001–2011 (w mln USD)	86
Tabela 2.18. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Tajlandii, lata 2001–2012 (w mln USD)	87
Tabela 2.19. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Malezji, lata 2001–2012 (w mln USD)	88
Tabela 2.20. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Filipin, lata 2001–2012 (w mln USD)	89
Tabela 2.21. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływających do Kambodży, lata 2001–2012 (w mln USD)	90
Tabela 2.22. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływające do Chin, lata 2001–2012 (w mln USD)	92
Tabela 2.23. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływające do Indii, lata 2001–2012 (w mln USD)	93
Tabela 2.24. Wartość unijnych, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływające do Korei Południowej, lata 2001–2012 (w mln USD)	95
Tabela 2.25. Wartość europejskich, brytyjskich, francuskich i niemieckich BIZ napływające do Japonii, lata 2002–2014 (w mln USD)	96
Tabela 3.1. Etapy kształtowania strategii zrównoważonego rozwoju	108
Tabela 3.2. Kamienie milowe na drodze budowy zrównoważonego rozwoju	108
Tabela 3.3. Ogólna konsumpcja wody w latach 1985–2010 (w mln m ³)	128
Tabela 3.4. Emisja dwutlenku węgla ze spalania paliw w latach 2005–2010 (w mln ton)	129
Tabela 3.5. Odpady komunalne w latach 1980–2010 (w kg na 1 mieszkańca)	130
Tabela 3.6. Emisja zanieczyszczeń powietrza w latach 2005–2012 (w tys. ton tlenków siarki)	131
Tabela 3.7. Procentowy udział źródeł odnawialnych w podaży energii pierwotnej w latach 2005–2012	132
Tabela 3.8. Konsumpcja energii wodnej w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	137
Tabela 3.9. Konsumpcja energii wodnej w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	138
Tabela 3.10. Konsumpcja energii wodnej w Japonii w latach 2004–2014 (w mln ton e.r.n.)	139

Tabela 3.11. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	141
Tabela 3.12. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	142
Tabela 3.13. Konsumpcja energii ze źródeł odnawialnych w Japonii w latach 2004–2014 (w mln ton e.r.n.)	144
Tabela 3.14. Szczytowe moce zainstalowanych źródeł energetyki solarnej w wybranych krajach w latach 2002–2011 (w GWh)	146
Tabela 3.15. Konsumpcja energii solarnej w wybranych krajach, 2011 rok (w TWh)	148
Tabela 3.16. Konsumpcja energii jądrowej w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	150
Tabela 3.17. Konsumpcja energii jądrowej w wybranych krajach świata w 2014 roku (w mln ton e.r.n.)	151
Tabela 3.18. Konsumpcja energii jądrowej w Japonii w latach 2004–2013 (w mln ton e.r.n.)	153

